

İRİFAN

№ 65 Aprel 2012 İctimai fikir jurnalı 3 AZN

MİLLİ-MƏDƏNİ İRSİMİZ

İRFAN

Aprel/2012/№:65
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reyestr №: 1763

Təsisçi:
İpəkyolu MMC

Redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsul katib:
Elşən RZAYEV

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLİ
Dr.Siracəddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Seyid Camal ƏZİMBƏYLİ
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Akif HÜSEYNOV
Fuad QULİYEV

Kompyuter dizaynı:
Ülvi MƏMMƏDOV
Copyright 2011 © All Rights Reserved
Created and supported by "irfan"

Foto:
«İRFAN»

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 35 AZN
Xarici ölkələr üçün 60 Avro

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfandergisi@yahoo.com

Abunə və reklam işlərindən məsul:
Elşad KƏRİMLİ
Tel: 050 379 01 79

**Şikayət və təklifləriniz üçün
bu nömrəyə müraciət edə bilərsiniz**

Jurnalın materiallarından istifadə edərkən istinad
zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə redaksiyanın
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Əziz Oxucu!

Yenə görüşünüze gəldik. Yenə duyğularımızı sizinlə paylaşmağın sevincini yaşayırıq. Bildiyiniz kimi ilin əvvəlində hər il olduğu kimi İrfanın 2012-ci il Abunə Kampaniyasına start vermişdik. Bu kampaniya çərçivəsində İrfan ailəsinə yeni simalar, yeni insanlar qoşuldu. Hər keçən gün sayımızın artması sinəmizi qabardır. Sizdən gələn dəstək, bizə olan rəğbətiniz bizi gələcək uğurlara cəsarətləndirir. Kampaniyamızın mart ayında sona çatmasına baxmayaraq çoxsaylı oxucu istəklərini nəzərə alaraq bu ay da qapımızı abunə olmaq istəyənlərə açdıq. Hər bir oxucuya səslənirik: Əgər abunə deyilsənsə, son fürsəti qaçıрма! Bir-birindən dəyərli hədiyyə kitablarla bu ay da xidmətinizdəyik.

Jurnalımızın bu sayını mədəniyyətə, milli irsimizə sahib çıxmağa həsr etdik. Daha çox müasirləşmək adına milli-mənəvi dəyərlərimizdən qopub uzaqlaşmağın nöqsanlarını ələ aldıq, keçmişlə zamanəmizin müqayisəsinə çalışdıq. Bu mənada yazarlarımız tərəfindən *"Böyük şəhərlərin kiçik insanları"*, *"Yuxularımın Bakısı"* *"Mədəniyyət təmizlikdən başlayır"* adlı məqalələr qələmə alındı. Həmçinin islami dəyərlərin Avropaya təsiri haqda əcnəbi yazar Montqomeri Vattın kitabından seçilmiş yerləri sizinlə paylaşdıq.

Bildiyiniz kimi aprel ayı müsəlmanların yaşadığı bir sıra ölkələrdə, o cümlədən qardaş Türkiyədə Mübarək Doğum Həftəsinin qeyd olunduğu aydır. Hər fürsətdə o ali şəxsiyyəti anmaq, onunla feyziyyab olmaq məqsədilə jurnalımızın bu sayına Onunla bağlı yazılar da yerləşdirdik. *"Sevmək bidətdirmi?"*, *"Sətirlərdən könuüllərə"*, *"Peyğəmbərimizi nə qədər sevirik"* başlıqlı yazılar bu möhtəvadadır. Eyni zamanda müasir türk şairlərindən Nurrullah Gençin *"Yağmur"* və M. A. Eşməlinin *"Her ezan vaktində"* şeirlərini sizinlə paylaşdıq. *"Qeybət və eyib araşdırmaq"*, *"Müsəlman necə olmalıdır"*, *"Axirətin aynası"* adlı məqalələr də sevə-sevə oxuyacağınız yazılardandır. Möhtərəm Osman Nuri Topbaşın silsilə şəklində qələmə aldığı *"Haqq dostlarından hikmətlər - Loğman Həkim"* yazısının 3-cü hissəsi də önümüzdə yeni üfüqlər açacaq mahiyyətdədir.

Əziz Oxucu!

Yeri gəlmişkən bu ay sizə bir müjdə də vermək istəyirik. Gələcək sayımızdan etibarən jurnalımızda yeni bir rubrika açırıq. Yaşayan ağsaqqallarımızdan nəsihət tərzli reportajlarımızı məhz həmin rubrikada sizlərlə paylaşacağıq. Odur ki, gözləyin. Tezliklə...

"İrfan"la irfana doğru...

Mədəniyyət Təmizlikdən Başlayır Adem Şahin	6
İslamın Orta Əsrlər Avropasına Təsiri Dr. Mehman İsmayilov	8
Yuxularımın Bakısı Məmməd Məmmədzadə	10
Bakı Rəsul Rza	13
Sətirlərdən Könüllərə Salih Zeki Meriç	16
Məni Oxu! Eldar Kərimov	18
Mədəniyyətimizin Abidə Şəxsiyyəti İmam Qəzali İbrahim Erol	20
Her Ezan Vaktində Muhammed Ali Eşmeli	23
Axirətin Aynası Mübariz Əlioğlu	26
Ədəbi İncilər Yusif Kərim	36
Yağmur Nurullah Genç	38
Qeybət Və Eyib Araşdırmaq Aqil Əliyev	40
Elmlə Xidmət Eşqi Hasan Enes Ünlü	42
Baba Nemətullah İbn Mahmud Naxçıvani Arif Həşimov	44
Sual-Cavab Anar Qurbanov	46
Müsəlman Necə Olmalıdır? Samir Həməzeyev	48
Həyat Dəftərindən Ülvi Məmmədov	50
Hikmət Lövhələri Kamran Məmmədov	52
Xəbər	53

BÖYÜK ŞƏHƏRLƏRİN KİÇİK İNSANLARI Nurlan MƏMMƏDZADƏ

3

SEVMƏK BİDƏTDİRMİ? Elşən RZAYEV

14

HAQQ DOSTLARINDAN HİKMƏTLƏR - LOĞMAN HƏKİM- 3 Osman Nuri TOPBAŞ

28

PEYĞƏMBƏRİMİZİ NƏ QƏDƏR SEVİRİK? Saleh ŞİRİNOV

24

BÖYÜK ŞƏHƏRLƏRİN KİÇİK İNSANLARI

Bir də baharlar bilirim

Apartman odalarında böyüyən çocuqların bilmədiyi, biləməyəcəyi...

Yazın isti nəfəsini duyduğumuz bir zamanda türk şairi Ərdəm Bəyazidin qələmə aldığı bu misralarla başlamaq istədim buaykı yazıma. Şair necə də gözəl təsvir edir mədəniləşmək adına daş binalara doluşub, həyatı yeknəsək yaşayanları. Yazın gəlişini yalnız havanın isinməsindən hiss edən, daş binalar arasında və asfalt zəmin üzərində məktəbə gedib, evə gələn, ən yaxşı halda süni futbol meydançasında top oynayan azyaşlıların bahar təəssüratları nədən ibarətdir görəsən?

Başqa bir yazımda da qeyd etdiyim və yenə təkrarlamaq məcburiyyətində qaldığım məşhur bir kəlam var: “İnsan mədəni, yəni sosial varlıqdır” Bu, hələ bir neçə əsr əvvəl İslam mütəfəkkiri İmam Məverdinin insanın tərifini verərəkən istifadə etdiyi bir cümlədir. Bəs nədir mədəni olmaq, nədir mədəniyyət? Ərəb sözü olan “mədəni”; şəhərli, şəhərə

məxsus mənalarına gəlir. Bir yanlış fikri də burada düzəldərək qeyd etməliyəm ki, bu fikrə əsaslanmaq o demək deyil ki, kəndlilər geri qalmış insanlardır. Şəhərlər əhalinin çoxluğu səbəbiylə qaynayıb-qarışma baxımından kəndlərə nisbətən daha fəal olduğu və sosiallaşma prosesinin məhz burada geniş inkişaf etdiyi üçün belə qəbul edilir. Çünki şəhər hər tərəfə çıxışı olan, elm, mədəniyyət, ticarət və s. mərkəzlərinin qurulduğu məskunlaşma yeridir. Məhz buna görə də sosiallaşma prosesi kəndlərdən daha sürətli gedir böyük şəhərlərdə. Hələ müasir rabitə vasitələrini də bura əlavə etsək, məsələ daha da aydınlaşar. Belə deyirik, amma gəlin görək zamanəmizdə bu sosiallaşma nələrin bahasına başa gəlir bizə? Və ya həqiqətən də şəhərdə yaşayanlar bir-biriyə qaynayıb-qarışmağı, sosiallaşmağı bacarırlarmı? Bu sualın cavabı olaraq yaxın günlərdə oxuduğum kitabdan bir bölümü sizinlə paylaşmaq istəyirəm. Uşaqlar üçün yazılmış, lakin böyük mənə

daşıyan “Bizim binamız çox böyükdür” başlıqlı kiçik bir məqaləni gəlin birlikdə oxuyaq:

Yaşadığımız bina iyirmi beş mərtəbədən ibarətdir. Hər mərtəbədə dörd mənzil var.

Hər dəfə söz düşəndə atam deyir ki, “Bu binada yaşayanların sayı kəndimizin sakinlərindən çoxdur.”

Liftə minib, vınnn... aşağı enirik. Yəni liftə minib vınnn... yuxarı qalxırıq. Ürəyimiz darıxanda kiçik eyvanımıza çıxıb qarşımızdakı binanın damını seyr edirik. Bəzən özümüzü saxlaya bilməyib evin içində topla da oynayırıq. Onda da ya anam bizə hirsələnir, ya da bizdən aşağı mərtəbədə yaşayan qonşumuz oxlovla tavanı döyəcləyir. Tak... tak... tak...

Çoxlu qonşumuz var, amma çoxunu tanımırıq. Liftə və ya binanın girişində qarşılaşanda ayıb olmasın deyər böyüklərimiz bir-birlərinə təbəssüm edirlər.

Hərdən qapı bir qonşumuzla görüşürdük. Amma gediş-gəlişi kəsdik. Binanın istilik pulunu ödəmədikləri üçün atam onlarla dalaşmış.

Üçüncü mərtəbədə yaşlı bir qadın vəfat edibmiş, amma üç gün sonra xəbər tutublar..

Ehh, yaşadığımız bina çox böyükdür!..

Hörmətli oxucular, bu sətirləri oxuduqdan sonra qərar verməyi sizin öhdənizə buraxıram. Həqiqətən bu gün cəmiyyətimizdə bir-birini aylarla görməyən qohum-əqrəbalar, dost-taşılar gündən-günə artır. Daş binaların beton arakəsmələriylə birlikdə daş döndü qonşuluq əlaqələri. Çünki biz çox “mədəni”yik. Və bu “mədəniyyət” naminə ailədaxili münasibətlər, insanlararası əlaqələr arxa plana atılmışdır. Önəmli olan iş həyatındakı uğurlar, evimizin divarını hansı kağızın bəzədiyi, salonumuzdakı çilçırağın bahalıq, sürdüyümüz maşının markasıdır. O qədər mədəniləşmiş ki,

evdə uşaqlarımızı televizor tərbiyəlləndirir, ailə üzvləri bir-biriylə internet vasitəsilə məktublaşaraq əlaqə qurur. Necə deyərlər texnologiyanın son imkanlarından maksimum istifadə edirik. O qədər “mədəni”ləşmişik ki, artıq bütün ailə üzvlərinin axşam yeməyinə bir süfrə ətrafına yığılması az qala nağıla çevrilib. Zarafət deyil, axı biz Mc Donalds və hamburger çağında yaşayırıq. Belə getsə bir neçə ildən sonra böyük şəhərlərdə yaşayan gənclərimiz fast-food¹ yeyə-yeyə bozbaşın, plovun, buğlamanın nə olduğunu unudacaqlar. Eynilə toylarımızda “vağzal”nın unudulub, yerinə kilsə musiqisinin səsləndirildiyi kimi. İnsan ruhunu oxşayan muğamımızı bu gün şeytanın cılıqlıq və üsyan səsi olan rock əvəz etməyə başlayıb. Halbuki bizim laylamız Dədə Qorqud qopuzundan qopub gələn muğam üstə köklənmişdi. Yaxşı ki, hələ əvvəlki nəslin nümayəndələri var və milli dəyərlərimizin qorunmasına müəyyən qədər sahib çıxırlar. Əvvəlki nəsil dedim, böyüklərə hörmət düşdü yadıma, oradan da yaxın günlərdə metro ilə bağlı bir xatirəm təzələndi. Neçə vaxtdır metrodan istifadə etmirdim. O gün metro qatarı ilə bir yerə getməli oldum. Avto-dispetçer növbəti stansiyanın adını dedikdən sonra “Qocalara, əlillərə, əliuşaqlılara oturmaq üçün yer verin” -dedi. Sözü düzü çox yadırgadım bu cümləni. Deməli, cəmiyyətimizdə yetişən gənclər yaşlılara yer verməyi unudublar. Ailədə yetişən uşaqlar ata-anaları tərəfindən o qədər özbaşına və kapitalist ruhda böyüdülülər ki, artıq qalx filankəsə yer ver deyilmədikcə özlərindən böyüklərə yer verməz hala gəliblər. Əgər mədəniləşmək dedikdə avropasayağı əxlaqsız geyim tərz, gənc oğlanların “müasirləşmə” bəhanəsiylə qaşlarını aldırması, qulaqlarına sırğa taxması nəzərdə tutulursa və əsrlərin sınağından çıxmış

Bu gün cəmiyyətimizdə bir-birini aylarla görməyən qohum-əqrəbalar, dost-tanışlar gündəngünə artır. Daş binaların beton arakəsmələriylə birlikdə daşa dönüb qonşuluq əlaqələri. Çünki biz çox “mədəni”yik. Və bu “mədəniyyət” naminə ailədaxili münasibətlər, insanlararası əlaqələr arxa plana atılmışdır. Önemli olan iş həyatındakı uğurlar, evimizin divarını hansı kağızın bəzədiyi, salonumuzdakı çilçirəğin bahalıq, sürdüyümüz maşının markasıdır.

dəyərlər, ailə münasibətləri ayaq altına atılırsa, bu kimə lazımdır? Olmaya bizim Nizamilərimiz, Füzulilərimiz mədəniyyətsiz idi?! Görəsən, tarixən əcnəbilərə mədəniyyət öyrədən bizlər bu gün nə üçün özümüz olmaqdan həya edirik? Unutmayaq ki, İslam mədəniyyətinin əsasını Allahın kitabı və Rəsulunun sünnəsi təşkil edir. Hansı ki, orada böyüklərə sayğı və hörmət də, alicənablıq da, əxlaq da, ədəb də ən mükəmməl səviyyədədir. İslam Peyğəmbərinin tövsiyələrinə qulaq verən bir insan başqalarına təbəssümü, möhtaclara yardımı, sevincləri paylaşmağı, dərdlərə şərikin çıxmağı, camaat olmağı, bir sözlə sosial və mədəni olmaq adına nə varsa hamısını bəşəriyyətə örnək olan O böyük insandan öyrənmiş olar. Öz-özümüzə düşünək, bəlkə yadların bizi bizdən qoparan həyat tərzini mənimsəmək yerinə, özümüz olmağa, öz mədəniyyətimizə, dəyərlərimizə sahib çıxmağa çalışsaq hər şey tamam fərqli olacaq.

1. ayaqüstü yeməklər

MƏDƏNİYYƏT TƏMİZLİKDƏN BAŞLAYIR

Şəkil 1

Avropa şəhərlərində müasir su təsisləri və kanalizasiya sistemi yalnız XIX əsrin sonlarına yaxın quruldu. Tarixçilər ayaqyolunun bir məkan olaraq Qərbbə Şərqdən keçdiyi məsələsində həmfikirdirlər. Lakin qeyd edək ki, bu proses yüzlərlə il davam etmişdir. Orta əsrlərdə Avropada müşahidə edilən epidemiyaların əsas səbəblərindən biri ayaqyolu və kanalizasiya mədəniyyətinin olmamasıdır.

Anadolu İslamla şərəflənməzdən əvvəl burada yaşayan Romalıların məxsus və günümüzə qədər gəlib çatan tarixi əsərlər mövcuddur. İzmirdə tapılan Efes antik mədəniyyətin ən məşhur şəhərlərindəndir.

Efəsədəki 24000 nəfərin sığdığı Böyük Amfiteatr qədim dünyanın ən böyük teatrıdır. (Bax. Şəkil-1)

Amfiteatrı seyr edərkən qədim romalıların mədəniyyət baxımından bizdən qat-qat irəlidə olduqları fikrinə qapıla bilərik. Yemək haqqında rəy verə bilmək üçün mətbəxin, yeməyi bişirən aşpazın paltarı, dırnaqlarının təmizliyi və sudan istifadə etdiyi məkanı, həmçinin ayaqyolu təmizliyi də diqqətə alınmalıdır.

Biz də teatrın ehtişamına baxaraq heyretə düşmədən əvvəl elə həmin teatrın lap yaxınlığındakı ayaqyoluna baş çəkək.

2-ci şəklə baxdıqda tualetlərinin yanına olduğunu görürük. Ayaqyolunda görülən işlər görsənmək nöqtəyi-nəzərindən teatrdan heç də geri qalmır. Teatrda ölüm-qalım, kədər və sevinc oynanan rolun tələbidirsə, ayaqyolunda hər kəsin gözü önündə görülən işlər bütün aydınlığı və çıpaqlığı ilə iyrənc formada görsənməkdədir. Qədim Efes şəhərindəki ayaqyollarının özünəməxsusluğu fərdi və qapalı olmaması, cəmi halında istifadə olunmasındadır. Təbii ehtiyacların təmin olunduğu zamanlar insanların müxtəlif fəlsəfi, ticari, siyasi fikirləri, sənətlə bağlı görüşlərini müzakirə və mübahisə etdikləri bir fəaliyyətdir eyni zamanda. Ayaqyollarının önündəki kanaldan davamlı təmiz su axmaqda və tualet ehtiyacını təmin edənlər bu su ilə təmizlənməkdədir.

Fiqh kitablarını vərəqlədikdə ilk mövzunun təmizlik, təmiz sular, ayaqyolu ədəbi

kimi mövzular olduğu dərhal gözə çarpir. Daha sonra dəstəmaz və namaz mövzuları gəlir. Ən sonda da cənazə bəhsi yer alır. Təmizlik olmadan dəstəmaz, dəstəmaz olmadan namaz, nəhayət namaz olmadan da ömür olmayacağı üçün bu ardıcılıq qorunmuşdur. İnsan bədənini rahatladan məkan ayaqyolu olduğu halda, həm ruhən, həm bədənin rahatladan məkanlar da məscidlər olmuşdur. Əcdadımızın karvansara, hamam, şadırvan və məscidləri bir bir-birinə yaxın tikməsi bədəni və ruhi hüsurun birlikdə olmasıdır.

“Təhtəl-şüür” şüarı (psixo-analiz) ilə məşhurlaşan Siqmund Freudun insanların iki ayaq üstə gəzmələrinin səbəbini izah etməsi çox mühümdür. Vəhydən pay almamış aqlın düşəcəyi çuxurun dərinliyinin cəhənnəmdən daha aşağı olması inkaredilməzdir. Freuda görə insanların yeriməsinin səbəbi belədir:

“Atalarımız milyon illər bundan əvvəl “dörd ayaq” üstə gəziblər. Tulalet ehtiyaclarını eynilə heyvanlar kimi təmin edir, bir-birilərinin pis qoxularını yaxın məsafədən hiss etmək məcburiyyətində qalırdılar. Bir gün bu üfunət iynə dözə bilməyib bu vəziyyətdən çıxış yolu axtararkən ağıllarına iki ayaq üstə gəzmək gəldi.”

Avropa şəhərlərində müasir su təsisləri və kanalizasiya sistemi yalnız XIX əsrin sonlarına yaxın quruldu. Tarixçilər ayaqyolunun bir məkan olaraq Qərbə Şərqdən keçdiyi məsələsində həmfikirdirlər. Lakin qeyd edək ki, bu proses yüzlərlə il davam etmişdir. Orta əsrlərdə Avropada müşahidə edilən epidemiyaların əsas səbəblərindən biri ayaqyolu və kanalizasiya mədəniyyətinin olmamasıdır.

İslam hüququnda bir müsəlmanın başqasının övrət yerinə baxması bir tərəfə, ayaqyolunda öz övrət yerinə belə uzadı baxması; romalılar kimi başqasıyla söhbət etməsi bir tərəfə, tualetdə öz-

özünə danışması və verilən salamı alması xoş qarşılanmamışdır.

Bir çox alim övrət yerlərinin görsənməsi və insanların ədəb ölçülərinə diqqət etməməsi səbəbiylə ümuma açıq hamamlara gedilməsinə belə yaxşı baxmamışdır.

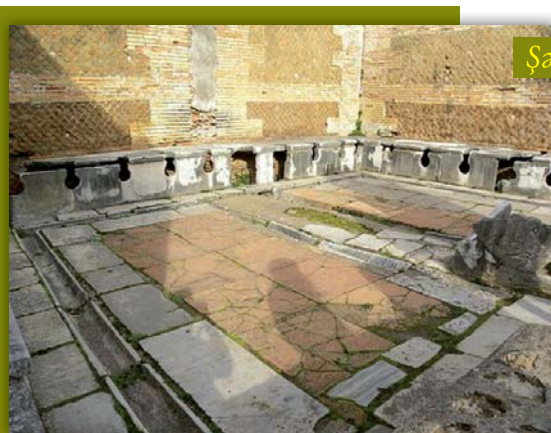
Bir gün Əbu Hənifə həzrətləri cümə namazına qüsl almaq üçün hamama gedir. Yaxınlığındakı adamın belinə bağladığı fitəsi övrət yerlərini tam örtməmişdi. Hz. İmam həmin adamı görməmək üçün gözünü yumur. Tam o əsnada su tasını itirir. Əli ilə axtararkən yanındakı adam tası götürüb ona verir və soruşur:

“- Ya İmam, sizin gözünüz nə vaxt kor oldu?” İmam:

“- Gözüm sənin çılpalığını gördüyüm andan etibarən kor oldu. Ümid edirəm ki, sən örtünsən gözlərim açılar.” –dedi. Həmin adam səhvini başa düşdü və fitəsini möhkəm örtərək övrət yerlərini bağladı. İmam Əzəm də gözlərini açdı.

Bu gün təmiz və mədəni olmaq iddiası güdərək Şərq millətlərini xor görən qərblilərdən orta əsrlərdə tikilən saraylarda nə üçün ayaqyolu olmadığını soruşmaq lazımdır. Bu sualın cavabında çətir, dikkaban ayaqqabı, şapka və parfümeriyadan istifadə səbəbləri də var.

Təmizliyi, dəstəmazı, qüslü imanın yarası olaraq görən, övrət yerlərini örtmək əmri ilə bizi heyvanlara bənzəməkdən qoruyan İslam və iman neməti üçün rəbbimizə minlərlə həmd və şükürlər olsun!

Şəkil 2

İSLAMIN ORTA ƏSRLƏR AVROPASINA TƏSİRİ*

İslam dünyasının orta əsrlər Avropasına necə təsir etməsi alimlər və tədqiqatçılar tərəfindən araşdırılmış və bu tədqiqatların nəticələri bir çox elmi kitab və məqalələrdə dərc olunmuşdur. Ancaq İslamın təsirini tam şəkildə ələ alan heç bir əsər yoxdur. İslamın Avropaya töhfəsini qiymətləndirmək və Avropanın bu töhfəyə təşəkkürünü dilə gətirmək üçün çox az şey göstərilmişdir. Bu cür məruzələrin əsas məqsədi bu təsir və ona verilən reaksiya haqqında geniş məlumat verməkdir. Ancaq onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu məlumatlar orta əsrlər Avropa tarixçisinin gözü ilə deyil, qərblı İslam tədqiqatçısının gözü ilə incələnməmişdir. Bu, iki mənaya gəlir. Birincisi, mən Avropa tarixi barədə heç bir səlahiyyətim olmadığı halda bir həvəskar kimi danışiram. Buna görə də edəcəyim xətaları xoş qarşılamınızı təmənni edirəm. İkincisi, mənim baxış tərzim avropalı tarixçinin baxış tərzindən fərqli olacaqdır. Müsəlmanların bir daha dövlət olunmadan Avropaya gələcəklərini zənn etmirəm. Onları daha çox yer üzünün böyük bir hissəsinə faydası toxunan və töhfəsi Fransaya qonşu olan ölkələrə qədər gəlib çatan mədəniyyətin təmsilçiləri sayıram. Mən İslam mədəniyyətinin sadəcə Qərbi Avropa və ya Latın Xristian dünyasına vermiş olduğu töhfələrin üzərində duracağam.

Müsəlmanlarla xristianların, ərəblərlə avropalıların "bir dünya" içərisində getdikcə qaynaşdıqları bu zamanədə, İslamın Avro-

paya təsirini araşdırmaq çox yerində atılmış bir addımdır. Orta əsr xristian müəlliflərinin zəhinlərində formalaşdırdıqları İslam anlayışının tamamilə iftiraya əsaslandığı çoxdan hər kəsə məlumdur. Hələ yeni-yeni, keçən əsrdə tədqiqatçıların apardıqları tədqiqatların nəticəsi olaraq qərblilərin önünə daha obyektiv bir mənzərə ortaya çıxır. Ancaq biz avropalıların kor gözü İslam mədəniyyətinə olan borcumuzu görməyə mane olur. Keçmişdən günümüzdə gələn mirasımıza İslamın təsirinə ya xor baxırıq, ya da baxmaq istəmirik. Müsəlmanlar və ərəblərlə daha yaxşı münasibət qurmaq üçün borclarımızın hamısını etiraf etməyə məcburuq. Onu gizlətmək və inkar etmək təkabbur əlamətidir.

Almanlarla macarların, slavyanlarla skandinaviyalıların işğallarından bəhs edən bir tarixçi, sıra müsəlmanların İspaniyanı tutmasına gəldikdə bunu digərlərindən fərqli olaraq "barbar" işğalı kimi təqdim etməyə çalışır. Bu gün Avropanın barbar istilaçıların siyasi və ictimai ənənələri üzərində yüksəltdiyi qəbul edilir. Elə isə müsəlman ərəblərin digər barbar millətlərlə eyni göstərilməsinə son qoymaq lazımdır. Düzdür, fəthlər zamanı müsəlman ərəblərlə onların müttəfiqi olan barbarların mədəniyyətləri digər işğalçıların mədəniyyətlərindən üstün deyildi. Lakin aralarında ciddi fərqlər vardı. O işğalçılar qəbiləçiliyə əsaslanan və mədəniyyətin təkamülü ilə əlaqədar heç

bir şey bilməyən toplumlara mənsub idilər. Halbuki müsəlman ərəblər I və II əsrlərdə (hicri) elə bir dövləti təmsil edirdilər ki, bu dövlət Afrikadan Əfqanıstana kimi çox geniş bir ərazidə ən yüksək mədəniyyətə sahib idi.

İslam mədəniyyətinin yüksəlməsində bəzi önəmli faktorlar vardır ki, bu faktorlardan biri qədim Orta Şərq mədəniyyətinin İslam mədəniyyəti ilə qaynaşmasıdır. Hz. Məhəmmədin (s.ə.s.) vəfat etdiyi və böyük fəthlərin hələ başlamadığı 632-ci ildə ərəblər bəzi sahələrdə geri qalmışdılar. Maddi sərvətləri az idi. Ədəbi zənginlikləri Hz. Məhəmmədin onlara təbliğ etdiyi Qurani-Kərim, şeir və xitabətdən ibarət idi. Müsəlmanlar 80 il sonra İspaniyanı fəth etdiklərində də mədəniyyətləri çox yüksək səviyyəyə çatmamışdı. Hətta İslam ordusundakı bir çox barbarın mədəni səviyyəsi daha da aşağı idi. Lakin müsəlmanlar İraq, Suriya və Misiri fəth etdikdən sonra Orta Şərqin mühüm elm mərkəzlərini ələ keçirdilər. Başqa mədəniyyətlərə mənsub olan bir çox insan İslam dinini qəbul etdi. Bunun nəticəsində də əsrlərlə davam edəcək “intellektual mayalanma” başlandı. Ərəblər Firon dövründəki Misirin, akkad və şummerlərin 1000 illik şəhər mədəniyyəti təcrübələrini əldə etdilər. O dövrlərdən gələn mədəniyyət nümunələri ərəb dilində ifadə olunmağa başladı.

IX əsrdə əsasən dini elmləri tədris edən bəzi ali təhsil müəssisələri meydana gəlmişdi. Bu əsrin sonlarında bir çox böyük şəhərlərdə bugünkü universitetlərə bənzər müəssisələr qurulmuşdu. Bunlardan biri də Qahirədə yerləşən **Camiul-Əzhədir** (Əzhər Universiteti). Bu universitet min ildən çoxdur ki, fəaliyyət göstərir.

Müsəlmanlar dini elmlərlə yanaşı, “əcnəbi elmləri” adlandırdıqları yunan fəlsəfəsi, tibb, astronomiya və digər elmlərdə də irəliləyişə nail oldular. İraq müsəlmanlar tərəfindən fəth olunduğu zaman xristianlar oradakı məktəblərdə bu elmləri tədris edirdilər. Digər tərəfdən də yunan dilində yazılmış bir çox qaynaq əsər elm dili olan süryani dilinə tərcümə olun-

*IX əsrdə əsasən dini elmləri tədris edən bəzi ali təhsil müəssisələri meydana gəlmişdi. Bu əsrin sonlarında bir çox böyük şəhərlərdə bugünkü universitetlərə bənzər müəssisələr qurulmuşdu. Bunlardan biri də Qahirədə yerləşən **Camiul-Əzhədir** (Əzhər Universiteti). Bu universitet min ildən çoxdur ki fəaliyyət göstərir.*

muşdu. Bu əsərlər 800-cü ildən əvvəl ərəb dilinə tərcümə edilməyə başlansa da, bunların tərcüməsi ilk dəfə xəlifə Məmun (813-833) tərəfindən sistemləşdirilmişdir. Yunan dili bir müddət daha çox xristian məktəblərində tədris olunurdu. Lakin X əsrdə müsəlmanlar və yaxud da sapıq sayıldıqları üçün “sözdə müsəlmanlar” orjinal əsərlər yazmağa başladılar. Onların qələmə aldıkları bu orjinal əsərlər yavaş-yavaş İslam düşüncəsinin nüvəsini meydana gətirdi.

İslam mədəniyyəti təqribən X əsrin ortalarında yüksək səviyyəyə çatdı və XVII əsrə qədər bu səviyyəni qorudu. Sadəcə İslam dövlətinin hər hansı bir bölgəsi ilə məhdudlaşmayan bu mədəniyyət İslam dininin güclü olduğu bütün bölgələrə yayıldı. İslam alimləri məşhur alimlərlə görüşmək üçün səyahətlər təşkil edirdilər. Əndəlüs Əməvi dövləti Bağdad Abbasi xəlifəsini qəbul etməsə də, mədəni cəhətdən müsəlman şərqisi ilə əlaqələrini kəsmədi. Şərqdəki kitablar bir neçə il ərzində İspaniyaya da çatdı və Əndəlüs alimləri İslam elminin və ədəbiyyatının inkişafına böyük töhfə verdilər. VIII əsrin əvvəlində ərəblərlə barbarlardan ibarət olan müsəlmanlar İspaniyanı fəth etdikdə, İspaniyanın can atdığı və qarşılaşdığı mədəniyyət məhz belə bir mədəniyyət idi.

* Şotlandiyalı alim Montqomeri Vatın “The Influence of Islam on Medieval Europe” kitabından bəzi hissələr. Azərbaycan Türkçəsinə uyğunlaşdıran: Dr. Mehman İsmayilov

YUXULARIMIN BAKISI

Bilmirəm, hamı mənim kimidir, ya yox? Yuxularımın həmişə dəyişməz bir məkanı, bir ünvanı olur. Uşaqlıq və gənclik illərimi yaşadığım məkan. Real həyatdan fərqli olaraq o məkan da dəyişməyib, necə vardı eləcə də qalıb. 50-70-ci illərin Bakısı, “əyri-köndələn” Bakısı. Xəzərin qucağında mışıl-mışıl yatan, gecələri sakit, romantik, gündüzləri tələtümlü Bakısı. Nə gecələrinin sakitliyini pozan “avtoş”lar, nə də əcaib musiqilərin ucaldığı, yaxınlıqda yaşayanların yuxusuna haram qatan gecə barları vardı o illərin Bakısında.

Çəmbərəkənd, Dağlı məhəlləsi, Bayıl, Bayır şəhər, Ağ Şəhər, Qara Şəhər gecələr səs salmazdılar ki, əsrlərin yadigarı, əsrlərin yorğunu, qucağında böyüyüb boya-başa çatdıqları analarını – İçəri Şəhəri narahat etməsinlər. Axı bu şəhərdə anaya, qız-gəlinə xüsusi bir qayğı, yanaşma tərz, diqqət vardı. O vaxtkı Bakıda məktəbdən, işdən gələn qızların, qadınların əl çantasını qapan oğlanlar, qulaqlarından sırğalarını, boyunlarından boyunbağlarını dartıb qaçanlar yox idi. O vaxtın Bakısında tində dayanıb yoldan keçən qız-

gəlinə söz atanlar, nalayiq sözləri bərkdən deyərək gülüşənlər də yox idi. Çünki hər məhəllədə, hər küçədə namusu hər şeydən üstün tutan onlarla kişi yaşayırdı.

Nənəmdən eşitdiklərim:

Hadisə ötən əsrin əvvəllərində baş verib. Babamın bibisi oğlu Ağabala (hamı onu Ağa deyər çağırırmış) eşidir ki, aşağı küçədə yaşayan bir nəfər onların küçəsində yaşayan bir gəlinə söz atıb. Ağa həmin adamı öldürəcəyini bildirir. Ağanın qorxusundan həmin günahkar təxminən bir ay evdən bayıra çıxmır. Daha sonra ağsaqqallar işə qarışır, Ağanın bu işdən əl çəkməsinə çalışırlar. Ağa günahkarı öldürməyəcəyinə bir şərtlə razı olur: “O şəxs arvad tumanı geyinib, başına kəlağayı bağlayaraq Ağanın məhəllə kişilərinin və söz atdığı gəlinin qabağından keçməlidir.” Şərt ağır olsa da başqa əlac yox idi...

İndi siz deyən, bundan sonra kimsə cürət edib qız-gəlinə söz ata bilərdimi?

Günümüzdə isə qulağı sırğalı, qadın paltarını geyinən “üzdəniraqlar” heç də az deyil. Nə isə...

Yaman darıxmışam o vaxtkı Bakı üçün. O Bakı üçün ki, orada böyüyün böyük yeri

Məhz ağsaqqallar bir sıra sosial problemləri həll etdikləri üçün 40-50 il bundan əvvəl nə ata-ana qatili olan övladlar var idi, nə də bu qədər ömür-gün yoldaşını qətlə yetirən ər-arvad. Nə qardaş bacını məhkəməyə verirdi, nə də bacı qardaşı. Ailə fərdləri arasında bir mehribanlıq, eyni zamanda qarşılıqlı hörmət, həyə vardı.

vardı, kiçiyin kiçik yeri. İctimai nəqliyyata minən hər bir yaşlı kişi və qadın üçün, yaşındən asılı olmayaraq hər bir qız-gəlin üçün yerbəyerdən ayağa durub oturmağı təklif edən kişilər vardı. İndi tarixə dönən trolleybus və tramvaylar kimi həmin sayğı və qayğı da tarixə qovuşub. Metro stansiyalarında gənclərin qatara minib-düşməyə belə imkan vermədikləri, “28 May” stansiyasından “Xalqlar dostluğu”, ya da “İnşaatçılar” stansiyasına qədər bir ayağını götürüb obirini qoyan, başını bulayaraq qulaqlarında qulaqcıq, ağzındakı saqqızı arsız-arsız çeynəyən Avropa mədəniyyətli gənclərə baxan yaşlı nəslin yaddaşlarında bir xatirəyə dönüb o çağlar.

O vaxtlar özündən böyükklər üçün ayağa qalxmayan mədəniyyətsizləri barmaqla saymaq olardı. İndi isə hər şey tərsinədir, ayağa duranlar barmaqla sayılacaq qədər azdır. Bu gün də avtobusda yaşım mənə “otur”, mədəniyyətim “dur” deyir. Böyüyə hörmət mədəniyyətin əlifbasıdır, mərifətin, ədəbin ilk pilləsi, başlanğıcıdır.

Daha bir xatirə: Görkəmli qəzəlxan Ə. Vahid vaxtilə belə bir hadisə danışmış:

“Gəncliyimdə yazdığım təzə qəzəlləri oxumaq və məsləhət almaq üçün tez-tez Azər Buzovnalının yanına gedirdim. Hər dəfə mən içəri girəndə yaşca məndən xeyli böyük olan ustad ayağa qalxır və mənə salamlayaraq oturmağa yer təklif edirdi. Bir

dəfə ona dedim ki, “Ustad, sizin hər dəfə ayağa qalxmağınızdan xəcalət çəkirəm. Buna görə də sizə gəlmək istəmirəm”. Ustad gülümsünərək dedi: “Sən nə karəsən ki, sənin üçün ayağa durmaq, mən sənə ədəb, mərifət öyrədirəm.”

Görəsən bugünkü sığallı, Avropa “mədəniyyətli” gənclərimizə ədəbi, mərifəti öyrətmək üçün ayağa durmaqda gecikməmişik ki?

Son illərin problemlərindən biri də yeni qurulan ailələr arasında boşanma hallarının gündən-günə çoxalmasıdır. Dövlət Statistika Komitəsinin açıqlamalarında boşanmaların yüksələn xətt üzrə artdığı göstərilir. Yəqin daha ər evinə uğurladıqları qızlarının qulağına: “Qızım, yadında saxla ki, ər evindən bir də qəbir evinə çıxma bilərsən”, -deyən analar yoxdur. Boşanma hallarının artmasının bir səbəbi də, mən-cə, əsrlər boyu mövcud olan ağsaqqal institutunun ləğvidir. Yadımdadır, hər hansı bir ailədə baş verən kiçik və ya böyük münaqişənin səbəblərini araşdırmaq üçün hər iki tərəfin, hər iki nəslin ağsaqqalları bir araya gəlir, məsələni çözməyə çalışır və buna da nail olurdular. Hakim də, prokuror da, vəkil də ağsaqqal olardı. Ailə münaqişələri bitər, əmin-amanlıq yaranardı. Daha hər xırda şey üçün indiki kimi məhkəmələrə baş vurulmaz, televiziya kanallarındakı müxtəlif şou xarakterli verilişlərdə sandığı açıb pambığı tökməzdilər. O vaxtkı ailələrin aldığı tərbibəyə görə “ev bizim, sirr bizim” olmalı idi. Hər nəslin, hər məhəllənin öz ağsaqqalı olardı. Ağsaqqallıq nə irsən keçirdi, nə də saqqalın ağılığına görə olurdu. Ağsaqqal dünya görüşlü, səbirli, təmkinli, qarşısındakını diqqətlə dinləməyi bacaran, sözünün yerini bilən kişilər olardı. Ağsaqqal o adam olardı ki, Füzuli demiş:

Sərvərlik istər isən üftadəlik şüar et

Kim düşmədən əyağə çıxmadı başə badə.

(Əgər böyüklük istəyirsənsə, kiçikliyi özünə şüar et. Çünki üzüm ayaq altına düşüb, tapdalanıb şirəsi çıxarılmasa idi, yuxarı çıxa bilməzdi.)

Məhz ağsaqqallar bir sıra sosial problemləri həll etdikləri üçün 40-50 il bundan əvvəl nə ata-ana qatili olan övladlar var idi, nə də bu qədər ömür-gün yoldaşını qətlə yetirən ər-arvad. Nə qardaş bacını məhkəməyə verirdi, nə də bacı qardaşı. Ailə fərdləri arasında bir mehribanlıq, eyni zamanda qarşılıqlı hörmət, həyə vardı. Bacı qardaşın yanında saçını daramaz, güzgülə baxmazdı. Bu, heç də qadının hüquqsuzluğu deyildi. Bu, bir mədəniyyət, ədəb, həyə idi.

Ötən əsrdə böyükələrin yanında övladı əzizləməz, qucağa götürüb oxşamazdılar. Bəlkə, “dövlətdə dəvə, övladda nəvə” deymi də bununla əlaqədar yaranıb. Belə ki, övladlarına atalıq, analıq məhəbbətini ədəbdən, həyadan irəli gələn utancaqlıqla gizlədən ata-analar həmin sevgini nəvələrində çəkinmədən, utanmadan bəyan ediblər. İndi isə vəziyyət belə deyil. Ata-ana, qayınata, qayınana yanında övladını bağrına basıb marçılıqla öpən, “oğlum”, “qızım”, “balam”, “quzum” kimi ifadələri çəkinmədən dilə gətirərək həddi aşan gəlinlər, oğullar kifayət qədərdir. Bu fikirlərimə görə şübhəsiz ki, məni mühafizəkarlıqda qınayanlar da olacaq. Amma hər şeyin bir ölçüsü, əndazəsi olmalıdır hər halda.

Hər bir xalqın dilində milli təfəkkürə, etnoqrafiyaya uyğun olaraq müraciət, qarşılama, təbrik və s. formalar olur ki, buna nitq etikətləri deyilir. Ünsiyyət zamanı həmin etikətlərdən istifadə mədəniyyətin göstəricisi sayılır. Təəssüf ki, mədəniyyət göstəricisi olan müraciət etikətlərimizin bir çoxu bu gün unudulmaqdadır. Bunlar əsasən qohumluq əlaqələrini bildirən müraciətlərdir. Əmioğlu, bibiqızı, dayıoğlu, xalaqızı, əmidostu, dayıgəlini kimi

ifadələr artıq arxaikləşib. Amma son dövrlərə qədər Bakıda bu cür müraciət şəhər əhalisinin dilində necə də şirin səslənirdi. Özündən beş-altı yaş böyük olan hər hansı bir şəxsə əmioğlu, dayıqızı demək böyüyə hörmət sayılmazmı? Bu bir mədəniyyət deyilmi? Eyni zamanda bu cür müraciət get-gedə yadlaşan, bir-birindən uzaqlaşan insanların qohumluq bağlarını möhkəmlətməzmi?

Yadımdadır evimizdə bir sandıq var idi. Nənəm vaxtaşırı o sandığı açar, içindəkiləri – necə deyərlər, gəlinliyindən kəfənliliyinə qədər olan hər şeyi çıxarıb havaya verərdi. O, hər dəfə sandığı açanda ətrafına toplaşar və böyük maraqla sandıqdakı əşyalara baxardıq. Kəsif naftalin qoxusu burnumuza dolardı. Nənəm sandıqdakı əşyaları ona görə havaya verirdi ki, sandıqda olanları qat kəsməsin. Havasızlıq çürütməsin.

Bu gün bir çox adət-ənənələrimiz, milli dəyərlərimiz, mədəniyyətimiz ağzı qıfıllı sandıqlara qoyulub, əvəzində Avropanın imtina etdiklərini mənimsəyib nümayiş etdirərək milli dəyərlərdən, mentalitetdən danışan qulağı sırğalı gənc oğlanlar, şalvarlı nənələr meydana çıxıb.

Milli dəyərlərimizi sandıqlardan çıxarmaq vaxtıdır. Milli dəyərlərdən, mədəniyyətdən danışmaq yox, milli dəyərləri, mədəniyyəti yaşamaq və yaşatmaq lazımdır! Unutmayaq ki, keçmişə güllə atanları gələcək topa tutacaq.

Bu gün bir çox adət-ənənələrimiz, milli dəyərlərimiz, mədəniyyətimiz ağzı qıfıllı sandıqlara qoyulub, əvəzində Avropanın imtina etdiklərini mənimsəyib nümayiş etdirərək milli dəyərlərdən, mentalitetdən danışan qulağı sırğalı gənc oğlanlar, şalvarlı nənələr meydana çıxıb.

Dəli Xəzərin də xoşdur,
asta gilavarın da.
Ağlı-qaralı şanın,
seyrəlməmiş bağların da.
Qızınmışam qışında.
Donmuşam baharında.

Hər havası, hər fəsli
başqa bir aləm Bakı!
Arzumun bələdçisi,
könlümə həmdəm Bakı!

Qanadlı nəğmələrin
gah zil, gah da bəm olur.
Yarpaqların, güllərin
niyə hərdən nəm olur.
Səndən ayrı düşəndə
sinəm dolu qəm olur.

Qucağında Xəzərim
yatıb dincələn Bakı!
Qarı, çiskin yağışı
əyri, köndələn Bakı!

Dünyada çox şəhər var
böyük, kiçik, miyana.
Xalqlar hörmət bəsləyir
gözəl təməl qoyana.

Hələ rast gəlməmişəm
tamaşandan doyana.
Qoynunda qərinələr
yanışı duran Bakı!
Məhəbbətlə, ilhamla
yaradan, quran Bakı!

Sinəndə qatar-qatar
ışq karvanları var.
Polad keşikçilərdir
dörd yanında buruqlar.
Səndə kim qərib gəzib?
Qayğını kim unudar?

Ana kimi sevimli
əziz mehriban Bakı!
Şöhrətimi, adımlı
daim qoruyan Bakı!

Dünyada çoxdur şəhər.
Sən mənim şəhərimdən.
Xoş ətirli baharım,
şəfəqli səhərimdən.
İftixarım, öyüncüm.
qələbəm, zəfərimdən.

Məhəbbəti könlümdə
dalğalı Xəzər Bakı!

Gələcəyi xəyalım
səninlə gəzər, Bakı!

Keçmişindən danışsam
sarayın var, qalan var.
Hər millətdən, hər eldən
sənə mehir salan var.
Böyük günlər yolçusu
min-min doğma balan var.

Bu günümün qüdrəti
şanım, şöhrətim, Bakı!
Elim, günüm, məskənim,
eşqim, həsrətim, Bakı!

Hələ neçə küçəndə
güllər dəstələnməyib.
Hələ böyük nəğmənin
xalı bəstələnməyib.
Yüz il ömür sürəydim,
bir gün xəstələnməyib.

Yazaydım, yaradaydım
şah nəğməni mən, Bakı!
Oxuyaydı dostların
onu ürəkdən, Bakı!

SEVMƏK BİDƏTDİR Mİ?

Bildiyimiz kimi hicri təqvimi ilə Rəbiuləvvəl ayının 12-si, yəni Peyğəmbərimizin doğum günü olan bu tarix cari il fevral ayına təsadüf edirdi. Bu vəsilə ilə İrfan jurnalı da öz səhifələrində bu mövzuya yer vermişdi. O cümlədən ilahiyyatçı alim Əhməd Niyazov qardaşımız da jurnalın bu sayında “Mövludun Tarixi” sərlövhəli çox maraqlı yazı yazmışdı. Yazıda mövludun tarixi haqda müfəssəl məlumatlar yer alırdı. Qələmə aldığı bu yazı xeyli oxucu marağına səbəb oldu. Hətta mövluda qarşı fərqli mövqeyi olan bəzi oxucular bu yazının detalları haqda onları maraqlandıran suallara cavab tapmaq üçün dəfələrlə məndən müəllifin telefon nömrəsini istəyir, onunla ünsiyyət qurmağın yollarını axtarırdılar.

Peyğəmbərimizin doğum günü miladi təqvimlə 20 aprelə təsadüf etdiyi üçün Türkiyə Cümhuriyyəti Diyanət İşləri Baş-

qanlığı və Türkiyə Diyanət Vəqfi içərisində bu günün olduğu həftəni “Mübarək Doğum” həftəsi olaraq artıq neçə illərdir ki, böyük təntənə ilə qeyd edir. Habelə Azərbaycanda da Türkiyə səfirliyinin Din Xidmətləri müşavirliyi bu münasibətlə aprel ayında silsilə tədbirlər təşkil edir.

Jurnalımızın 65-ci sayının işıq üzü gördüyü aprel ayında Azərbaycanda da bu münasibətlə tədbirlər təşkil edildiyi üçün mövlud məsələsi gündəmdə olacaq. Deməli, Peyğəmbər sevgisi ilə alışıb yananlar bu mərasimlərdə sevinclə, coşquyla iştirak etdikləri bir vaxtda onları kənardan seyr edən bəzi ağzıgöyçəklər yenə onlara istehza ilə baxacaq, “müşrik, bidətçi” deyəcəklər (bu ilin fevral ayında keçirilən mövlud tədbirləri və əvvəlki illərdə bu münasibətlə təşkil edilən tədbir nəticəsində əldə etdiyim təcrübələrimə əsasən deyirəm).

Elə buna görə də jurnalın bu sayında da mövlud məsələsinə yenidən toxunmaq qərarına gəldim.

Mövlud “doğum” deməkdir. Peyğəmbərin ümmətindən olan bir şəxs onun doğulduğu gün sevinir, imkanı olan məclis təşkil edib ziyafət verir, bu vəsilə ilə onun həyatını, əxlaqını, fəzilətini dilə gətirir. Onu xatırlamaq, onu öyməkdir. Hər mömin Rəsulullahı sevməlidir. Bu imandan irəli gələn təbii davranışdır. Çox sevmək kamil mömin olmağın əlamətidir. Peyğəmbərimiz hədisi-şərifdə: “Məni ata-anasından, övladından və öz canından daha çox sevməyən həqiqi mömin ola bilməz” buyurur. (Buxari)

Onu sevmək, onu xatırlamaq, onu tərif etmək haram və ya bidət ola bilərmi? Ola bilməz! Axı onu Allah özü də tərif edir: **“Biz səni ələmlərə rəhmət olaraq göndərdik.”** (Ənbiya, 107) **“Həqiqətən, səni minnətsiz (tükənmək bilməyən) mükafat gözləyir! Şübhəsiz ki, sən böyük bir əxlaq üzərindəsən!”** (Qələm, 3-4) **“Həqiqətən, Allah və Onun mələkləri Peyğəmbərə salavat göndərirlər (xeyir-dua verirlər). Ey iman gətirənlər! Siz də ona salavat göndərib (onun üçün salavat deyib) layiqincə salamlayın!”** (Əhzab, 56)

Əslində hər bir müsəlman hər gün dəfələrlə Peyğəmbərimizi yad edir. Hər azan oxunanda “Əşhədu ənnə Muhammədən Rasulullah” deyilərkən ya zikr edərək, ya da qulaq asaraq onu xatırlayırıq. Həmçinin namazımızın bir rüknu olan “Əttəhiyyətu” duasını oxuyanda onu xatırlayırıq. Belə ki, bu, ibadətimizin bir hissəsidir. Hətta imanımızın ayrılmaz bir parçası və İslam dininə girməyin əsas qapısıdır. Yəni kəlməyi-şəhadət gətirmədən bir insan müsəlman ola bilməz.

Hər bir müsəlman üçün bu qədər həyatı əhəmiyyət kəsb edən Peyğəmbərimizin doğum gününü xatırlamaq, həyatını, gözəl əxlaqını, sevgisini və mübarizəsini

anlatmaq necə olur ki, **“haram, bidət”** adlandırılır? Görəsən bu iddiada olanlar Rəsulullahı ümmətinin həyatından çıxarmaq, müsəlmanları ondan qafil və xəbərsiz qoymaqla kimin dəyirmanına su tökdüklərinin fərqi nə varırlarmı? Belələrindən soruşuram: Siz kimin üçün çalışırsınız? Nə olar, əsla axirətimiz və ümmət üçün çalışırıq deməyin! Mövludun Peyğəmbərimizin dövründə olmadığını və beləliklə də dinə sonradan əlavə edildiyini iddia edərək onu bidət adlandıranlar Qurani-Kərimin də sonradan bir kitab halında çoxaldılmasını, hədislərin də sonradan kitab halında bir yerə cəm edildiyini, məscidlərin də o dövrdə minarəsiz olduğunu görəsən niyə dilə gətirib onları da bidət adlandırmırlar?

Hər gün müxtəlif məclislərdə layiq olmayanlar tərif edilərkən səsiniz çıxmır. Ancaq bir neçə müsəlman Kainatın Fəxri, Allahın Elçisi, Ələmlərə Rəhmət olaraq göndərilən Hz. Məhəmməd Mustafanın (s.ə.s) mövludu münasibətilə yox olmuş İslami dəyərləri yenidən ehya etmək və Peyğəmbərimizi layiq olduğu şəkildə tanımaq üçün bir mərasim təşkil edərkən **“haram, bidət”** deyərək haray qoparırsınız.

Gəlin bir anlıq düşünək: Peyğəmbərə olan sevgisini göstərmək üçün onun şəninə təriflər deyilən, onu xatırladan, onun yaşadığı həyatı göz önündə canlandıran tədbirləri təşkil edənlərə **“müşrik, bidətçi”** deyənlər görəsən doğrudanmı Peyğəmbəri sevirilər? Əgər sevdiklərini iddia edirlərsə onda Peyğəmbərimizin Hz. Ənəs bin Malikin timsalında ümmətinə olan bu nəsihətinə qulaq versinlər:

“Oğlum! Qəlbində heç kimsəyə nifrət bəsləməməyə çalış. Oğlum! Bu, mənim sünnəmdir. Hər kim mənim sünnəmi ehya edərsə, deməli, həmin şəxs məni sevir. Hər kim ki, məni seversə, o, cənnətdə mənimlə bərabərdir.”

SƏTİRLƏRDƏN KÖNÜLLƏRƏ

Həzrət Peyğəmbərin dünyasını dəyişməsi ilə bağlı Hz. Ömər in tövrü çox diqqətçəkicidir. Bu tövr qarşısında Hz. Əbu Bəkr in cavabı da bir o qədər ibrətlidir.

Bir anlıq yada salaq:

Peyğəmbərimizə canları bahasına bağlı olan əshabi-kiram uzun illər Onun ətrafında pərvanə olmuş, Onu sevmiş, Onunla kədərlənmiş, Onunla sevinmiş bir cəmiyyət formalaşdırmışdı. Başlarında Allah Rəsulu vardı. Onun şəxsində özlərinə və ümmətə nazil olan vəhy. Rəsulullahın formalaşdırdığı yeni xarakterlər. Cəhalət bataqlığından çıxarıb İslamın nuruna qər q etdiyi məkkəli, mədinəli və digər bölgələrin insanları. Əsri-səadət adlanan bir dövrün zirvə şəxsiyyətləri.

Allah Rəsulu ilə bütünləşmiş bir həyat. Elə bir həyat ki, ona istiqamət verən hər

zaman O olmuşdur. Allah Rəsulu səhabələrin həyatına, evinə, ailəsinə, iş dünyasına qədər nüfuz etmişdi. Onlar üçün Rəsulullahın hər işarəsi bir ölçü olmuşdu. Bu qədər dərin bir sevgi-məhəbbət.

Və günlərin birində hər canlı üçün yazılmış olan ölüm Peyğəmbərimiz üçün də təcəlli edir. Rəsulullah onu canlarından çox sevən səhabələrinin arasından yenə onu çox sevən Rəbbinin hüzuruna köçür. Rəfiqi-Əlaya yüksəlir. Əshabi-kiram bəlkə də uzun illərdən sonra ilk dəfə bu qədər kədərə qər q olurlar. Dağılmış təsbəh dənələri kimi hər biri bir tərəfə sovurulur sanki. Bu, Rəsulullahın vəfatının ilk təsirləridir. Ürəkləri yandırır, gözləri yaşardır. Keçmişdə yaşananları film kimi gözlər önünə gətirir. Bir növ səhabələrə “hey gidi günlər” dedirdir.

Səhabənin o ankı hərəkəti insani bir

refleksdən irəli gəlir. Dünən var olan Allah Rəsulu bu gün aralarında yoxdur. Dünən onlara namaz qıldıran, söhbətlər edən, üzlərinə baxan, təbəssüm edən, onlara adları ilə xitab edən Rəsulullah bu gün yoxdur. Əbədi aləmdə hicran bitənə qədər yoxdur.

Günlər necə əvvəlki kimi ola bilirdi? Məsciddə namazlar necə əvvəlki kimi coşqulu ola bilirdi? Onun mübarək ağzından çıxan hər sözü başlarının üstündə quş varmış kimi necə diqqətlə dinləyəcəkdilər?

Ruhlarda baş verən təlatümlər zaman-zaman hərəkətlərə də sirayət edir.

Hz. Ömər nərəsi bütün Mədinə küçələrini lərzəyə salır, Rəsulullahın vəfatı ilə bağlı heç kimin bir söz belə söyləməsinə izin vermir.

“Kim Rəsulullah öldü” desə boynunu vuraram. Həzrət Ömər dəki bu inkar əslində səhabələrin təhtəl-şüurunda var olan bir duyğu idi. Bəlkə də onlar Ömər istədiyinin həyata keçməsinə çox istəyirdilər.

Amma elə deyildi. Allah Rəsulu artıq bədən olaraq yox idi. O da hər fani kimi dünyadakı ömrünü bitirmiş və Rəbbinə qovuşmuşdu.

Digər tərəfdən Hz. Əbu Bəkr səslənir. Hz. Ömər bu təhlükəli hərəkətinə cavab verir. Və o da nərə çəkir:

“Kim Rəsulullahı iman gətirmişsə, bilsin ki, O artıq yoxdur. Vəfat etmişdir. Kim Allaha iman gətirmişsə, bilsin ki, Allah əbədidir.”

Rəsulullahın yoxluğuna dözə bilməyən onlarla səhabə. Məsələn, Bilal (r.a). Hz. Peyğəmbərin yoxluğuna heç cür dözə bilmir. Tərki-diyar olur. “Onun nəfəs almadığı yerlərdə mən necə nəfəs alaram?!” – deyir. Divanə olub diyar-diyar dolaşır. Uzun illərdən sonra Mədinəyə qayıdır. Hıçqırıqlara boğularaq bir azan oxuyur. Səsi yarıda kəsilir. Hər kəs Rəsulullahın

gəldiyini zənn edir. Bilal, azan və Rəsulullah. Nə qədər eyniləşmişlər ki, hər kəs yerindən sıçrayıb Məscidi-Nəbəviyə tərəf axışır. Səhabələr sanki ilğım görürlər. Bir daha göz yaşlarına boğulurlar. O yoxdur...

Peyğəmbərimizin dünyanı şəərəfləndirməsindən tam 1441 il keçib. Hər anı dolu olan 63 il ömür sürüb Rəsulullah. Dastanlaşan bir mücadilə həyatı. Müşrik bir cəmiyyəti əsri-səadətə çevirmək üçün nəbəvi bir mücadilə. Öz qövmü ilə mücadilə. İşgəncələr, sürgünlər və s. Təcridolunmalar, nəhayət hicrət. Ən ali qaradəlik nümunəsi – mədinəlilər. Sonra İslam dövləti. Döyüşlər, fəthlər. Məkkənin fəthi. Dünən haqqında ölüm hökmü verdikləri insandan aman istəyirlər. Müşriklər böyük bir məğlubiyyət yaşamış, kimisi əfv istəyir, kimisi qaçacaq bir yer axtarır. Rəsulullah hər zaman olduğu kimi təvazökar, şəfqətli və mərhəmətli.

Onun dünyaya gəlişi bizi nə qədər sevindirirsə, vəfatı da bir o qədər hüznə qərq edir. Onu görmədik, amma Onun sevgisi uğrunda yazılan hər sətir ürəyimizdə yeni üfüqlər açmalıdır. Onun sətirlərdə tərif olunan mənəvi şəxsiyyəti bizi Ömər kimi sarsıtmalı, Əbu Bəkr kimi etidala çağırmalıdır. Bizə bir səhabə səviyyəsi qazandırmalıdır. Yazılan hər bir söz Onu tərif etməyə güc yetirməz bəlkə. Amma ürəklərimizdə Ona olan isti sevgimizi hiss edə bilərik. Mübarək Doğum günlərini aylara, illərə, hətta bir ömür boyu həyat tərzinə halına gətirməyi düşünə bilərik.

Allah Rəsulu ilə bütünləşmiş bir həyat. Elə bir həyat ki, ona istiqamət verən hər zaman O olmuşdur. Allah Rəsulu səhabələrin həyatına, evinə, ailəsinə, iş dünyasına qədər nüfuz etmişdi. Onlar üçün Rəsulullahın hər işarəsi bir ölçü olmuşdu. Bu qədər dərin bir sevgi-məhəbbət.

Məni oxu!...

Oxunacaq çox şey var əslində. Rəflərini dolduran kitablar və gözünlə gördüyün yazıya tökülmüş hər şey. Hardan başlayacağını bilmirsən. Amma yenə də sən ilk əvvəl məni oxu. Əlində olan bütün kitabları kənara qoyub diz çök qarşımda. Ədəb və ərkanla göz gəzdir hikmət dolu kəlmələrimə. Sadəcə oxuyub keçmə bir müddət sonra unutduğun roman kitabları kimi. Məndə olan hər kəlmənin dərinliyinə qərq ol. Mən bir bəşər övladının xəyallarının məhsulu deyil, Haqqın bəşər övladına bəxş etidiyi hidayət rəhbəriyəm. Mən qaranlıq yolları aydınlatdığım kimi sənin zülmətə qərq olmuş qəlbinə də nur saçan bir vasitəyəm. Vaxtını boş-boş şeylərə keçirdiyin bəsdir artıq. Mənə yaxınlaşmağın cəsarətini tapmalısan özündə. Bütün sərhədləri aşıb mənə tərəf üz tutmalısan. Bu gedişlə hara gedəcəyini unudacaqsan. Ünvensiz məkanların talibinə çevriləcəksən. Hər gördüyün səni fərqli ünvanlara yönəldəcək. Hələ yolun yarısında ikən mənə sarıl bərk-bərk. Məndən uzaqlaşmağın səni bütün həqiqətlərdən və xoş anlarından uzaqlaşdıracaq. Dünyada bütün nemətlərə sahib olsan belə mənsiz onun heç bir ləzzəti olmayacaq. Bir qanadı sınımış quş kimi yarımcan yaşayacaqsan.

Bilirəm, məni hər zaman özündən uzaq tutmağa adət etmisən. Atan-anan heç vaxt məni oxumağı sənə məsləhət bilməyib. Yolunu azacağından, bir gün terrorist olacağından qorxublar. Əslində mən

*Gəl bu gündən dost olaq ikimiz.
Nə sən məndən ayrıl, nə də mən
səndən. Əl-ələ tutub ayrılmayaq
heç vaxt. Mən sənə söz verirəm
ki, sən məndən ayrılmadıqca mən
səndən heç vaxt ayrılmayacağam.
Hər yeni günə mənimlə birlikdə
başla. Atdığın hər addımın doğru
ünvanını mən sənə göstərəcəyəm.*

onları da qınamıram, çünki onlara da məni belə tanıdıblar əvvəlcədən. Bizi birlikdə görmək istəməyənlər bu yola əl atıblar. Sənin bir gün mənimlə birlikdə onların üzərində qalib olacağımızdan qorxublar. Məni oxuyanlara molla deyib lağ etməsən onlarla. Əlçatmaz olduğumu düşünərək əlini mənə çatdırmaq üçün heç bir cəhd etməmişən. Ara-sıra məni tanımaq istəsən belə ətrafındakı insanlar səni bu yoldan daşıdırıb. Birdən səni əyləncələrindən və pis vərdişlərindən uzaqlaşdıraram deyə. Yas mərasimlərində oxunarkən dinləmişən məni başa düşmədiyin bir dildə. Ölülərin kitabı olaraq baxmısan mənə hər zaman. Səninçün endirildiyimin və sənə xitab etdiyimin fərqinə belə varmamısan. Məndən sənə çox danışblar, amma heç məhəl qoymamısan. Uzaqlaşdıqca uzaqlaşmısan məndən. Aramızda uzaq məsafələr yer alıb. Bu belə getməyəcək. Əgər sən məni oxumasan, mənim sirlərimdən agah olmayacaqsan. Xoşbəxtliyin sirlərini bilməyəcəksən ömrün boyu. Zülmətli yollar addım-addım səni izləyəcək, qazandığın heç bir nailiyyət səni məmnun etməyəcəkdir. Mənə qarşı o qədər laqeyd oldun ki, sənin gözünün qarşısında məni yandırdırdılar. Ayaqlar altına atıb tapdalamaq istədilər. Amma sən mənə qarşı edilən bu təhqirlərə göz yumdun. Axi mən sənin kitabınam. Uca Yaradan məni səninçün endirib bu kainata. Səni qorumaq, səni doğru yola yönəltmək üçün. Sən mənə sahib çıxmasan, sənin düşmənlərin məndən sənə qarşı istifadə edəcəklər. Məndə olan sirlərdən agah olub, onlar sənə qalib gələcək. O zaman hər şey gec olacaqdır.

Bütün bunlara baxmayaraq mənə çox hörmət etdiyini də bilirəm. Məni evinin

ən təmiz və ən hündür yerində saxlayırsan. Məni əlinə aldığın zaman öpüb alnına qoyursan. Amma bunlar mənə qarşı edəcəyin hörmətin hamısı deyil. Mənə qarşı edəcəyin ən böyük hörmət hər gün məni əlinə alıb göz gəzdirməyindir səhfələrimə. Keçmiş qövmlərin başlarına gələn müsibətləri oxuyub ibrət almağındır göz yaşları içərisində. Yetimlərə, yoxsullara, miskinlərə qarşı necə davranacağını, valideynlərinə hörmət edəcəyini, doğru yolu tutub əyri yoldan uzaqlaşacağını bilməyindir mənə hörmətin. Sənin mənə hörmətin sənə verilən ömr və qadağaları yerinə yetirib boyun əyməyindir haqqın qarşısında.

Gəl bu gündən dost olaq ikimiz. Nə sən məndən ayrıl, nə də mən səndən. Əl-ələ tutub ayrılmayaq heç vaxt. Mən sənə söz verirəm ki, sən məndən ayrılmadıqca mən səndən heç vaxt ayrılmayacağam. Hər yeni günə mənimlə birlikdə başla. Attdığın hər addımın doğru ünvanını mən sənə göstərəcəyəm. Bu qədər vaxt məndən uzaq qalmağın sənə nə qədər baha başa gəldiyini o zaman anlayacaqsan. Məni tanıdığın hər kəslə tanış et. Sevdirdi məni onlara. Öz övladlarını, valideynlərini, dostanışlarını ümumiyyətlə dəyər verdiyin hər kəsi xoşbəxt görmək istəyirsənsə onları məndən məhrum etmə. Mən sizin sadəcə evlərinizdə deyil qəlblərinizdə də olmaq istəyirəm. Yoxsa mənim sizə heç bir faydam toxunmayacaq. Məni sadəcə oxumaq yox, yaşamaq lazımdır.

Elə indi, səni gözləyirəm. Heç vaxt itirmə, ayağa qalxıb evdə gizlətdiyin yerdən çıxart məni əlinə götür! Məni oxumağa başla...

Bir ömür Qurani-Kərimlə birlikə olmaq ümidilə...

MƏDƏNİYYƏTİMİZİN ABİDƏ ŞƏXSİYYƏTİ: İMAM QƏZALİ

İmam Qəzalinin əsl adı Məhəmməd bin Əhməddir. İslam dünyasında və təfəkküründə İmam Qəzali adı ilə məşhurlaşan bu şəxs hicrətdən 450 il sonra bugünkü İranın Tus şəhərində dünyaya gəlmişdir. Atasını kasıb, lakin əməlisaleh bir zat idi. Yundan iplik əyirər və onu sataraq ailəsini dolandırardı. Qəzali hələ kiçik yaşlarında ikən atası vəfat etmişdir. Lakin vəfatından əvvəl yaxın bir dostuna oğlunun oxuması və təhsilini davam etdirməsi üçün bir miqdar pul vermişdi. Beləliklə böyük İslam aliminin elm həyatı başlamış oldu. Bəzi rəvayətlərdə qeyd olunduğuna görə isə Qəzali qardaşı ilə birlikdə mədrəsəyə yollanır. Atasından miras qalan pul qurtardıqda atasının dostu Qəzalini ödənişsiz təhsil verən bir mədrəsəyə göndərir. Bu mədrəsə zöhd və təqva həyatını dərk etmək və yaşamaq baxımından onun həyatında mühüm yer tutur.

İmam Qəzali kiçik yaşlarında öz kəndlərində bir müddət fiqh dərsi aldı. Sonra Cürcana getdi. İmam Əbu Nasr İsmayıldan bir müddət dərslər aldı. Sonra yenidən Tusa qayıtdı. Cürcandan Tusa qayıdarkən yolda başına gələn bir hadisəni belə nəql edir:

“Quldurlar yolumuzu kəsdilər. Bütün əşyalarımı əlimdən aldılar. Arxalarınca gedib onlara yalvardım ki, nə olar, sizə heç bir faydası olmayan dərsləri qaytarın.

Başçıları bunun nə olduğunu soruşduqda dedim ki, “Mən onları öyrənmək üçün yurdu tərk etdim, qütbət ellərə düşdüm. Filan əşyaların arasındakı bir neçə kağız bağlamasıdır, onları mənə qaytarın”. O isə gülərək: “Sən orada yazılanları bildiyini necə iddia edə bilərsən? Biz onları səndən alan kimi savadsız qaldın”, -dedi və istədiklərimi mənə qaytardı. Sonra öz-özümə fikirləşdim ki, Allah həmin quldura mənə ayıltmaq üçün o sözləri söylətdi. Tusa çatan kimi üç il bütün söylərimlə çalışaraq Cürcanda qeyd etdiklərimin hamısını əzbərlədim. O qədər yaxşı çalışmışdım ki, bir daha quldurlarla qarşılaşsam və əlimdəkiləri alsalar, mənə zərəri toxunmazdı.”

Vətəninə keçirdiyi bu üç ildən sonra təhsilinə davam etmək üçün o dövrün böyük elm və mədəniyyət mərkəzi olan Nişabura getdi. Nişaburda təhsilini tamamladıqdan sonra böyük bir elm və ədəbiyyat hamisi olan Səlcuqlu vəzir, dövlət xadimi Nizamülmülkün dəvəti ilə Bağdada yollandı. Nizamülmülkün təşkil etdiyi elm məclisində olan həmin dövrün elm adamları İmam Qəzalinin elminin dərinliyinə və məsələləri izah etməkdəki üstün qabiliyyətinə heyran qaldıqlarını etiraf etdilər.

Bu zaman otuz dörd yaşlı İmam Qəzalinin İslama olan böyük xidmətlərini gö-

rən Səlcuqlu vəziri Nizamülmülk bugünkü adı ilə desək, onu Nizamiyyə Universitetinə rektor təyin etdi. Bu universitetə rəhbərlik edən İmam Qəzali üç yüz seçilmiş tələbəyə lazımlı olan bütün elmləri öyrətdi. Yetişdirdiyi tələbələrin sayı hesabı yox idi.

İmam Qəzali Nizamiyyə mədrəsəsinə tələbə yetişdirərkən İslama zərər verən bir çox fikirləri də ortadan qaldırmağa çalışmışdır. İti zəkasıyla filosofların din adına söylədikləri şeylərin əslində dindən uzaq olduqlarını, batinilərin İslamdan kənar olduqlarını onlara qarşı sübut etmişdir. Xüsusilə də bəzi Hənbəli alimlərin düşdüyü xətalara Quran və sünnə işığında izah etmişdir.

Bütün bu üstünlüklərə baxmayaraq İmam Qəzalinin ruh dünyasında bəzi şübhələr meydana gəlməyə, ruhunun qidasının yalnız elmlə olmayacağını düşünməyə başlamışdır. O, bu şübhəsini belə dilə gətirir:

“Elm öyrənmə və öyrətməklə bağlı niyyətimi götür-qoy etdim. Gördüm ki, Allah rizası üçün deyil, vəzifə və şöhrət istəyi ilə hərəkət etmişəm. Bu vəziyyətdə uçurumun kənarında olduğumu, əgər halımı düzəltməsəm, atəşə yuvarlanacağımı düşündüm. Bir gün Bağdaddan çıxmağa və bu vəziyyətdən xilas olmağa qərar verir, ertəsi gün bu qərarı pozurdum; səhər axirətə meyl edir, axşam isə dünya arzuları məni pərişan edirdi. Dünya arzuları zəncirləriylə məni vəzifə və şöhrətə doğru çəkir, iman carçısı isə, köç zamanı gəlmişdir, ömrünün sonuna çox az qaldı, qarşında uzun səfər var, əldə etdiyin bütün elm bir riya və nümayişdir; axirətə indi hazırlaşmasan, nə

vaxt hazırlaşacaqsan, dünyəvi əlaqələrini indi kəsməsən, nə vaxt kəsəcəksən, deyə səslənirdi. Bundan sonra, daxilimdəki arzu bütün vücuduma yayılır, baş götürüb qaçmaq istəyi baş qaldırırdı. Sonra şeytan gəlir və “bu keçici haldır... Bu qədər yüksək vəzifəni, heç kimin poza bilməyəcəyi nizamlı həyatı və düşmənlərin hücumlarından xilas olub sükunət tapmış işi buraxsan, günlərin birində nəfsin arzu etsə də geri dönüşün asan olmaz”, -deyirdi. Altı aya yaxın dünya arzularının cazibədarlığı ilə axirət düşüncələri arasında qərarı qaldım. Nəhayət, vəziyyət zəruri bir hala gəlmişdi. Çünki Allah-Təala dilimi təhsil verə bilməyəcək qədər kilidləmişdi. Özümü bir gün gələn şagirdlərin xətrinə dərs verməyə məcbur edir; lakin dilim söz söyləmir, buna gücüm çatmırdı. Dilimdəki bu tutulma sonradan ürəyimdə hüzn meydana gətirdi. Bunun təsiriylə həzm gücüm də zəiflədi, yemək-içməkdən kəsildim. Vücudum zəifləmişdi. Nəhayət, həkimlər dərmandan ümidlərini kəsdilər və “bu qəlbə bağlı bir haldır. Qəlbə meydana gəlmiş bu hüzn aradan qalxmadıqca, dərmanla müalicəyə imkan yoxdur”, -dedilər.”

İmam Qəzali yaşadığı bu hal səbəbiylə, miladi 1095-ci ildə özünün dediyi kimi vərədləri rədd edərək Bağdaddan ayrıldı. İki il Şamda, bir il də Qüdsdə xəlvətə çəkildi, oradan da həccə gedib yenidən öz kəndinə - Tusa qayıtdı. İslam elmlərinin hamısında söz sahibi olmasına baxmayaraq, elm Qəzalinin içindəki yangını aradan qaldıra bilməmiş, ruhunu dincliyə qovuşdurmağa nail olmamışdı. İslamın zöhd və təqva həyatının, yəni özəyinin mütləq surətdə yaşanmalı olduğunu, hətta bunun ən doğ-

ru yol olduğunu söyləmişdir. Bu xəlvət həyatından sonra öz müşahidələrini “əl-Munqizu minəd-daləl” (pozğunluqdan hidayətə) adlı kitabında qısa-qısa izah etməkdədir. Yaşadığı bu dönüşdən sonra da İslam dünyasında məhşur əsər sayılan İhyai-Ulumiddini qələmə almış və belə demək olarsa, bu əsərlə birlikdə həqiqətən də İslam dininin elmlərini canlandırır və düşünür və dəqiqlikdə onları zirvəyə qaldırmışdır. Bu böyük alim gəldiyi son nöqtədə insanları *“vəzifə və rütbəni tərktədirən, səadətə çatdıracaq olan həqiqi elmə”* dəvət etməyə başlamışdır.

Qəzali 18 dekabr 1111-ci ildə vəfat etmişdir. Gözlərini bu dünyaya yumarkən 55 yaşı vardı. Tusda məşhur şair Firdovsinin qəbrinin yaxınlığında dəfn olunan Qəzalinin ömrünün son anları da ibrətlidir. Bazar ertəsi günü səhər vaxtı dəstəmaz alıb namazını qılmış, sonra kəfəninin gətirilməsini istəmişdi. Kəfəninə öpüb alınının üstünə qoyaraq “Mülk sahibinin hüsuruna çıxmaq başım və gözüm üstə” – demişdi. Sonra da ayaqlarını uzadaraq

qibləyə tərəf uzanmış və dan yeri sökül-mədən vəfat etmişdir. İmam Qəzali 55 illik ömründə gecə-gündüz əsər yazmış və qısa ömrə sığdırılmayacaq kitab müəllifi olmuşdur. Bəzi qaynaqlar 400-dən çox kitabının olduğunu qeyd edir.

İmam Qəzalinin hikmətli sözlərindən:

* Allah-Təalanın verdiyi neməti Onun sevdiyi yerə xərcləmək şükür, sevmədiyi yerə istifadə etmək isə küfranı-nemətdir (neməti inkar etməkdir).

* Səbir insana məxsusdur. Heyvanlarda səbir yoxdur. Mələklərin səbrə ehtiyacı yoxdur.

* Hər bir hərəkətimizi və düşündüklərimizi Allah-Təalanın bildiyini unutmalıyıq. İnsanlar bir-birinin zahirini görürlər. Allah isə həm zahiri, həm də batini görür. Bunu dərk edən adamın əməli və düşüncəsi ədəbli olar.

* Ey nəfsim, sonra tövbə edəmə və yaxşı əməl işləyəmə deyirsənsə, ölüm daha tez gələ bilər, peşman olarsan. Sabah tövbə etməyi bu gün tövbə etməkdən asan zənn edirsənsə, aldanırsan.

Ey oğul!

İstədiyən qədər yaşa, necə olsa bir gün öləcəksən. İstədiyən qədər sev, necə olsa bir gün ayrılacaqsan. İstədiyini et, necə olsa bir gün hesabını verəcəksən.

Ey oğul!

Elmsiz əməl olmadığı kimi, əməlsiz elm də bir dəlilik əlamətidir. Bunu da bil ki, bu gün səni günahlardan uzaqlaşdırmayan, ibadətə yaxınlaşdırmayan elm, sabah da cəhənnəm atəşindən uzaqlaşdırmayacaq. Bu gün əlində hazır fürsət varkən elminlə əməl etməz, keçən günləri də qiymətləndirməzsən sabah qiyamət günündə:

“Ey Rəbbimiz, bizi dünyaya geri göndər ki, xoş (yaxşı) bir əməl edək”

(Əs-Səcdə surəsi, ayə 12) deyənlərdən olarsan.

Həmin anda da sənə belə cavab veriləcək:

“Ay axmaq! Sən oradan gəlirsən!”

Ey oğul!

Əməl baxımından zərəre uğrayanlardan olma və “hal” elmindən də geri qalma. Bunu bil ki, yalnız nəzəri elm sənə yardım etməz.

(İmam Qəzalinin “Ey Oğul” risaləsindən)

HER EZAN VAKTİNDE

Muhammed Ali EŞMELİ

Bağa Gül, verdiği günden beri fer,
Akıyor göz kesilip gök ile yer...

Her ezan vakti şehadet taşıyor,
Ehli sevda nice yollar aşıyor;

Varıyor Babı-Selamdan içeri,
Döneyim istemiyor gayri geri!..

Gül Nebi, şöyle buyurmuş zira:
“Ben vefat eylediğimden sonra;

Kim benim kabrime saygıyla gelir,
Ben yaşarken Bana gelmiş gibidir!”¹

Bu büyük müjdeye kervan olalım,
Ey gönül, Ravzada kurban olalım.

Onu hem yad edelim hasretle,
Edelim hem de niyaz hürmetle:

- Ya Nebi! Burda kabul eyle beni,
Rabbimiz burda şifa kıldı Seni;

Sevdi, sevdirdi, kerem kıldı Kerim;
Ey nübüvvette Raufuv ve Rahim!

Nurun etrafına cem oldu cihan,
Canı netsin Sana pervane olan?!.

Ey seadet yolunun mürşidi Gül,
Ey gönül penceremin hurşidi Gül!

Ey visalin O Hidayet Denizi,
Gam-küşad eyleme şad eyle bizi!

Hakka imanı kulun Senle tamam,
Dem, Senin aşkına etmekte devam...

Ey muhabbet bağının mutemedi,
Ey günahkara da şefkat senedi!

Özlüyor gün-gece rüya rüya,
Ey Süreyya, Sana hasret dünya!

Sen ki aşkın ebedi abidesi,
Başı ey Arşı geçen Hak fidesi!

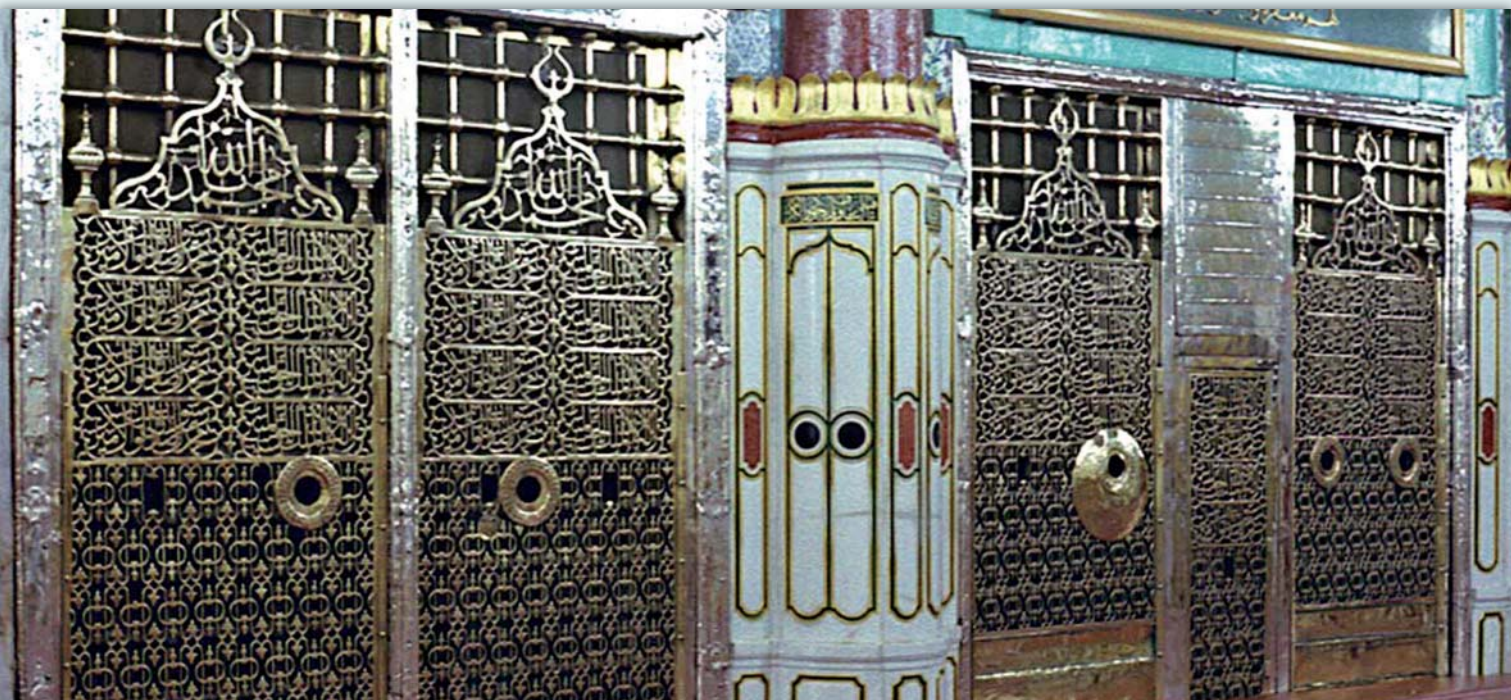
Hangi söz gelse hayalden hatıra;
Yüce halin yine sığmaz satıra!

O ne suret, o ne siret, ne güher,
Hilye Kuran Sana ey Peygamber!

Belki Seyri kulunun haddi değil,
Lakin ancak Seni anmalı dil...

1. Darəqutni, Sünən II, 278

PEYĞƏMBƏRİMİZİ NƏ QƏDƏR SEVİRİK?!

Tövbə surəsi 128-ci ayədə Allah-Təala buyurur ki: “Sizə özünüzdən elə bir peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətdə (məşəqqətdə) düşməyiniz ona ağır gəlir, o sizdən ötrü təşnədir (sizin səadətinizi istəyir, sizə çox düşkündür), möminlərlə şəfqətli, mərhəmətlidir!”

Peyğəmbərimiz (s.ə.v)-in bizə olan sevgisini Allah-Təala belə xəbər verir.

Peyğəmbərimiz bizi bu qədər sevir, bizim üçün bu qədər həyəcanlıdır; ağlaması, gül-məsi, duası, hamısı bizə görədir. Bəs görəsən biz Peyğəmbərimizi nə qədər sevirik?! Onun bizə olan bu dərəcədəki sevgisinə layiq ola bilirikmi?! Onun ülvî, təmiz sevgisinə layiqincə cavab verə bilirikmi?!

Allah-Təala insanı digər varlıqlardan üstün yaradaraq, ona əhsəni-təqvim, ən üstün varlıq olma şərəfini ehsan etmişdir. Bundan başqa yerdə və göydə nə varsa hamısını insanın xidmətinə vermişdir.

Təbii ki, bütün bunları təfəkkür etməmiş və verilmə məqsədlərini yaxşı anlamamız lazımdır.

Allah-Təala bizi tərbiyə etmək və xəbərdarlıq üçün peyğəmbərlər göndərmişdir. Lakin ən çox sevdiyi və ən müstəsna, ən seçkin peyğəmbəri də ən sona saxlamışdır. Hər peyğəmbəri bir qövmə göndərmiş, Rəsulullahı isə bütün bəşəriyyətə göndərmişdir.

Peyğəmbərimiz (s.ə.s) o qədər mükəmməl bir şəxsiyyət idi ki, etdiyi təbliğlə, tərbiyə ilə, cəhalət baxımından ən aşağı səviyyədə olan insanları, fəzilət baxımından ən yüksək səviyələrə qaldıraraq elə bir cəmiyyət meydana gətirdi ki, adına “səadət əsri” deyildi. Və qiyamətə qədər bir daha bənzəri olmayacaq bir əsr, fəzilət insanları formalaşdı...

Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-in sadəcə bu müvəffəqiyyəti belə Onun şəxsiyyətindəki ucalığını və Onun necə mükəmməl bir üsveyi-həsənə, yəni “ən gözəl örnək” olduğunu göstərmək

***Peyğəmbərimizi nə qədər
sevirik? Onun örnək sünnələrinə,
yoluna nə qədər bağlıyıq?
Övladlarımıza və ətrafımıza,
cəmiyyətimizə Peyğəmbərimizi
nə qədər analada bilirik,
tanıda bilirik, sevdirə bilirik?!
Peyğəmbərimizdən nə qədər bəhs
edə bilirik? Ailə həyatımızda, iş
həyatımızda, insanlarla olan hər
davranışımızda Peyğəmbərimizə
layiq ola bilirikmi?***

üçün kifayətdir. Əgər gözlər kor deyilsə, Onu mütləq görür. Əgər gözlər çəp deyilsə, Onda heç bir əskiklik, qüsurlu tapa bilməz. Yəni bu gün, dünyanın bəzi yerlərində Onu qüsurlu olaraq göstərməyə, tanıtmğa çalışanlar, əslində öz acizlik, xəta və nöqsanlıqlarını dilə gətirməkdədirlər. Bu qədər təmiz bir şəxsiyyətə, Hz. Peyğəmbərə qarşı aparılan çirkin iftira kampaniyalarının hamısı, əslində o işi edən kimsələrin öz pis əxlaqlarından və bəd-bəxtliklərini əks etdirməkdən başqa bir şey deyil. Hz. Mövlana deyir ki: "Dünyanı işıqlandıran günəşdə qüsurlu axtarmaq; əslində mənim iki gözümdə kordur, qaranlıqdır -deyə öz qüsurluğunu açmaq və özünü pisləmək deməkdir."

O, elə bir Peyğəmbər idi ki, bizə olan məhəbbəti bir ananın, atanın övladına olan məhəbbətindən daha çox idi. O, elə mərhəmətli və bizi düşünən bir Peyğəmbər idi ki, dünyada bizim əfvimiz və qurtuluşumuz üçün çırpındığı kimi, məhşərdə, qiyamət günü də bizi düşünəcək və səcdələrə qapanıb bizə şəfaət etmək üçün, duası qəbul edilincəyə qədər göz yaşları ilə Allaha yalvaracaqdır...

Peyğəmbərimizi nə qədər sevirik? Onun örnək sünnələrinə, yoluna nə qədər bağlıyıq? Övladlarımıza və ətrafımıza, cəmiyyətimizə Peyğəmbərimizi nə qədər analada bilirik, tanıda bilirik, sevdirə bilirik?! Peyğəmbərimizdən nə qədər bəhs edə bilirik? Ailə həyatımızda, iş həyatımızda, insanlarla olan

hər davranışımızda Peyğəmbərimizə layiq ola bilirikmi?

Səhabələr və Allah dostları daim Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-dən bəhs etmişlərdir. Və bundan da həzz almışdılar. Biz əcəbə, Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-dən bəhs edə bilirikmi? Və ya Onu nə qədər xatırlayırıq, hansı vaxtlar yadımıza düşür, xatırlaya bilirik? Daim Ondan bəhs edəcək qədər Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-i sevə bilirikmi?! Çünki Peyğəmbərimizi sevmək bizə fərz qılınmışdır. Qurani-Kərimdə Allah-Təala belə buyurur: **"Peyğəmbər möminlərə onların özlərindən daha yaxındır. (Möminlər peyğəmbəri öz canlarından çox sevməlidirlər)..."** (əl-Əhzab, 6)

Peyğəmbərimiz (s.ə.s) də özünə olan sevginin həqiqi imanın şərti olduğunu bir hədisində belə bildirir: *"Canım qüdrət əlində olan Allaha and olsun ki, sizdən biriniz, mənə ona; ata-anasından, övladından və bütün insanlardan daha sevimli olmadıqca həqiqi mənada iman etmiş olmaz."* (Buxari).

Biz bir imtahan dünyası içindəyik. Bunu unutmamalıyıq. Nəfsimizi tərbiyə edərək elə bir hala gəlməliyik ki, axirət bizim üçün sevdiklərimizə qovuşma meydanı olsun. Buna görə də Əziz Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-in ən gözəl örnək şəxsiyyətindən pay götürməliyik. O zaman Allah-Təala bizə cənnətini vəd edir, cənnətdə Öz Camalına qovuşmağı əhsan edəcəyini bildirir.

Bu imtahan dünyası içərisində ən böyük imtahanlarımızdan biri də, Hz. Peyğəmbərə qarşı sevgi, itaət və ədəbimiz cəhətdən sınağa çəkilməyimizdir. Ona ehtiramımız, sün-nəsinə, Onun yoluna bağlılığımız, Allah Rəsulunu yaxından tanımağımız qəlblərimiz üçün bir təqva imtahanıdır. Eyni zamanda Peyğəmbərimizi sevmək bizim üçün Allaha yaxınlıq vəsiləsidir. Elə bununla bağlı bir ayədə buyrulur: **"Rəsulum, (müsəlmanlara) de ki: Əgər Allahı sevirsinizsə mənə uyğun ki, Allah da sizi sevsin və günahlarınızı bağışlasın. Allah çox mərhəmətli və bağışlayandır."** (Ali-İmran, 31)

AXİRƏTİN AYNASI

“Məhəmməd Allahın Peyğəmbəridir. Onunla birlikdə olanlar (möminlər) kafirlərə qarşı sərt, bir-birinə isə mərhəmətlidirlər. Sən onları rüku edən, səcdəyə qapanan, Allahdan riza və lütf diləyən görərsən. Onların əlaməti üz-lərində olan səcdə izidir. Bu, onların Tövratdakı vəsfidir. İncildə isə onlar elə bir əkinə bənzədilirlər ki, o artıq cü-cərtisini üzə çıxarmış, onu bəsləyib cana-qüv-vətə gətirmiş, o da (o cü-cərti də) möhkəmlənib gövdəsi üstünə qalxaraq əkinçiləri heyran qoy-muşdur. (Allahın bu təş-behi) kafirləri qəzəblən-dirmək üçündür. On-lardan iman gətirib yaxşı əməllər edənlərə Allah məğfirət (günahlardan bağışlanma) və böyük mü-kafat (Cənnət) vəd bu-yurmuşdur!” (əl-Fəth, 29)

Aləmlərə rəhmət ola-raq göndərilmiş axır za-man nəbisi Məhəmməd əleyhissalamın yaxın əshabı ilahi rəhmət nur-ları altında yetişərək Adəm övladlarına bəşəri münasibətlərdə əhatəli şəkildə davamlı örnek olacaq tarixi şəxsiyyətlərdir. İlahi lütfün bənzərsiz əsəri olan mübarək həyatlarından saçılan mərifət işıqları insan xarakterini bütün mənfiliklərdən arındıracaq keyfiyyətdədir. Rəsulullahın təbliğ etdiyi ilahi həqiqətlərin qəlblərdəki əks-sədası Əhli-Beyt və Səhabeyi-Kiram möcüzəsinin yaranmasını mümkün etmişdir.

İki cahan günəşinin yetişdirdiyi insanlar arasında əmirəlmöminin Hz. Əli bin Əbu Talib özünəməxsus bir yer tutmaqdadır.

Peyğəmbərə olan yaxınlığı Hz. Əlinin xarakterində nəfs əngəlini aşmaq və qəlbi əhatə edən qəflət pərdələrindən qurtulma yarışında onu qələbə çalmağa müvəffəq edən əsas amil olmuşdur. Zəngin bir həyat mücadiləsi ilə ümmətə dünya və axirət işlərində bir rəhbər və ən əsası İslam dinini inandığı kimi yaşama qeyrətinə sa-

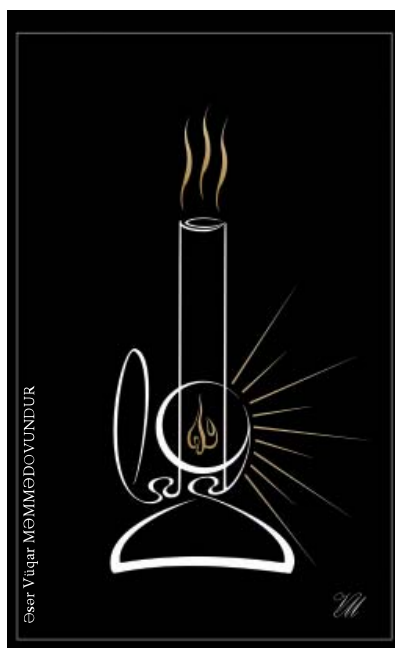
hib olması, insanları rəh-bərlərinə bağlanmağa dəvət edən misilsiz bir örnekdir. İlahi vəhyi in-anılmaz dəqiqliklə qə-bulu, təslimiyyəti və on-ları yaşaması Hz. Əlini ümməti-Məhəmmədə axirət həqiqətlərini əks etdirən əvəzsiz bir ayna halına gətirmişdi. Onun aşağıdakı ifadəsi bu mə-nanı necə də gözəl açıq-layır:

“Mənim Allaha və qiyamət gününə iman-ım o dərəcədədir ki, Al-lahla bəndə arasında hi-cab (pərdə) götürülərsə, imanım da zərrə qədər də-

yışiklik olmaz.” (Yəni Allahı və qiyaməti necə düşünürdüm, pərdənin ardından da elə o cür görünəcək.)

“(Əksəriyyəti yazıb-oxumaq bilməyən) ümmi ərəblərə özlərindən peyğəmbər göndərən Odur. (Bu Peyğəmbər) əvvəl-lər haqq yoldan açıq-aşkar azsalar da, onlara (Allahın) ayələrini oxuyar, onları (günahlardan, şirk və küfr çirkabından) tə-mizləyər, onlara Kitabı və hikməti (Qu-ranı və şəriəti) öyrədən.” (əl-Cumue, 2)

Uca Allah bu mənbəyin Rəsulullah ol-duğunu hərtərəfli şəkildə bəyan etməsi ilə itaətlə mükəlləf olanlara hidayətin ger-

çək ünvanını göstərir. Ayeyi-kərimədə Rəsulullahın ayələri insanlara oxuyan:

“De: Allaha və Rəsuluna itaət edin. Əgər üz çevrilərsə bilsinlər ki, Allah kafirləri sevməz.” (Ali-İmran, 32), onları təmizləyən: **“De: Əgər siz Allahı sevirsinizsə mənim ardımca gəlin ki, Allah da sizi sevsin və günahlarını bağışlasın.”** (Ali-İmran, 31), onlara kitabı və hikməti öyrədən: **“Peyğəmbər sizə nə verirsə onu götürün, nəyi qadağan edirsə ondan əl çəkin. Allahdan qorxun.”** (əl-Həşr, 7) olaraq möhtəşəm bir irşad rəhbəri kimi sərgilədiyi parlaq fəaliyyəti başqaları kimi Hz. Əlinin də qəlb aləmində Allaha və Onun Rəsuluna hüdudsuz bir bağlılıq səadətini çiçəkləndirmişdi. Bu bağlılığın Bədir imtahanındakı təzahürü necə də qətiyyətlidir:

“Allaha and olsun ki, Rəsulullah bizi hidayətlə şərafləndirdikdən sonra bir daha əsla geri dönməyəcəyik. Əgər O, əcəli ilə ölsə və ya şəhid edilsə belə biz ölünməyə qədər Onun yolunda vuruşacağıq.” (Hakim, Müstədrək 3/136)

Rəsulullahın ümmətinə olan hədsiz bağlılıq həyəcanı əmirəlmöminin Hz. Əlinin də həyatında öz əksini tapmışdı. Bilgisizlik və cahillik qaranlığında çabalayan Adəm övladlarına Axirət aləminin həqiqətlərinə açılan canlı bir ayna olmağı

İki cahan günəşinin yetişdirdiyi insanlar arasında əmirəlmöminin Hz. Əli bin Əbu Talib özünəməxsus bir yer tutmaqdadır. Peyğəmbərə olan yaxınlığı Hz. Əlinin xarakterində nəfs əngəlini aşmaq və qəlbi əhatə edən qəflət pərdələrindən qurtulma yarışında onu qələbə çalmağa müvəffəq edən əsas amil olmuşdur.

özünün ən ümdə vəzifəsi hesab edən Hz. Əlinin tövsiyələri zamanından asılı olmayaraq qiyamətə kimi öz əhəmiyyətini diri tutacaq ölçüdədir:

*“Ey Allahın qulları! Qoy dünya həyatı sizi aldatmasın. Çünki dünya həyatı bəlalarla bəzənmiş, ötüb keçən və xəyanəti ilə məşhur olan bir yurddur. Ondakı hər şey qürub etməyə məhkumdur. Dünya sakinləri arasında dolaşan, əl dəyişdirən bir vasitədir. Sakinləri dəbdəbəli bir həyat sürərkən bir də görərsən ki, bəla və müsibətlərin girdabına yuvarlanmışlar. Dünyanın sakinləri onun oxlarının hədəfidir, ölüm ilə dünya onların bellərini qırır. Qəbir aləmində olanlar da bir-birinə qonşu olmalarına, bir-birindən divarlarla ayrılmaqlarına baxmayaraq qonşuluq bağlarını qura bilmirlər. Bəli, hər biri ölüm sonrasının dəhşətini görəncə “Rəbbim, mənə dünyaya geri göndər, zay etdiyim ömrüm müqabilində yaxşı əməllər işləyim”, -deyəcək. Bu təmənnilər qəbuldan çox-çox uzaqdır. Çünki önlərində diriləcəkləri günə qədər geri dönmələrinə mane olan bir əngəl var. Bəli, işlərin sona çatıb, qəbirlərin içindəkilərin eşilib çıxarıldığı, sinələrdə nə varsa seçilib toplandığı və nəticəni almaq üçün əzəmətli Allahın hüzzurunda duracağınız zaman nə edəcəksiniz? O gün qəlb-lər günahları üzərinə vurulacaqları üçün titrəyərək yerində oynayacaq. O gün pərdələriniz qaldırılar, eyibləriniz və sirləriniz ortaya tökülər. Hər kəs qazandığının qarşılığını orada görəcəkdir. Bunun səbəbi Allahın: **“Pislik edənləri əməllərinə görə cəzalandırması, gözəl hərəkət edənlərə daha daha gözəli ilə mükafatlandırması üçündür.”** (ən-Nəcm, 31)*

Allah bizi və sizi kitabıyla əməl edən, dostlarının izindən gedən müsəlmanlardan etsin, lütfü ilə bizi və sizi əbədi yaşayış (cənnət) yurduna qoysun. Heç şübhəsiz, O, həmd-sənaya layiq və çox əzəmətlidir.” (Əli-əl-Müttəqi, Kənzul-Ümmal, 8/219)

HƏQQ DOSTLARINDAN HİKMƏTLƏR -Loğman Həkim ﷺ- 3

Loğman ﷺ buyurur:

“Oğlum! Namaz qıl, (insanlara) yaxşı işlər görməyi əmr et, pis işləri qadağan elə. (Bu yolda) sənə üz verəcək müsibətlərə döz. Həqiqətən, bu (dediklərim) vacib əməllərdəndir!” (Loğman, 17)

[Bu nəsihətiylə Loğman Həkim Allahın fərz etdiyi çox əhəmiyyətli əməllər olan; **namaz, yaxşılığı tövsiyə edib pisləkdən çəkəndirmə və səbrə diqqət çəkməkdədir.**

NAMAZ; dinin dirəyi, möminin mərəci. Vazkeçilməz bir qulluq vəzifəsidir. Düşmənlə müharibə əsnasında belə tərk edilə bilməz.

Namaza davam etmək qədər, namazı tədili-ərkana riayət edərək xüsu ilə qılmaq da son dərəcə mühümdür. Çünki məqbul bir namaz qəlb və bədən ahəngi içində, duyğu dərinliyi ilə qılınan namazdır. Necə ki, Rəbbimiz belə buyurmuşdur:

“Həqiqətən, möminlər nicat tapmışlar! O kəslər ki, namazlarında (hər şeyi

unudaraq ruhən və cismən yalnız Allaha) müti olub (Ona) boyun əyərlər! (Allahın qarşısında kiçilərlər!)” (əl-Muminin, 1-2)

Səhabələrdən Abdullah bin Şihir رضي الله عنه Həzrət Peyğəmbərin namazdakı xüsu halını belə nəql edir:

“Bir dəfə Rəsulullah ﷺ-in yanına getmişdim. Namaz qılır və ağladığı üçün sinəsindən qaynayan qazan səsinə oxşar səslər gəlirdi.” (Əbu Davud, Salət, 158)

Namaz Meracda fərz qılındı. Allah Rəsulunun namazı da daim bir Merac halında, yəni Haqq-Təala ilə tərifi imkansız bir vüslət mahiyyətində idi. “*Namazı məndən gördüyünüz kimi qılın...*”¹ buyuran Peyğəmbərimiz ﷺ bu təlimatıyla biz ümmətinə də Merac vəsfində namaz qılmağı əmr etmiş olurdu. Həmçinin Rəsulullah ﷺ namazın qəlbi cəhətini; “... *Namaz, xüsu hiss etmək, təvazö və (Allah qarşısında) kiçikliyi göstərməkdir...*” şəklində tərif etmişdir.² Deməli, mömin na-

mazda aləmlərin Rəbbinin hüsurunda durduğunun fərquində olmalı, Ondan qeyrisiylə əlaqəsini kəsməli, öz heçliyini idrak edərək böyük bir təvazö, təzim, xüsu və yalvarma halını qorumağa çalışmalıdır. Özünün zəif, kiçik və aciz bir varlıq olduğunu, sahib olduğu hər şeyin Haqq-Təalanın bir lütfü olduğunu etiraf duyğularıyla rüku və səcdəyə getməli, səcdədə bir növ mənliyini yerlə-yeksan edərək Haqda fani olmalıdır. Namazı Allah-Təalanın hüsuruna çıxaraq şəreflənmək və ilahi feyzlərə nail olmaq istəyi ilə əda etmək lazımdır.

Eyni zamanda özümüzü tamamilə namaza vermək, namazdakı təkbirlərin, təsbihatın, oxunan dua və ayələrin mənə iqliminə girməyə cəhd göstərmək və beləliklə bu mühüm ibadəti duyğu dərinliyi içində və bir Merac həyəcanıyla əda etmək lazımdır. Namazla bu şəkildə bütünləşmək mənasına gələn, Meracda təcəlli etmiş olan Təhiyyatın namazda oxunma ədəbinə dair bir ölçünü, Əsəd Ərbili həzrətləri belə ifadə edir:

“Rəsulullah ﷺ -in (Meracda) Allah-Təalaya ərz və təqdim etmiş olduğu təzimi, yəni **Təhiyyatı** namaz qılan insan öz hesabına (yəni öz adına şəxsən Allaha) təqdim etməlidir. (Özünü kənarda tutaraq) başqasının sözünü (və ya bir hadisəni) nəql edirmiş kimi oxumamalıdır. (Təhiyyatın mənasıyla bütünləşərək Meracdakı o təcəlliləri sanki özü yaşayırmış kimi oxumalıdır.) Haqq-Təalanın (cavab olaraq) Peyğəmbərimizə buyurmuş olduğu salamu, Peyğəmbərimizin də ilahi salama verdiyi cavabı və Cəbrayıl ﷺ -in kəlməyi-şəhadət gətirməsini hər zaman öz tərəfindən (özü adına) oxumalıdır.”³

Namazı yüksək qəlbi hissiyyatla qılan Haqq aşıqlərinin bu ibadətdən aldığı mənəvi zövqü Mövlana həzrətləri belə ifadə edir:

“Elə bir dəstəmaz al ki, heç vaxt pozulmasın. Elə bir namaz qıl ki, heç vaxt bitməsin. Aşıqə beş vaxt namaz kifayət etməz; beş yüz min vaxt istəyər. Əsl aşıq vüslətin bitməsini heç istəyərmimi?”

Bizim də bu vüslət həzzindən artıqlamasıyla istifadə edə bilməyimiz üçün Haqq-Təala insanın bədən quruluşunu səcdə etməyə ən əlverişli şəkildə yaratmış və Uca Zatına yaxınlığa vəsilə olacaq keyfiyyətdə səcdə etməmizi əmr etmişdir.

Rəbbimiz layiqiylə əda edilən bir namaza dair belə buyurmaqdadır:

Namazı yüksək qəlbi hissiyyatla qılan Haqq aşıqlərinin bu ibadətdən aldığı mənəvi zövqü Mövlana həzrətləri belə ifadə edir:

“Elə bir dəstəmaz al ki, heç vaxt pozulmasın. Elə bir namaz qıl ki, heç vaxt bitməsin. Aşıqə beş vaxt namaz kifayət etməz; beş yüz min vaxt istəyər. Əsl aşıq vüslətin bitməsini heç istəyərmimi?”

“...Namazı dostdoğru qıl. Həqiqətən, namaz (insanı) çirkin və pis əməllərdən çəkindirər...” (əl-Ənkəbut, 45)

Bu səbəbdən kamilliyə riayətlə qılınmış məqbul bir namaz pislik və həyasızlıqdan uzaq duran kimsənin qıldığı namazdır. Namazın insanı pisləklərdən çəkəndirməsi isə bu ibadət əsnasında həqiqətən idrak edilən qulluq şüurunun, namazdan sonra da davam etdirilməsinə bağlıdır. Əgər bir kimsə həm namaz qılır, həm də başqalarının haqqını tapdalayıb Allahı qəzəbləndirəcək günahlara davam edirsə, deməli o, gerçək mənada namaz qılmır. Namazı bu şəkildə qəflətlə qılanlar haqqında Uca Rəbbimiz:

“Vay halına o namaz qılanların ki, Onlar öz namazlarından qafildirlər (səhlənkarlıqları üzündən namazlarını vaxt-lı-vaxtında qılmazlar, ciddiyyə almazlar!)” (əl-Maun, 4-5) buyurmaqdadır.

Loğman Həkimin nəsihətində ikinci olaraq diqqət çəkdiyi **ƏMR BİL-MƏRUF, NƏHYİ ANİL-MÜNKƏR**, yəni dinin yaxşı və gözəl gördüyü şeyləri tövsiyə edib buna müqabil pisləkdən, günahlardan, şər və batıldən uzaqlaşdırmağa çalışmaq da, hər bir möminin əsas vəzifələrindəndir.

Mənən müəyyən bir kamilliyə çatmış olan bütün saleh möminlər sırf öz qur-

Kamilliyə riayətlə qılınmış məqbul bir namaz pislik və həyasızlıqdan uzaq duran kimsənin qıldığı namazdır. Namazın insanı pisləklərdən çəkəndirməsi isə bu ibadət əsnasında həqiqətən idrak edilən qulluq şüurunun, namazdan sonra da davam etdirilməsinə bağlıdır. Əgər bir kimsə həm namaz qılır, həm də başqalarının haqqını tapdalayıb Allahı qəzəbləndirəcək günahlara davam edirsə, deməli o, gerçək mənada namaz qılmır.

tuluşlarıyla kifayətlənməyib ətraflarında qurtaracaq başqa ruhlar axtararlar. Çünki öz qurtuluşlarının, başqalarının da qurtuluşu üçün cəhd göstərməkdən keçdiyinə idrakı içində yaşayırlar. Bu vəzifəni ən təbii bir iman məsuliyyəti olaraq görürlər.

Digər tərəfdən Allah-Təalanın özünə lütf etdiyi -başda iman və Quran olmaq üzrə- bütün nemətləri onlardan məhrum olanlara çatdırmağa çalışmaq qulun Rəbbinə ən gözəl bir şükür ifadəsidir.

Lakin Əsad Ərbili həzrətlərinin də ifadə buyurduğu kimi;

“Şükür yalnız “Ya Rəbbi, Sənə şükürlər olsun!” demək deyil. Əksinə, Allahın insana lütf etdiyi (göz, qulaq, dil, ürək, ağıl, sağlamlıq və həyat başda olmaqla) bütün nemətlərdən yaradılış qayəsi istiqamətində istifadə etmək deməkdir. Bununla birlikdə şükrün ən məqbulu isə sari olan, yəni din qardaşlarına fayda verən (xidmətlər və ictimai) ibadətlərdən ibarətdir.”⁴

Haqqı və xeyri tövsiyə edib, şər və batıldən çəkəndirməyə çalışmaq və bu şəkildə xidmət də ictimai ibadətlərin ən başında gəlməkdədir. Lakin bu xidməti ifa edəcək möminlərin, şəxsiyyət, xarakter, hal və davranışları etibarilə İslamı təmsil edə biləcək keyfiyyətdə olmaları, yəni İslamı əvvəlcə yaşayışlarıyla sərgiləmələri şərt-dir. Necə ki, **Mövlana həzrətləri** də:

“Hal ilə öyüd verən, sözlə öyüd verəndən yaxşıdır.” buyuraraq təbliğ və irşad xidmətlərindəki təsir bərəkətinin sirrini xülasə etmişdir.

Loğman Həkimin nəsihətində son olaraq diqqət çəkdiyi **SƏBİR** mövzusunə gəldikdə isə Qurani-Kərimdə üzərində ən

çox durulan xüsuslardan biri olan səbir, dəyişən xoş və ağır şərtlər qarşısında qəlbi müvazinəti pozmaq, qulluq tarazlığını və səyini mühafizə etməkdir. Xəstəlik, kasıblıq, fəlakət və müsibətlərlə, xüsusilə dinin təbliği və qafillərə xəbərdarlıq əs-nasında qarşıya çıxan əziyyətlərə Allah üçün dözmək; qulunu bu kimi sınaqlarla imtahan edən Allah-Təalanın razılığını cəlb edir. Belə vəziyyətlərdə mömin da-im peyğəmbərlərin yaşadıkları ağır im-tahanları, keçdikləri əziyyətli yolları düşü-nərək qəlbi müvazinətini qorumalı, əzm və səyini canlı tutmalıdır.

Mövlana həzrətləri peyğəmbərlərin ən mühüm vəzifəsi olan təbliğ və irşadın nə qədər böyük bir səbir işi olduğunu ifadə edərək:

“Bələlərin çoxu peyğəmbərlərə gələr. Çün-ki xam adamları yola gətirmək, onsuz da (başlı-başına bir) bələlədir.” buyurmuşdur.

Həmçinin Mövlana həzrətləri bu kimi bələlələrə səbirlə dözməyi göstərməyin insa-na qazandırdığı kamilliyi ifadə edərək:

“Gülün tikana dözməsi, onu gözəl atir sahibi etdi.” buyurmuşdur.

Çünki gül tikana dözmü sayəsində tərbiyə və təskiyə olar. Möminin mənəvi tərəqqisinin ən mühüm şərti də səbir süzgəcindən keçmək, yəni Allah yolunda başına gələn çətinliklərə axirətdəki mü-kafatını düşünərək səbirlə dözməkdir. Şi-kayəti, üsyanı, sızlanmağı bir kənara qoy-maqdır.

Digər tərəfdən insanı aciz qoyan müsi-bətlərə, kasıblığa səbir etmək qədər; nəf-si qürurlandıraraq azgınlığa sürükləyə bi-ləcək olan zənginlik, gənclik, səhhət və rahatlığa qarşı səbir də çox mühümdür. Hətta bu vəziyyətdə, nəfs daha qüvvətli olduğundan, onun azgın ehtiraslarına ci-lov vura bilmək və günahların şiddətli ca-zibəsi qarşısında onu saxlaya bilmək nəfsin zəif olduğu kasıblıq, xəstəlik və ya qocalıq hallarına müqayisədə daha çətinidir. Bu

səbəbdən mömin hansı şərtlər altında olursa-olsun sadə bir təqva həyatı yaşamaq iradəsini səbirlə mühafizə etməlidir.]

Loğman عليه السلام buyurur:

“Mədə (çox) dolarsa, təfəkkür yuxuya gedər. Əzalar da ibadətdən geri qalar!”

[Təsəvvüfdə nəfsi tərbiyə edib ruhu kamilləşdirmə yoluna girə bilməyin ən mühüm düsturlarından üçü;

- 1) Az yemək,
- 2) Az yatmaq,
- 3) Az danışmaqdır.

Loğman Həkimin bu nəsihətiylə diq-qət çəkdiyi az yemək, bütün peyğəmbərlə-rin, səhabənin, övliyanın və saleh qulların şüarıdır. Günümüzdəki bir çox xəstəlik və böhranların səbəbini təşkil edən və bir çox azgınlıq və daşqınlıqlara gətirib çıxaran tamahkarlıq, yeyib-icmədə israf və hər istədiyini yemək təqva sahibi olan saleh bəndələrin tanımadığı bir həyat tərzidir.

Bədəni həddindən artıq bəsləmək, in-sanın könül aləminə zərər verər, qəlbi

Haqq-Təala səhərlərdə ifa edilən zikrə digər zamanlardakı zikrdən daha çox qiymət verməkdədir. Çünki yatağın sanki bir maqnit kimi insanı özünə çəkdiyi bir vaxtda ibadətlə məşğul ola bilmək, digər zamanlara görə daha çətinidir. Bu səbəblə səhərləri əhya etmək -təbiri caizsə- hər kişinin deyil, ər kişinin işidir.

qatılşdırar, nəfsi azdırar, ruhaniyyəti zə-dələyər, təfəkkürü zəiflədər. Bunun üçün də **Həzrət Peyğəmbər** ﷺ belə buyurmuşdur:

“...Biz acmadıqca yeməyən bir qövmük. Yediyimiz zaman da doyana qədər yemərik.” (Hələbi, İnsanul-Uyun, III, 299)

“Heç bir insan mədəsindən daha təhlükəli bir qab doldurmamışdır. Halbuki insana özünü dikəldəcək bir neçə loğma kifayətdir. Əgər bir kimsənin mütləq çox yeməsi lazımdırsa, mədəsinin üçdə birini yeməyə, üçdə birini suya, üçdə birini də tənəffüsə ayırsın!” (Tirmizi, Zöhd, 47)

“Mömin, bir bağırsağı ilə, kafir isə yeddi bağırsağı ilə içər.” (Müslim, Əşribə, 186)

Bu səbəblə qidalanma xüsusunda ölçünü qaçırmamaq məqbul bir qulluq həyatı üçün zəruri sayılmışdır. Çünki həddindən artıq dolmuş bir mədəylə Haqqa qulluğun əsasını təşkil edən acizlik, ehtiyac, heçlik və yoxluğun layiqiylə idrak edilməsi, təvazö və heçlik duyğuları içində ilahi dər-gaha yönələ bilmək, Allah qorxusu və sevgisiylə ürpərib gözyaşı tökə bilmək mümkün deyil.

Yəni həddindən artıq tox bir mədəylə zahirən nə qədər ibadət edilsə də, onun könül feyzi və xüshu halı nöqsan olar. Bu isə zahirən çox kimi görünən bir çox ibadətin əslində nöqsan və ya qüsurlu olmasına səbəb olar. Bu baxımdan ibadətləri xüshu ilə

ədə edə bilmək, təfəkkürdə dərinləşərək ilahi hikmət və ibrətlərdən layiqincə feyz ala bilmək üçün, halal və az qida ilə kifayətlənmək şərtidir.

Mövlana həzrətləri bu həqiqəti nə gözəl ifadə edir:

“Bədəni həddindən artıq bəsləyib böyütməyə çalışma! Çünki o, nəhayət torpağa veriləcək bir qurbandır. Sən əsas könlünü bəsləməyə bax! Ucalara gedəcək və şərəflənəcək olan odur.”

“Bədəninə yağlı-ballı şeyləri az ver. Çünki onu gərəyindən çox bəsləyən kimsə sonunda nəfsani arzulara düşər və alçalar.”]

Loğman ﷺ **buyurur:**

“Ey oğlum! Xoruz səndən daha ağıllı olmasın! O hər səhər zikr və təsbih edir, sən isə yatırsan!”

[Loğman Həkim bu nəsihətində də **az yatmaq** düsturuna diqqət çəkməkdədir.

Nə ibrətlidir ki, Allah-Təala bizlərə bir xəbərdarlıq vəsiləsi olsun deyə bir çox heyvanatı belə gecənin ən feyzli vaxtı olan səhərlərdə oyandırır. Əhsəni-təqvim olaraq yaradılıb məxluqatın ən şərəflisi qılınan insan oğlunun bu vaxtdan qafil qalması necə də həzindir!

Səhər vaxtları zehnin və qəlbin aydın; idrak və ifadənin iti; yaddaşın qüvvətli; mənəvi yollarda irəliləməyin sürətli olduğu müstəsna zamanlardır.

Haqq-Təala səhərlərdə ifa edilən zikrə digər zamanlardakı zikrdən daha çox qiy-

mət verməkdədir. Çünki yatağın sanki bir maqnit kimi insanı özünə çəkdiyi bir vaxtda ibadətlə məşğul ola bilmək, digər zamanlara görə daha çətindir. Bu səbəblə səhərləri əhya etmək -təbiri caizsə- hər kişinin deyil, ər kişinin işidir. Səhərlər şirin yuxunu sırf Allah rızası üçün tərk edərək ilahi hüzurə yalnız eşqi-ilahi səbəbiylə baş qoyma zamanıdır. Bu səbəblədir ki, qulun Rəbbinə duyduğu xalisənə məhəbbətin açıq-aşkar bir ifadəsidir. Rəbbini kamil mənada sevən bir möminin dərin qəflət içində səhərlərə qədər yatması düşünülə bilməz!

Səhər vaxtlarında namaz, dua, istiğfar, tövhid, salavati-şərifə, təfəkküri-mövət və digər zikrlər ruha verilən ən feyzli qidalardır. Özü-müzü qəflətdən mü-hafizə edə bilmək üçün gündüzlərə də bu mənəvi enerji ilə girə bilmək çox mü-hümdür.

Qəlbdeki Allah sevgisinin səviyyəsi nə qədərdirsə, şübhəsiz ki, gecə namazına və təsbihata rəğbət də o dərəcədə təzahür edir.

Bir nəfər İbrahim bin Ədhəm həz-rətlərinə:

“- Gecə ibadətinə qalxa bilmirəm, mənə bir çarə öyrət.” -dedikdə bu cavabı aldı:

“- Gündüzlər Allaha üsyan etmə; gecələr O səni hüzuruna çağırar. Gecə Onun hüsurunda olmaq uca bir şərəfdir. Günahkarlar bu şərəfə nail ola bilməzlər!”

Gecə ibadətinin mənəvi həzzini və bolluğunu dadan saleh şəxslər səhərlərin heç bitməməsini arzu edəz, təfəkküri-mövtdə dərinləşməyin gətirdiyi hissiyyat ilə də; “Mən ölümdən qorxmazdım,

lakin o, mənimlə gecə namazımın arasına girməkdədir.” demişlər.

Həqiqətən hər kəs yuxuda ikən ibadətlə məşğul olmaq Rəbbimizin çox xüsusi məhəbbət və mərifət məclisinə daxil olan seçilmiş qullarından olmaq deməkdir. Bu səbəblə könül əhli olanların nəzərində səhərlərdən daha feyzli bir zaman olamaz. Bu xüsusda ayeyi-kərimələrdə belə buyrulur:

“Gecənin bir qismində Ona səcdə et (axşam, gecə namazlarını qıl) və gecə uzununu da Onu təqdis edib şəninə təriflər de!

(Təhəccüd namazını qılıb gecəni ibadət

içində keçir!) Həqiqətən, bunlar (insanlar, Məkkə müşrikləri) tez keçib gedəni (fani dünyanı) sevir, ağır günə (qiyamət gününə) arxa çevirərlər.”

(əl-İnsan, 26-27)

“Onlar ibadət üçün yataqlarından qalxar (gecələr az yatar), qorxu və ümid içində (Allahın əzabından qorxaraq, mərhəmətinə ümid bəsləyərək) Rəbbinə dua edər və

onlara verdiyimiz ruzilərdən

(ehtiyacı olanlara) sərf edərlər.” (əs-

Səcdə, 16)

“Onlar (müttəqilər) gecələr (ibadətlə məşğul olub) az yatarlar. Səhərlər isə (Allahdan) bağışlanmalarını diləyərler.”

(əz-Zəriyat, 17-18)

Allah Rəsulu ﷺ də səhərlərin könül feyzindən məhrum qalmamamız üçün bu tövsiyəni etmişdir:

“Gecə ibadətinə diqqət edin! Çünki o, sizdən öncəki saleh insanların adətidir. Şübhəsiz ki, gecə ibadətə qalxmaq Allaha yaxınlaşmağa vəsilədir. (Bu ibadət) günahlardan çəkindirər, xətalara kəffarə olar və

*bədəndən dərdləri aparar.” (Tirmizi, Də-
avat, 101)*

Səhər vaxtlarını ibadətlə canlandır-
maqdan geri qalmaq isə, mühüm bir itki
və xüsrandır. Bu hadisə sözünü etdiyimiz
gerçəyi nə gözəl ifadə etməkdədir:

Həzrət Ömər in oğlu Abdullah buyu-
rur:

“Allah Rəsulunun sağlığında yuxu gö-
rən bir adam onu Peyğəmbərimizə danı-
şardı. Mən də bir yuxu görməyi və onu
Rəsulullahə danışmağı çox istəyirdim. O
zaman subay bir gənc idim və məsciddə
qalırdım.

Bir dəfə yuxumda iki mələk məni cə-
hənnəmə apardılar. Gördüm ki, o, quyu
divarı kimi hörülüb və quyuda olduğu kimi
iki dirəyi vardı. Çəşdim, orada tanıdığım
bir neçə adam da var idi. Mən:

“- Cəhənnəmdən Allaha sığınırım!
Cəhənnəmdən Allaha sığınırım!” deyə
qışkırdım. Bu zaman bir başqa mələk gəlib
məne:

“- Qorxma, sənə heç nə olmayacaq!”
-dedi.

Bu yuxunu bacım Hafsaya danışdım, o
da Allah Rəsuluna çatdırdı. Bunun üzərinə
Rəsulullah belə buyurdu:

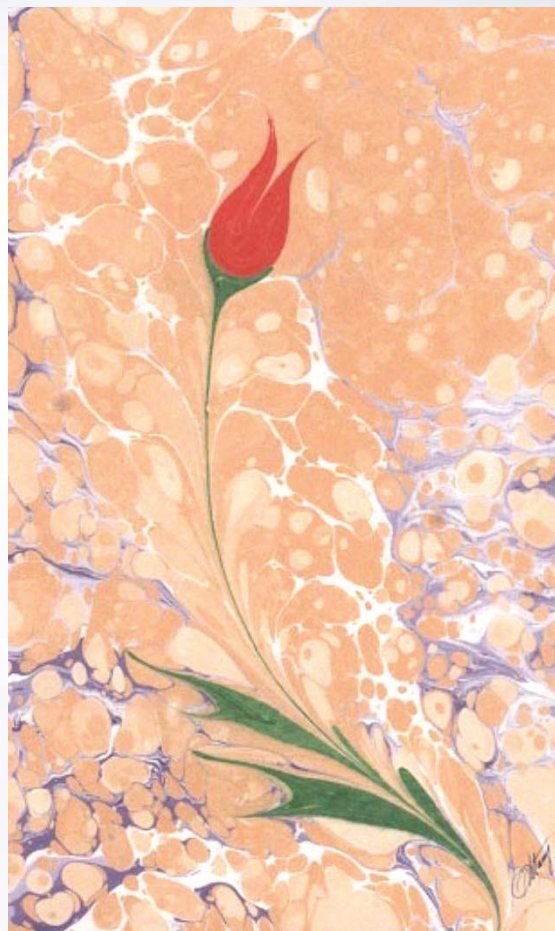
“- Abdullah nə gözəl və nə yaxşı bir
adamdır! Bir də gecə namaz qılsaydı!..”

Abdullah ﷺ həmin gündən sonra ge-
cənin böyük bir qismini ibadətlə keçirər,
çox az yatardı. (Buxari, Əshabun-Nəbi, 19)

Xülasə, mömin səhərlərini Allah və
Rəsulunun təlimatları istiqamətində qi-
ymətləndirə bilsə, gecəsi gündüzündən da-
ha nurlu, daha işıqlı olar. Necə ki, böyük
vəlilərdən **Bəyazid Bistami həzrətləri**;
“*Gecələr gündüzə çevrilmədən mənə heç bir
sirr aqah olunmadı.*” buyurmuşdur.

Loğman ﷺ **buyurur:**

**“Oğlum! Sükut etdiyim üçün əsla
peşman olmadım. Söz gümüşdürsə, sükut
qızıldır.”**⁵⁶

**“Sükut hikmətdir; ancaq riayət edən
azdır.”**⁵⁶

[Loğman Həkim bu nəsihətində də **az
danışmaq** düsturuna diqqət çəkməkdədir.

Sükut; alimlərin bəzəyi, cahillərin
örtüsüdür. Sükut zirehinə bürünən in-
san bir çox təhlükədən qorunmuş olar.
Xüsusilə həsəd əhlinin zəhər saçan nə-
zərlərindən xilas olar. Beləliklə insan çox
danışmaqdan çoxlu saleh əməl işləməli,
xeyirli və gözəl əməllər ortaya qoymalıdır.
Yoxsa çox danışib, edəcəyi gözəl əməlləri
dilə gətirməkdən onları etməyə fürsət
tapa bilməyən bir insan dərin qəflət və
aldanış içində sayılır.

Nəfsi cilovlayaraq edilən bir sükut, ye-
rinə görə cahillərə verilmiş ən tutarlı ca-
vabdır. Necə ki, İslam alimləri; “Axmağa
veriləcək ən gözəl cavab, sükutdur.” demiş-

lər. Aşağıdakı hadisə bunun nə gözəl misalıdır:

Bir gün Rəsulullah ﷺ, əshabi-kiramın arasında oturarkən, bir nəfər gəlib **Həzrət Əbu Bəkr** təhqir etdi. Əbu Bəkr cavab verməyib sükut etdi. O kimsə ikinci dəfə eyni şəkildə təhqiramız sözlər işlətdi. Əbu Bəkr yenə sükut etdi. Həmin adam üçüncü dəfə təhqir etdikdə Əbu Bəkr dözə bilməyib ona layiq olduğu cavabı verdi. Bu zaman Rəsulullah dərhal oradan qalxıb getməyə başladı. Həzrət Əbu Bəkr ardından yetişərək:

“- Ya Rəsulallah, yoxsa məndən incidiniz?” dedikdə Rəsulallah:

“- Xeyr, incimədim. Səmadan bir mələk enmiş, o kimsənin sənə söylədiklərini yalanlayır, sənin adına ona cavab verirdi. Sən cavab verib intiqamını aldığı an mələk getdi, onun yerinə şeytan gəldi. Bir yerə şeytan gəldikdə mən orada dayanmaram!” buyurdu. (Əbu Davud, Ədəb, 41/4896)

Həmçinin susmaq lazım olarkən danışmaq qədər, danışmaq lazım olarkən susmaq da ayrı bir səhvdir. Çünki haqqın zay olacağı anlarda səhvə müdaxilə etməyib səssiz qalmaq ağır bir günah səbəbidir. Necə ki, **Əbu Əli əd-Dəqqaq** həzrətləri belə buyurmuşdur:

“Haqqı ifadə etmək mövqeyində olduğu halda susanı, dilsiz şeytan kimidir.”

Danışmaq və ya sükut etmək bəhsində möminlər olaraq hər birimizin ölçüsü Peyğəmbərimizin bu təlimatına riayət etmək olmalıdır:

“Allaha və axirət gününə iman edən kəs ya xeyir söyləsin, ya da sussun!” (Buxari, Ədəb, 31, 85; Müslim, İman, 74)

Bu səbəbdən insanın mütləq danışması lazımdırsa, sükutdan daha qiymətli olan, ürəklərə rahatlıq verib ruqları dinləndirən hikmətli sözlər söyləməlidir. Belə gözəl sözlər söyləyə bilmək üçün də əvvəlcə hikmətli sözləri ruha həzm edərək yaşat-

Sükut; alimlərin bəzəyi, cahillərin örtüsüdür. Sükut zirehinə bürünən insan bir çox təhlükədən qorunmuş olar. Xüsusilə həsəd əhlinin zəhər saçan nəzərlərindən xilas olar. Beləliklə insan çox danışmaqdan daha çoxlu saleh əməl işləməli, xeyirli və gözəl əməllər ortaya qoymalıdır.

maq lazımdır. Necə ki, Haqq-Təala da insana çox dinləyib az və öz danışması üçün iki qulaq, bir dil bəxş etmişdir. Bu həqiqətə diqqət yetirilmədiyi təqdirdə isə, Şeyx Sədi Şirazinin ifadəsiylə:

“Hər kim düşünmədən danışsa, sözü çox vaxt səhv olar.”

Bunun üçün də **Həzrət Əbu Bəkr**:

“Nə söylədiyini, kimə söylədiyini və nə vaxt söylədiyini yaxşı fikirləş!” buyurmuşdur.

Həmçinin sözü həddindən artıq uzatmaq insanı qısa zamanda gözdən salar. Çünki **Həzrət Mövlananın** buyurduğu kimi: “Uzun sözü məqsədini izah edə bilməyən söyləyər.” Belə uzun danışanı da qısa dinləmək lazımdır.]

Allah-Təala sükutumuzu təfəkkür, baxışımızı ibrət, sözümüzü hikmət etsin. Ömür sərmayəmizi rizası istiqamətində ən faydalı şəkildə qiymətləndirmə fərsətini hər birimizə lütf eyləsin.

Amin!..

1. Buxari, Azan, 18.
2. Tirmizi, Salət, 166.
3. M. Əsəd Əfəndi, *Məktubat*, s. 33, №: 10.
4. M. Əsəd Əfəndi, *Məktubat*, s. 67, №: 38.
5. Əhməd, *əz-Zöhd*, s. 44, №: 272.
6. Əhməd, *əz-Zöhd*, s. 88, №: 545.

PEYĞƏMBƏRİN İZİYLƏ

*Məhəmməd eşqiylə yanmasa ürək,
Eşqin çəməmində açılmaz çiçək.
Tanrı dostlarına sənsən şahsüvar,
Yeddi göy üstündə bir məclisin var.
Sənin torpağınla bəzəndi Adəm,
Nurunla parladi hər iki aləm.
Ağıl sənsiz olsa, nə çıxar ondan?
Sənsiz yaşayarsa ölüdür hər can.*

Nizami Gəncəvi

Hər kəlməsində onlarla mənanı ifadə edən dahi şairimiz Nizami Gəncəvi Leyli və Məcnun əsərinin “Sonuncu peyğəmbərin tərifı” hissəsində bu dəyərli fikirləri nəzmə tökərək sonuncu peyğəmbər olan Hz. Məhəmməd eşqinin labüdlüyündən bəhs etmişdir. Hz. Məhəmməd peyğəmbərin eşqi olmadan eşq çəməmində bir çiçəyin açılmayacağını qeyd edən şair eyni zamanda ilk peyğəmbər olan Hz. Adəmin belə onun torpağıyla bəzəndiyinə xüsusi diqqət çəkmişdir. Ağıl hər zaman onu düşünməli, onun rənginə bürünməlidir. Sevənin sevgilidən uzaqlaşması mənəvi xüsrən olmuş, onsuz yaşayan bir can zahirən canlı görünə də daxili aləmi ölü qəbul edilmişdir.

*Suya versin bağban gülzarı zəhmət çəkməsin,
Bir gül açılmaz üzün tək versə min gülzarə su.*

Məhəmməd Füzuli

Həz. Peyğəmbərə həsr edilmiş dəyərli əsərlərdən biri də Məhəmməd Füzulinin “Su” qəsidəsidir. Şair qəsidənin əvvəlindən sonuna qədər Hz. Peyğəmbərə qarşı duyduğu sonsuz eşqini izhar etmiş və onun bəşər övladı arasında bənzəri olmadığını ifadə etməyə çalışmışdır. Qəsidədən seçdiyimiz bu beytdə də şair bağbana müraciət edərək onun boş yerə əziyyət çəkməməsini tövsiyə edir. Çünki min gül bağçasını sulasa belə Onun üzü kimi gözəl bir gül açılmayacaqdır. Sevgilinin üzü gülə bənzədilərək təşbeh edilmişdir. Eyni zamanda burada tək kəlməsi kimi və bir mənalarda istifadə edilmişdir. “Üzün kimi” deyilərkən eyni zamanda sevgilinin üzünün tək olduğu və bənzəri olmadığı da deyilir. Digər tərəfdən təsəvvüfdə üz təkdir, vəhdətdir. Gül isə kəsrətdir. Kəsrətdən vəhdət doğulmur, vəhdətdən isə kəsrət doğulmuşdur. Beyt eyni zamanda bir həqiqəti də ortaya qoyur. Həqiqətən min gül bağçası sulansa da üzün kimi bir gül açmaz.

*Sıyrıl mahi təbə kimi bu zülmətin içindən!
Xilas eylə ümmətini, müsibətin içindən!
Qurtar bəşər övladını kəşafətin içindən!
Nizam Səndə, düzən Səndə, Sən diriliş qaynağı!
Başımızın tacı olsun ayağının torpağı!*

Məmməd Aslan

Bütün dövrlərdə Hz. Peyğəmbərin nümunəvi şəxsiyyətinə ehtiyac duyulmuş və Onun köməyinə pənah aparılmışdır. Bu bənddən də görüldüyü kimi şair Məhəmməd ümmətinin müsibətdən və bəşər övladının pisləklərdən qurtuluş yolunu Hz. Peyğəmbərdə görür. Şair yenə bütün nizam, düzən və diriliş qaynağının Ondan olduğunu qeyd etmiş, Onun ayağının dəydiyi torpağın belə dəyərinin yüksək olmasına xüsusi diqqət çəkərək, o torpağın başlara tac olmasını şərəf bilmişdir.

*Onu duymaq, duyurmaq istərkən
Gərərəm hər bələyə köksümü mən.
Daş, tikən, ox, qılınç, tokat, yumruq
Həpsi xoş, hər nə gəlsə dönmək yox.*

Hüseyn Cavid

Bir sıra tədqiqatçıların fikrincə Hüseyn Cavidin Hz. Məhəmmədə münasibəti mütləq ideal münasibətdir. Hüseyn Cavid isə Peyğəmbər dramında Məhəmməd obrazını tarixi faktlar əsasında olduğu kimi işləmişdir. Görkəmli şair və dramaturq Hz. Peyğəmbərin Allah yolundakı şücaətini dilə gətirərək, haqqın yolunda bütün çətinliklərə dözdüyünü açıq bir şəkildə ifadə etmişdir. O, ətrafında görmək istədiyi ideal şəxsiyyət modelini Hz. Məhəmməddə tapmışdır.

*Yolunun yolçusuyuq, ey ulu Peyğəmbərimiz,
Adı şəfqətlə, işıqla dolu Peyğəmbərimiz.
Qurumuş torpağa bir an toxunarkən nəfəsi,
Gülə döndərdi o saat kolu Peyğəmbərimiz.*

Bəxtiyar Vahabzadə

Şeirin zahiri mənasına baxdığımız zaman görürük ki, şair hər bir müsəlmanın Hz. Məhəmmədin getdiyi yoldan getdiyini vurğulayır. Ancaq burada yoldan məqsədin o nümunəvi şəxsiyyətin bütün davranışlarına, örnək həyat tərzinə bərk-bərk sarılmaq olduğu da nəzərdən qaçmamalıdır. Bununla bərabər şair ikinci beytdə də rəhmət peyğəmbərinin nəfəsinin bir an quru torpağa toxunaraq qurumuş bir kolu gülə döndərməsini zikr edərək o nümunəvi şəxsiyyətin insanların daxilindəki imanlarının yenidən canlandırmasına təmas etmişdir.

*Yol yoxdu haqq yolu tutub getməyə,
Cəhalət dünyası dağılmalıydı.
Köhnə fikirləri alt-üst etməyə
Ruhun xilaskarı doğulmalıydı...*

Zəlimxan Yaqub

Əsərindən də görüldüyü kimi, Hz. Peyğəmbərin dünyaya gəlişini zamanın tələbi, dövrün ehtiyacı kimi qiymətləndirən Zəlimxan Yaqub eləcə də, bütün yaranışların təsadüfi olmadığını dilə gətirərək müqəddəs kitaba istinadən Peyğəmbərin də dünyaya gələciyinin Adəm peyğəmbər vaxtından bəlli olduğunu qeyd edir. Peyğəmbər poemasında yer alan bu bənd bütün bəşəriyyətin o xilaskar bəşərə hədsiz ehtiyac duyduğunu göstərir. İstər 1400 yüz il əvvəl, istərsə də bugünkü dünyamızda cəhalət dünyasını dağıdıb, köhnə fikirləri ortadan qaldırmaq yalnız onunla və onun qoyduğu həyat prinsiplərilə mümkündür. Əks təqdirdə küfrün və azgınlığın zəncirlərinə vurulmuş ruhumuzun xilasını mümkün olmayacaqdır.

YAĞMUR

(ixtisarla)

Nurullah Genç

Vâreden'in adıyla insanlığa inen Nûr
Bir gece yansıyınca kente Sibir dağından
Toprağı kirlerinden arındırır bir Yağmur
Kutlu bir zaferdir bu ebabil dudağından
Rahmet vadilerinden boşanır âb-ı hayat
En müstesna doğuşa hâmiledeir kâinat

Yıllardır boz bulanık suları yudumladım
Bir pelikan hüznüyle yürüdüm kumsalları
Yağmur, seni bekleyen bir taş da ben
olsaydım

Hasretin alev alev içime bir ân düştü
Değiştirdi hayal köşküm, gözümde viran düştü
Sonsuzluk çiçeklerle donandı yüreğimde
Yağmalanmış ruhuma yeni bir devran düştü

İhtiyar cübbesinden kan süzülür Nebi'nin
Gökyüzü dalgaları ipekten kanatlarla
Mehtâbını düşlerken o mühür sahibinin
Sarsılır Ebu Kubeys kovulmuş feryatlarla
Evlerin anasına dikilir yeşil bayrak
Yeryüzü âvâredir, yapayalnız ve kurak

Zaman, ayaklarımda tükendi adım adım
Heyula, bir ağ gibi ördü rüyalarımı
Çölde seni özleyen bir kuş da ben olsaydım

Yağmur, gülşenimize sensiz, baldıran düştü
Düşmanlık içimizde; dostluklar yaban düştü
Yenilgi,ilmek ilmek düğümlendi tarihe
Her sayfaya talihsiz binlerce kurban düştü

Bir güzide mektuptur, çağların ötesinden
Ulaşır intizârın yaldızlı sabahına
Yayılr o en büyük muştı, pazartesinden
Beyazlık dokunmuş gecenin siyahına
Susuzluktan dudağı çatlayan gönüllerin
Sükûtu yâr, sevinci dualar kadar derin

Çâresiz bir takvimden yalnızlığa gün saydım
Bir cezîr yaşadım ki, yaşanmamış, mazide
Dokunduğun küçük bir nakış da ben olsaydım

Sensiz, kaldırımlara nice güzel can düştü
Yarılan göğsümüzden umutlar bîcan düştü
Yağmur, kaybettik bütün hazinesini ceddin
En son, avucumuzdan inci ve mercan düştü

Melekler sağnak sağnak gülümser maveradan
Gümüş ibrik taşıyan zümrüt gagalı kuşlar
Mutluluk nağmeleri iştirirler Hira'dan
Bir devrim korkusuyla halkalanır yokuşlar
Bir bebeğin secdeye uzanırken elleri
Paramparça, ateşler şahının hayalleri

Keşke bir gölge kadar yakınında dursaydım
O mücellâ çehreni izleseydim ebedî
Sana sınırsızlık bir bakış da ben olsaydım

Sarardı yeşil yaprak; dal koptu; fidan düştü
Baykuşa çifte yalı; bülbüle zindan düştü
Katil sinekler deldi hicabın perdesini
İstiklâl boşluğunda anılan nâdân düştü

Dolaşan ben olsaydım Sâve nin damarında
Tablosunu yapardım yıkılan her kulenin
Ebedî aşka giden esrarlı yollarında
Senden bir kıvılcımın, süreyyâ bir şulenin
Tarasaydım bengisu fişkırın kâkülünü
On asırlık ocağın savururdum külünü

Bazen kendine âşık deli bir fırtınaydım
Fırtınalar önünde bazen bir kuru yaprak
Uğrunda koparılan bir baş da ben olsaydım

Sensizlik depremiyle hancı düştü; han düştü
Mazluma sürgün evi; zâlîme cihan düştü
Sana meftun ve hayran, sana ram olanlara
Bir belâ tüneline ağır imtihan düştü

Bâdiye yaylasında koklasaydım izini
Kefenimi biçseydi Ebvâ'da esen rüzgâr
Seninle yıkasaydım acılar dehlizini
Ne kaderi suçlamak kalırdı, ne intihar
Üstüne pırlıl pırlıl damladığın bir kaya
Bir hurma çekirdeği tercihimdir dünyaya

Suskinluğa dönüştü sokaklarda feryadım
Tereddüt oymak oymak kemirdi gururumu
Bahîra'dan süzülen bir yaş da ben olsaydım

Haritanın en beyaz noktasına kan düştü
Kırıldı adaletin kılıcı; kalkan düştü
Mahkûmlar yargılıyor; hâkimler mahkûm
şimdi
Hakların temeline sanki bir volkan düştü

Firâkınla kavrulur çölde kum taneleri
Ahuların içinde sevdan akkor gibidir
Erdemin, bereketin doldurur haneleri
Sensiz hayat toprağın sırtında ur gibidir
Şemsiyesi altında yürürsün bulutların
Sensiz, yükü zehirdir en güzel imbatların

Devlerin esrarını aynalara sorsaydım
Çözülürdü zihnimde buzlamış düşünceler
Okşadığın bir parça kumaş da ben olsaydım

Sensiz, tutunduğumuz dallardan yılan düştü
İlkin karardı yollar, sonra heyelan düştü
Güvenilen dağlara kar yağdı birer birer
Sensizlik diyarından püsküllü yalan düştü

...Ay gibisin; güneşler parlıyor gözlerinde
Senin tutkunla mecnun geziyor güneş ve ay
Her damla bir yıldızı süslüyor göklerinde
Sümeyrâ'yı arıyor her damlada bir saray
Tohumlar ve iklimler senindir; mevsim senin
Mekânın fırçasında solmayan resim senin

Yağmur, bir gün elimi ellerinde bulsaydım
Güzellik şahikası gülümserdi yüzüme
Senin visalinle bir gülmüş de ben olsaydım

Tavanı çöktü aşkın; duvarlar üryan düştü
Toplumun gündemine koyu bir isyan düştü
İniltiler geliyor doğudan ve batıdan
Sensizlikten bozulan dengeye ziyan düştü

Islaklığı sanadır ahimin, efgânımın
İçimde hicranınla tutuşuyor nağmeler
Sendendir eskimeyen cevheri efkârımın
Nazarın ok misali karanlıkları deler
Bu değirmen seninle dönüyor; ahenk senin
Renkleri birbirinden ayıran mihenk senin

Bir hüznün ülkesine gömülüp kaldı adım
Kapanıyor yüzüme aralanan kapılar
Sana hicret eden bir Kureyş de ben olsaydım

Yağmur, sayrılığımıza seninle derman düştü
Beynimin merkezine ölümsüz ferman düştü
Silindi hayalimden bütün efsunu ömrün
Bir dönüm noktasında aklıma Rahman düştü

Nefesinle yeniden çizilecek desenler
Çehreler yepyeni bir değişim geçirecek
Aydınlığa nurunla kavuşacak mahzenler
Anneler çocuklara hep seni içirecek
Yağmur, seninle biter susuzluğu evrenin
Sana mü'mindir sema; sana muhtaçtır zemin

Damar damar seninle, hep seninle dolsaydım
Bâtılı yıkmak için kuşandığın kılıcın
Kabzasında bir dirhem gümüş de ben
olsaydım

Kardeşler arasına heyhat, sû-i zan düştü
Zedelendi sağduyu; körleşen iz'ân düştü
Şarkısıyla yaşadık yıllar yılı baharın
İnsanlık bahçemize sensizlik hazân düştü

Yağmur, seni bekleyen bir taş da ben
olsaydım
Çölde seni özleyen bir kuş da ben olsaydım
Dokunduğun küçük bir nakış da ben olsaydım
Sana sıırıslıkla bir bakış da ben olsaydım
Uğrunda koparılan bir baş da ben olsaydım
Bahîra'dan süzülen bir yaş da ben olsaydım
Okşadığın bir parça kumaş da ben olsaydım
Senin için görülen bir düş de ben olsaydım
Yeryüzünde seni bir görmüş de ben olsaydım
Senin visalinle bir gülmüş de ben olsaydım
Sana hicret eden bir Kureyş de ben olsaydım
Damar damar seninle, hep seninle dolsaydım
Bâtılı yıkmak için kuşandığın kılıcın
Kabzasında bir dirhem gümüş de ben
olsaydım.

*Şairin bu şiiri 1990-cı ildə T. C. Diyanət
Vəqfi tərəfindən Nəti-Şərif yarışmasında
birinci yerə layiq görülmüşdür.*

QEYBƏT VƏ EYİB ARAŞDIRMAQ

Təəssüf hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, günümüzdə cahil insanlar bir yana, elm sahibləri də bir-birilərinin eyiblərini araşdırmaqdan, dediqodusunu etməkdən qətiyyənlər. İstər televiziya kanallarında, istər internet saytlarında, istərsə də kürsülərdən bir-birilərinin əleyhində danışır, hamıdan savadlı, ən təmiz, ən doğru insanın yalnız özlərinin olduğuna işarə edirlər. Halbuki belə davranışlar cəmiyyətə xeyirdən çox zərər vurur. İslam dini hər hansı bir insan və ya müsəlmanı təhqir etməsin, dediqodusunu etməyi, gizli qüsurlarını və eyiblərini açıb ağartmağı qadağan etmişdir.

Allah-Təala Qurani-Kərimdə belə buyurur: “Ey iman gətirənlər! Çox zənnəgümana qapılmaqdan çəkinin. Şübhəsiz ki, zənnin bəzisi (heç bir əsası olmayan zənn) günahdır. (Bir-birinizin eybini, sirrini) arayıb axtarmayın, bir-birinizin qeybətini qırmayın! Sizdən biriniz ölmüş qardaşının ətinə yeməyə razı olarmı?!”

(əl-Hucurat, 12). Başqa bir ayədə isə belə buyurur;

“Möminlərarasında (onları nüfuzdan, hörmətdən salmaq məqsədilə) pis söz yaymaq istəyənləri dünyada və axirətdə şiddətli bir əzab gözləyir.” (ən-Nur, 19)

Bəli, bir insanın qüsurlarını araşdırmaq, gizli eyiblərini üzə çıxarmaq - istərsə bu, böyük günah olsun - son dərəcə çirkin hərəkətdir. Çünki ola bilsin ki, bu eyiblərdən heç kim xəbərdar deyildi və həmin adam onu xəlvətdə edirdi, hamı tərəfindən bilindikdən sonra isə heç kimdən çəkinmədən açıq-aşkar etməyə başlaya bilər. Bu da cəmiyyət arasında böyük günahların, həyasızlığın yayılmasına səbəb olar.

Allah Rəsulu (s.ə.s) bir gün minbərə çıxaraq yüksək səslə belə buyurdu: “Ey dili ilə müsəlman olub qəlbinə iman nüfuz etməmiş olanlar! Müsəlmanlara əziyyət etməyin, onları qınamayın, qüsurlarını da araşdırmayın. Çünki kim müsəlman qarda-

şının qüsurlarını araşdırarsa, Allah da onun qüsurlarını araşdırar. Allah kimin qüsurlarını araşdırarsa, onu evinin içində də olsa rüsvay edər.” (Tirmizi, 3429)

Burada Rəsulullah (s.ə.s)-in xitabı ümumidir. Yəni məclisdə müsəlmanlar da vardı, münafıqlar da. Ancaq müsəlman qardaşının dedikdə, nidanın müsəlmanlara aid olduğunu görürük. Yəni bu kimi işləri edənlərdə deməli, münafıqlıq əlamətləri var. Doğrudan da Allah insanı mükərrəm (qiymətli, dəyərli) yaratmışdır. Allahın mükərrəm yaratdığı bir insanı başqalarının yanında nüfuzdan salmaq üçün gizli tərəflərini araşdırmaq, onun qeybətini qırmaq, rüsvay etməyə çalışmaq bir müsəlmana yaraşan hərəkət deyil. Hədis alimi İbn Macənin qeyd etdiyi hədisdə müsəlmanın Allah qatında nə qədər şərəfli olduğuna belə şahid oluruq: İbn Ömər deyir ki; “Mən Rəsulullah (s.ə.s)-mi təvaf edərkən gördüm. Ziyarəti əsnasında Kəbəyə baxıb belə deyirdi; “Sən nə qədər təmizsən, sən qoxun da necə xoş və təmizdir. Sən necə də ulusan, sən hörmətin də ucadır. Məhəmmədin ruhunu əlində tutan Allaha and olsun ki, bir möminin Allah dərgahındakı hörməti, mal və canının hörməti, sən hörmətindən daha böyükdür.”

Misirdə valilik edən Ukbə bir Amir adlı səhabəyə katibi Düceyn bir gün belə deyir: “Mənim bəzi qonşularım var, şərab içirlər, onları səlahiyyətli şəxslərə xəbər verim, gəlib aparsınlarmı? Ukbə: “Bunu etmə, ancaq onlara vəz və nəsihət et və xəbər verərəm deyib qorxut, -dedi. Mən elə etdim, yenə də əl çəkmədilər. Təkrar Ukbənin yanına gəldim və: “Mən dediyiniz kimi etdim, amma qulaq asmadılar, içməyə davam edirlər. Artıq səlahiyyətli şəxslərə xəbər verəcəyəm dedim. Ukbə yenə razı olmadı və: “Vay sən halına, bunu necə etmək

Allah Rəsulu (s.ə.s) bir gün minbəərə çıxaraq yüksək səslə belə buyurdu: “Ey dili ilə müsəlman olub qəlbinə iman nüfuz etməmiş olanlar! Müsəlmanlara əziyyət etməyin, onları qınamayın, qüsurlarını da araşdırmayın. Çünki kim müsəlman qardaşının qüsurlarını araşdırarsa, Allah da onun qüsurlarını araşdırar. Allah kimin qüsurlarını araşdırarsa, onu evinin içində də olsa rüsvay edər.” (Tirmizi, 3429)

olar?” Çünki mən Rəsulullah (s.ə.s)-dən belə eşitdim: “Kim (mömin qardaşında) bir eyib görər və onu örtərsə, diri-diri torpağa basdırılmış bir qız (uşağını) əhya etmiş kimi olar.” (Əbu Davud, Ədəb 45) Gördüyümüz bəzi işləri gizləməklə ömr olunduğumuz halda, görmədiyimiz gizli əməlləri açmaq nə qədər də böyük bir günahdır.

Həz. Ömər xəlifəliyi zamanında Əbu Məhəmməd bin Əhməd evində yoldaşları ilə şərab içdiyi xəbəri verilir. Həz. Ömər dərhal evə basqın edir. İçəridə sadəcə Əbu Məhəmməd olduğunu görür. Əbu Məhəmməd belə deyir; “Ey möminlərin əmiri, bu hərəkətiniz düz deyil. Allah müsəlmanların gizli tərəflərini araşdırmağı qadağan etmişdir.” Həz. Ömər yanındakılardan: “Bu nə deyir?” -deyə soruşdu. Zeyd bin Sabit və Abdurrahman bin Ərkam; “Məhəmməd düz deyir, ey möminlərin əmiri! Bu etdiyimiz birbaşa müsəlmanın gizli tərəfini araşdırmaqdır.” dedilər. (Təbəri)

Allah Rəsulu (s.ə.s) bir hədisində də belə buyurur: “Bir bəndə bu dünyada başqa bir bəndənin eyibini örtərsə, qiyamət günündə Allah da onun eyibini örtər.” (Müslim, Birr 72)

ELMLƏ XİDMƏT EŞQİ

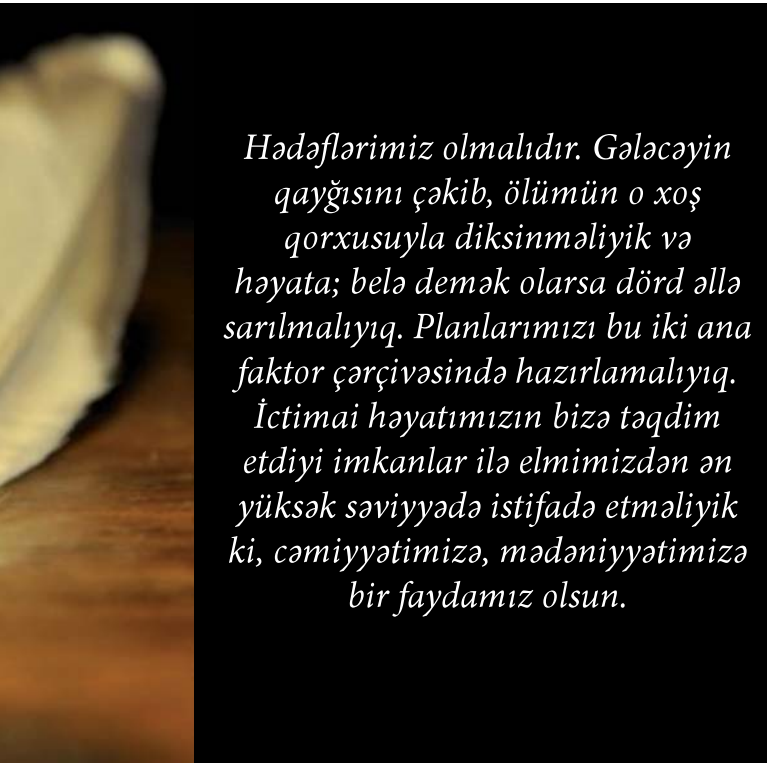
İnsanların yaşamaq üçün ən mühüm ehtiyacları su və aşıdır. Başqa bir ifadəylə desək; çörəkdir, qıdadır. Biz insanlar həyat mücadiləmizi ən yaxşı şəkildə davam etdirə bilmək, bizdən gözlənilənləri maksimum səviyyədə yerinə yetirə bilmək, bu məqsədə çatmağa bilmək üçün elm vasitələrindən yaxşı istifadə etməliyik. Həm özümüz üçün, həm ətərafımızdakıların daha rahat bir həyat yaşaya bilməsi üçün elmimizdən davamlı surətdə istifadə etməliyik. Elmi təbliğ etməyin qarşısına keçmək istəyənlərin bizə doğru atdığı zəhərli oxlara qarşı öyrəndiklərimizi üzümüzə qalxan edərək özümüzü qorunmağı bacarmalıyıq.

Heç vaxt “armud biş, ağzıma düş” atalar sözünü özümüzə ideal, çıxış nöqtəsi görməməliyik. Ağacın altında saatlarla yataraq o ehtiyacımızın bizə sarı gəlməsini gözləməməliyik. Elmimizi, aqlımızı işlə-

dərək ona biz özümüz nail olmalıyıq.

Hədəflərimiz olmalıdır. Gələcəyin qayğısını çəkib, ölümün o xoş qorxusuyla diksinməliyik və həyata; belə demək olarsa dörd əllə sarılmalıyıq. Planlarımızı bu iki ana ünsür çərçivəsində hazırlamalıyıq. İctimai həyatımızın bizə təqdim etdiyi imkanlar ilə elmimizdən ən yüksək səviyyədə istifadə etməliyik ki, cəmiyyətimizə, mədəniyyətimizə bir faydamız olsun.

Bayaqdan elmdən, savaddan danışırıq. Təbii ki, hər şeydən əvvəl bu elmi öyrənməliyik. Tənbəlliyi, məsuliyyətsizliyi həyatımızdan çıxarmalıyıq. İkinci olmaqdan və ya pis nəticələr əldə etməkdən qorxmamalıyıq. Yolumuza davam etməliyik. Davamlı olaraq birincilik kürsüsündə adımızı görə bilmək üçün elə hey çalışmalıyıq. Bu prosesdə elmə yetişməkdə bizə maneə törədən xüsusi aqlımız və marağımız sayəsində aşmalıyıq. Elmi

Hədəflərimiz olmalıdır. Gələcəyin qayğısını çəkib, ölümün o xoş qorxusuyla diksinməliyə və həyata; belə demək olarsa dörd əllə sarılmalıyıq. Planlarımızı bu iki ana faktor çərçivəsində hazırlamalıyıq. İctimai həyatımızın bizə təqdim etdiyi imkanlar ilə elmimizdən ən yüksək səviyyədə istifadə etməliyə ki, cəmiyyətimizə, mədəniyyətimizə bir faydamız olsun.

özümüzə can yoldaşı bilib onun zirvəsinə çatmalıyıq. Bizdən əvvəl edilən kəşflərdən, icadlardan istifadə etməliyə.

Bəzən də qorxmalıyıq. İçimizdə elmə sahib ola bilməməyin ürpərtisini yaşamalıyıq. “Birdən olmasa, birdən öyrənə bilməsəm, birdən faydalı ola bilməsəm” -deyə düşünüb tüklərimiz biz-biz olmuş halda gəzməliyə. Elmə nail olana, əldə etdiyimiz elmdən cəmiyyətimiz üçün faydalı şəkildə istifadə edənə qədər rahat yuxu yatmamalıyıq. Yuxularımızda görməli, bu düşüncə ilə yuxumuzdan oyanmalıyıq. Elmə doğru yol qət etməliyə. Mücadiləmizə davam etməliyə. Lazım gəlsə adət-ənənələrimizin, cəmiyyətin önümüzə qoyduğu qaydaların, insan təbiətinin, vərdislərin hüdudunu aşmalıyıq. Elmdən cəmiyyətimizdə istifadə edə bilmək üçün etdiyimiz işlərdə hər şey mübah olmalıdır bizim üçün.

Yox, o qədər də şişirtməyə. Dinimizə, təbiətimizə, sənətimizə, mədəniyyətimizə,

mentalitetimizə zərər verməməliyə. Bəli, elmdən istifadə etməliyə. Cəmiyyətə faydalı olmalıyıq, amma xoşbəxtliyimizi arxa planda tutmamalıyıq. Özümüzə laqeyd yanaşmamalıyıq. Ən doğru şəkildə çalışmalıyıq. Müvazinəti də qorumalıyıq. Çünki elm bizə gündəlik həyatımızda lazım olan ehtiyaclarımızdan tutmuş, illik planlarımızı həyata keçirə bilməmiş qədər köməkçi olacaq birinci amildir. Onun üçün bəzən elə, bəzən belə deyərək tərəzini heç vaxt balanssız qoymamalıyıq.

Yeri gəldikdə fəlsəfə yürütməliyə, mübahisəyə girişməliyə, araşdırma aparmalıyıq. Mədəniyyətimizin incəliklərindən faydalanmalıyıq.

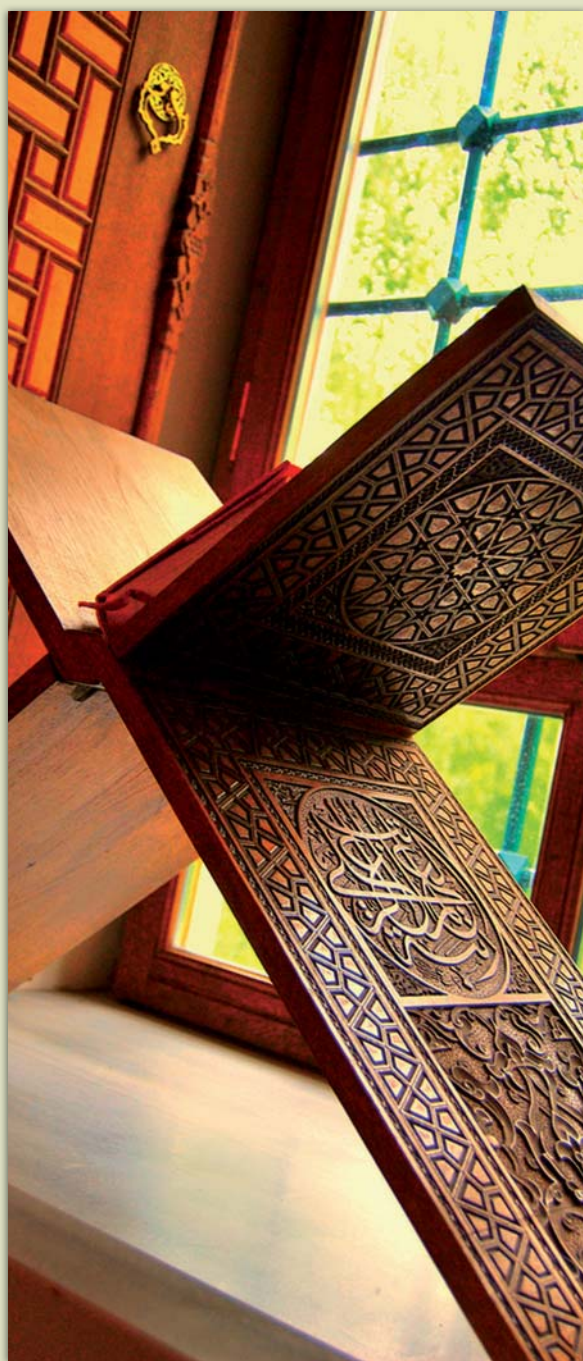
Bu qədər çalışmadan sonra əldə etdiyimiz elmdən cəmiyyətimizin və insan oğlunun faydası üçün istifadə etməliyə. İnsanların həyatını, yəni onların, özümüzün həyatını asanlaşdırmalıyıq. O qədər əziyyət çəkərək əldə etdiyimiz elmi Edison kimi cəmiyyətin, gələcəyin faydasını üçün istifadə etməliyə. Əgər Edison öz elmini bizimlə paylaşmasaydı bu dəqiqə hamımızın başının üstündə bir şam ilə hər an bir fəlakətin baş verə bilmə ehtimalını (yangını) düşünərək işlərimizə davam edərdik.

Bu kəşfdə elmin, əldə olunan elmi paylaşmağın cəmiyyət və insan oğlu üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu Edison uzun illər bundan əvvəl bizə çox açıq bir şəkildə göstərmişdir.

Haydı, hərəkətə keçmə vaxtıdır. Öyrəndiklərimizi cəmiyyətimiz, çevrəmiz və insanlar üçün bazara çıxarma vaxtıdır. Onların daha da rahat bir həyat sürmələri üçün mühit hazırlamaq lazımdır. Mən gedirəm, sizə də insanlığa xidmət üçün arxamdan gəlməyi tövsiyə edirəm. Bəlkə də bu etdiklərimizə görə qurtuluşa çatanlardan olarıq.

Baba Nemətullah ibn Mahmud Naxçıvani

(v.920/1514)

Baba Nemətullah Azərbaycanın Naxçıvan şəhərində doğulmuşdur. Doğum tarixi haqda dəqiq məlumat yoxdur. Kiçik yaşından etibarən Naxçıvanın tanınmış alimlərindən dərslər almışdır. Ərəb və faras dillərinə də mükəmməl yiyələnmişdi. Fənn və din elmlərini təhsil etdikdən sonra, özünü təsəvvüfə vermişdi.

Daha sonra Konyaya bağlı Akşehir diyarına köçmüşdür. Burada həm hüsn-i təmsil, həm də təlif etdiyi əsərləri ilə insanlara əxlaq, fəzilət, elm və mədəniyyət örnəyi oldu. Xüsusilə mənəvi-ürfani elmlərdəki zəngin elmi və səviyyəsi ilə dərəcəsi çox yüksək idi. Buna rəğmən öz halını gizləyər və təvazö göstərərdi. Sadə yaşamağı həyat tərz seçmişdi. 920/514 ilində Konyaya bağlı Akşehir qəsəbəsində vəfat etdi. Daha əvvəl vəfat etdiyi də rəvayət edilir. Məzarı ziyarətgahdır.

Nəqli elmlərdən xüsusilə təfsir elmində mütəxəssis idi. “**əl-Fəvatih əl-İlahiyyə və əl-Məfatih əl-Ğeybiyyə əl-Mudihə lil-Kəlim əl-Quraniyyə və əl-Hikəm əl-Furqaniyyə**” adlı Quran təfsirinin nüsxəsi Süleymaniyyə kitabxanasında mövcuddur.¹

Bu əsər Quranın bütün ayələrinin təfsir olunduğu yeganə təsəvvüfi təfsirdir. Ancaq müəllif əsərdə tez-tez vəhdəti-vücud təvəvvüfi nəzəriyyəindən söz açdığına görə, tənqiddə məruz qalmışdır. Müəllifin şəxsən öz əl yazısıyla olan nü-

xəsi Topkapı Sarayı III Əhməd Xan Kitabxanasında mövcuddur.²

Müəllifin bundan başqa əsərləri də var: İbn Ərəbinin “Fusus əl-Hikəm” əsərinin şərh; Qazi Beyzavinin “Ənvar ət-Tənzil və Əsrar ət-Təvil” təfsirinə haşiyə və s.³

Biz həmin işəri təfsiri oxuculara tanımaq məqsədilə “Fələq” surəsinin təfsirinin tərcüməsini buradan paylaşmaq istədik.

FƏLƏQ SURƏSİ⁴

Fələq Surəsinə Giriş

Allaha möhkəm sarılan, Onun hifz və himayə qanadı altına daxil olub bütün işlərini Ona həvalə edən kəsə gizli deyil ki, nöqsan sifətlərdən uzaq olan Allah onu zərər verən və azdıran hər şeydən nəzarət altında tutur, ona zərbə vuran və əziyyət verən hər bir şeydən onu qoruyur. Buna görə də Allah-Təala Həbibinə -sallallahu əleyhi və səlləm- onun zühuru, hakimiyyəti və hüsn-i hörməti bütün üfqlərdə və yerlərdə yayıldıqda düşmənləri ona zərər vermək niyyətinə düşdükləri zaman və həsədlərindən dolayı ona sehr etdiklərində tam güvənc və səmimiyyətlə Özünə sığınmağı və pənah aparmağı əmr etdi. Səmimi şəkildə Ona sığınib yönələn qullarını zərər və əziyyət verən hər şeydən davamlı qoruyub hifz edən, onlara olan rəhməti səbəbilə rüqyə və dua etməyi təlqin edən, onlara olan mərhəmətindən dolayı Ona səmimi şəkildə sığınan və pənah aparanları səmimi olduqları zaman onları günahlardan təmizləyib xəs-təliklərinə şəfa verən Allah Bismillah kəlməsilə başlamışın bərəkətini diqqətə çatdırdıqdan sonra, belə buyurdu:

Ayalar:

Ey Peyğəmbəri-kamil! Düşmənlərindən sənə ağır bir sehr toxunduğu və onların bədnəzərlərinin bir uğursuzluğuna məruz

qaldıqda onu ortadan qaldırmaq və zərərini uzaqlaşdırmaq üçün səmimiyyətlə **De: sığınırım**, pənah aparıram işıqlı sübhün nuru ilə zülmət gecənin qaranlığını, varlıq nurunun parlamsı ilə yoxluğun zülmətini yaran, parçalayan **sübhün Rəbbinə!** Kainatda bütün **yaratdıqlarının şərinə** və xəbis nəfslərin fəsadından, yenə sığınırım gecənin zülmətinə qorq olaraq hiylə, məkr edənlərdən və **zülmətə bürünməkdə olan gecənin (və ya: batan ayın, ziyası sönən ulduzların) şərinə** nöqsan sifətlərdən uzaq olan Allaha və həmçinin ovsun oxuyub ağızlarının tüpür-cəyi ilə **düylərə üfürən bütün cadugər qadınların şərinə**, hansı ki, həmin qadınlar insanlara sehr etmək üçün ipə düyün vururlar, o cümlədən sığınırım həsəd etməyə niyyətləndiyi zaman **hər bir paxıllığı tutanın şərinə** gücü və qüdrətilə onların şərhlərinin verdiyi sıxıntıya qarşı sənə kömək edən sübhün Rəbbinə!

Fələq surəsindən çıxarılan nəticə

Ey Allahın tükənməz güc və qüdrətinə söykənən, Ona sığınan Məhəmmədi! Sənə vacibdir ki, bütün vaxtlarda və hallarında, xüsusilə də, gecə və səhərlərdə, gecə yarısı, gündüzün iki başında Allahın zikrinə, Quran qiraətinə, seçilmiş Peyğəmbərdən nəql edilən zikr və təsbehlərə müdavim olasan. Ümid edilir ki, Allah ortaya çıxan və baş qaldıran hər bir fitnədən səni nəzarətdə saxlayar, həmçinin nemət və comərdliyi ilə sehr, nəzər və s. bu kimi şeylərlə sənə düşmən kəsəsilənlərin şərinə səni qoruyar.

1. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cild, 33, s132.

2. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cild, 33, s132.

3. Bax: Baba Nimetullah Nahçıvani və Təfsiri haqqında elmi iş. Yrd. Doç. Dr. Abdülbaki Turan.

4. Tərcümə etdilər: Arif Həşimov və Abdul Məcədov. Quran ayələrinin tərcüməsi Z. Bünyadov və V. Məmmədəliyevin tərcüməsindən verilmişdir.

SUAL-CAVAB

1. Siqaretin İslamda hökmü nədir? İşlətdiyimiz mağazada siqaret satmaq caizdirmi?

Cavab: Əvvəla qeyd etmək lazımdır ki, siqaret və ya tütün əsri-səadət (Hz. Peyğəmbər və səhabə dövrü), yaxud müctəhid imamlar dövründə olmadığı üçün, onun barəsində birbaşa nə bir ayə, nə bir hədis, nə də məzhəb imamlarının ictihadları var. Məlum olduğu kimi, tütün ilk dəfə Amerikadakı Antil adalarından birində tapılmışdır. Məhz bu səbəbdən siqaretin caiz olub-olmadığı hökmünü ortaya qoymaq üçün, sonrakı İslam alimlərinin, xüsusilə də, tibb elminin siqaretin zərərləri ilə bağlı apardığı tədqiqatlara müraciət edən və bunun əsasında fətva verən müasir İslam alimlərinin fikirlərini mütləq etmək lazımdır.

Zəmanəmizdə tibb elmi tərəfindən aparılan tədqiqatlar nəticəsində tütünün insan orqanizminə verdiyi zərərlər təfərrüatı ilə ortaya qoyulmuşdur. Belə ki, içəri çəkilən tüstü ağciyərin çəpərindəki hüceyrələri zədələyərək qalınlaşdırır. Hüceyrələrin elastikliyi öz əhəmiyyətini itirdiyi üçün bərk öskürmə və asqırma nəticəsində həmin divarlar partlayaraq, artıq öz funksiyasını yerinə yetirməz vəziyyətə gəlir. Daxilə çəkilən siqaret tüstüsü damar divarlarının qalınlaşmasına səbəb olur və damar sərtliliyi inkişafını sürətləndirir. Bundan əlavə, siqaretin ağciyər xərçənginə tutulma ehtimalını 20 qat artırdığı və infarkt riskini iki qat çoxaltdığı, xroniki bronxit və digər xəstəliklərə səbəb olduğu tibb tərəfindən ortaya qoyulmuşdur. Tütündəki nikotin hədsiz dərəcədə zəhərli bir maddədir. Az miqdarda qəbul olunduqda insanda stimullar əmələ gətirir, müxtəlif toxumaların sekresiyalarını artırır, qan təzyiqini yüksəldir. Siqaret tüstüsündən zəhərlənmə olmamasının səbəbi, siqaretin yanma əsnasında tütündə mövcud olan nikotinin 1/3 – 1/7 – nin istilik təsiri ilə buxarlaşaraq tüstü ilə getməsi, geri qalanın da yalnız kiçik bir qisminin divarlara və qana çatmasıdır.

Odur ki, insan sağlamlığı üçün bu qədər mənfi təsiri olan siqaretin hökmü mövzusunda cəhanşümul bir din olan İslamın bir fikir səsləndirməsi labüddür. Əvvəlki əsrlərdəki İslam hüquqşünaslarının əksəriyyəti siqaret haqqında ayə və hədis olmadığına və yuxarıda qeyd olunan zərərlərindən də xəbərsiz olduqlarına görə, “əşyada əsas olan mübahlıqdır” qaydasına əsasən siqareti mübah (halal) hesab edirdilər. Lakin günümüzdə siqaretin zərərsiz olduğunu iddia etmək tibbi nöqteyi-nəzərdən qeyri-mümkün olduğuna görə, bunun mübah olduğu fikrini irəli sürmək də düzgün deyildir. Vurğulamaq lazımdır ki, zərərin dərhal və ya tədricən gerçəkləşməsi hökmü dəyişdirmir. Hz. Peyğəmbər: “Nə

zərər vermək, nə də zərərə qarşı zərər vermək olar” (İbn Macə, Əhkam, 17; Malik, Muvatta, Əqziyə, 31) buyuraraq, bir şəxsin özünə və başqasına zərər verməsinin yolverilməz olduğunu vurğulamışdır. İslam ağıl, din, mal, həyat və nəsil olmaqla beş dəyəri qorumağı əsas məqsəd kimi qəbul etmişdir. Beləliklə, həyatı və sağlamlığı qorumaq, eləcə də bunun üçün lazımı tədbirləri görmək dinin ən mühüm məqsədlərindən biridir. Bununla yanaşı, siqaretə sərf olunan xərclərin israfçılıq çərçivəsinə daxil olmasında da şübhə yoxdur.

Nəticə etibarilə, müasir İslam alimlərinin əksəriyyəti, siqaretin insan orqanizminə və ətraf-mühitə verdiyi ziyanı və zərərləri nəzərə alaraq, caiz olmadığına, eləcə də caiz olmayan bir şeyin satışının da, caiz olmadığına hökm vermişlər.

2. Qəza namazı olanlar sünnə namazlarını qılmalıdırlar?

Cavab: İlk növbədə onu qeyd etmək lazımdır ki, əlbəttə ki, qəza namazları ilə məşğul olmaq nafilə namazlarla məşğul olmaqdan daha əfzəldir. Lakin beş vaxt namaza bağlı olan sünnələr, xüsusilə müəkkəd sünnələr bundan istisnadır. Yəni müəkkəd sünnələri tərk edərək, bunların yerinə qəzaya niyyət edilməsi məqsəduyğun deyildir. Hətta, təhəccüd və duha namazı kimi, haqqında hədis olan namazlar da, bu qəbildəndir. Ona görə də, bu kimi namazları qəza namazları bəhanəsi ilə, tamamilə tərk etmək düzgün deyildir. Çünki bu kimi müəkkəd və ya qeyri-müəkkəd nafilə namazlar fərz namazlarını tamamlayır və onların başqa vaxt yerinə yetirilməsi qeyri-mümkündür. Qəza namazlarının isə, müəyyən vaxtları olmadığı üçün məkrux vaxtlar istisna olmaqla, hər vaxt yerinə yetirilməsi mümkündür.

Odur ki, fərz namazını qəzaya saxlayaraq, günaha girən kimsənin, bu günahdan qurtulmaq üçün sünnələrdən boyun qaçırması düzgün deyildir. Əksinə, müsəlman ibadət edərək uca Allahdan bağışlanmasını istəməli, eləcə də namazlarını qəza etməklə yanaşı, müəkkəd və qeyri-müəkkəd olmaqla, sünnə namazlarını qılmağa da davam etməlidir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, sonradan İslamiyyəti qəbul edən şəxsin əvvəlki namazlarını qəza etməsinə ehtiyac yoxdur. Çünki Allah-Təala belə buyurur: “(Ya Rəsulum!) Kafir olanlara de: “**Əgər onlar (öz küfrlərindən) əl çəksələr, keçmişdəki günahları bağışlanar**” (Ənfal, 8/38). Bundan əlavə, Hz. Peyğəmbər də bir hədisində belə buyurmuşdur: “*İslam daha əvvəli silər*” (İbn Hənbəl, IV, 199, 204, 205).

3. Namaz qılarkən qadınların bəzi hərəkətləri kişilərdən fərqli etmələrinin səbəbini öyrənmək istərdim.

Cavab: Xüsusilə Hənəfi məzhəbində qadınlar namaz qılarkən bəzi hərəkətləri kişilərdən fərqli şəkildə yerinə yetirirlər. Məsələn, “iftitah təkbirini” qadınlar barmaqlarının uclarını çiyinləri səviyyəsinə çatacaq şəkildə sinələrinin önünə qaldıraraq edirlər. Həmçinin, iftitah təkbirindən sonra qadınlar əllərini sinə üstündə bağlayırlar və iki əllərini sinə üstünə halqa etmədən qoyurlar. Bundan əlavə, təhiyyatda oturarkən qadınlar sol ayaqlarını sağ tərəfə qoyaraq otururlar. Bu oturuşa “təvərrük” deyilir.

Nəticə etibarilə, bu və digər şəkildəki fərqliliklərin yeganə səbəbi “qadının örtünməsinə daha müvafiq” olduğu üçün qeyd olunmuşdur. Yəni hənəfilər sözügedən fərqliliklərin səbəbini fiqh kitablarında “bu, qadının örtünməsinə daha müvafiqdir” şəkildə izah etmişlər.

MÜSƏLMAN NECƏ OLMALIDIR?

Müsəlman hər dövrün, hər zamanın, hər məkanın insanıdır. Müsəlman bunların da fəvqündə, görünməyən üfüqlərin insanıdır. Çünki yalnız müsəlman maddi və mənəvi həyatın müvazinətini saxlaya biləcək və bunun örnəyini ən gözəl şəkildə təcəssüm etdirəcək şəxsiyyətdir.

Müsəlman: Hz. Peyğəmbərin, əshabi-kiramın, İslam alimlərinin və Allah dostlarının həyat və yaşayışlarından göründüyü kimi maddi və mənəvi həyatı mükəmməl şəkildə davam və inkişaf etdirən bir şəxsiyyət nümunəsi, bir rəhbərlik vəsfidir. Lakin bu gün bir çox müsəlmanın mənəvi həyatı kimi, maddi həyatı da sıxıntı, daimi ehtiyac və keşməkeş içərisindədir. Şübhəsiz ki, ruzinin yeganə sahibi Rəzəq olan Allahdır. Amma görəsən biz o ruzini sahibindən istəmək üçün qəlbi duaya və buna müqabil fəli duaya hansı sadıqlıqla sarılmışıq?! “Dəvəni bağla sonra təvəkkəl et”, hədisi-şərifinə uyğun bir həyat yaşayırıqmı? Yoxsa, İslama sarılmaq yerinə sadəcə elə bəhanələrə sarılaraq yaşayırıq?

Bu həyatda özümüzə yer tapa bilmərik, bu dövr bizim dövrümüz deyil, biz bu zamanın insanı deyilik, zamanə çox dəyişib və s. kimi ifadələrlə özümüzü cəmiyyətdən təcrid edərək yaşamaq bir müsəlmana yaraşarmı? Budurmu doğru olan? Xeyr, əsla! Bu doğru deyil!

Müsəlman hər dövrün, hər zamanın, hər məkanın insanıdır. Müsəlman bunların da fəvqündə, görünməyən üfüqlərin insanıdır. Çünki yalnız müsəlman maddi və mənəvi həyatın müvazinətini saxlaya biləcək və bunun örnəyini ən gözəl şəkildə təcəssüm etdirəcək şəxsiyyətdir. Heç ölməyəcək kimi dünya, sabah öləcək kimi axirət həyatı üçün çalışmaq prinsipi də bizim üçün deyilmi? Deməli, biz hər iki cahanın sultanları olmalıyıq. Bəs niyə deyilik? Qeyri-müsəlmanlar dinimizə İs-

lama əks olan bir yolu təqib edə bilərlər. Bu xüsusda öz paylarına haqlıdırlar da. Bu, onların yoludur. Bunun fərqindədirlər. Öz yollarına sadıqdırlər. Bəs biz niyə sadıq olmayaq? Onları da Allah yaratmadımı bizim kimi? Onlara da o elmi, o həyat fursətini Allah vermədimi? O elm Allahın elmi deyilimi? Şübhəsiz! Deməli, əgər qeyri-müsəlmanlar bu elmdən istifadə edir, müəyyən qədər uğur qazanırlarsa və bu, örnəklərlə sübut olunursa bəs müsəlmanlar niyə Allahın elmindən lazımınca istifadə etməsin? Yoxsa, hər kəsə yardımçı olan Allahın müsəlmanlara yardım etməyəcəyindən qorxurlar? Əgər biz bu yolda bir addım atsaq, Allahın dininə sahib çıxsaq Allah bizə yar və yardımçı olmazmı? Şübhəsiz olar! Biz Allahın ismini, dinini, şənini ucaltmaq niyyətiylə bir addım atsaq, aləmlərin yeganə sahibi olan Allah bizə yardımçı olar. Sonsuz lütfüylə bütün canlılara ehsan edən Allah bizə də istədiyimizi verməyə qadirdir. İstəyəni istədiyini verməsəydi, istəməyi də verməzdi! Bəs onda nə gözləyirik? Müsəlman qardaşlarım, bizə yaraşan bu yolda, bu safda, səbirlə, səbatla, yorulmadan davam etməkdir. Əvvəlcə biz öz-özümüzə mərhəmət edək zövq və istəklərimizin zəncirlərini qırıq. Qəflətdə məhv olmaq yerinə, halal dairəsinə girərək əminlik içərisində yaşayaq. İnanaraq, namaz qılıb, oruc tutaraq. Bunlarla bərabər yaşadığımız həyat da müsəlmanca olsun. İslamiyyəti məscidlərə və vicdanlara həbs etməyərək yaşayaq.

Qeyri-müsəlmanlar bizim onların həyat tərzinə uyğun yaşamağımızı istəyirlər. Buna müəyyən qədər müvəffəq də olublar. Niyə? Çünki müsəlmanın hər halı İslama uyğun olmadığı kimi, qeyri-müsəlmanların bir sıra halı İslamdan kənar deyil. Məsələn: elm təhsil etmək, çalışqan olmaq, sənətdə inkişaf etmək kimi sahələrdə qeyri-müsəlmanlar inkişaf edirlər. Müsəlman isə bu və bənzəri sahələrdə geri qalır. Diqqət edilsə, bu mövzuda qalib olan kimlərsə deyil, qalibiyyətə səbəb olan

əsas meyarlar: elm, çalışqanlıq və sənətdir. Bu bir haqdır.

Hər şey Allahın insanlara ehsanıdır. Biz nə etməliyik? Bizə düşən əmanətə sahib çıxmali və Allahın ehsanına layiq olmalıyıq. Möminlər ümmət olmadıqca dünya müsəlmanlara zindan olar. Hər halda biz bu dünyada həyat kimi bir nemət əldə etmiş, İslam kimi bir nurla şərəflənmiş, müsəlman kimi müqədəs bir vəzifəylə vəsfləndirilmişiksə bu dəyərlərə sahib çıxmalıyıq. Əmanətə də, Allahın elminə də, dininə də. İctimai və iqtisadi həyatda müsəlmana yaraşan şəkildə özümüzü sübut etməliyik. Çünki biz müsəlmanıq, müsəlman kimi yaşamalıyıq. Özümüzü aldadaraq, kimliyimizdə gizlənmək yerinə, mağaralardan çıxmali və dağların belə qaldırmağa boyun olmadığı o əmanətə sahib çıxmalıyıq. Məhz o zaman nəfsə qul olmağın deyil, Allaha qul olmağın şərəfinə nail olarıq.

SÜPÜRMƏK MƏNDƏN, SULAMAQ SƏNDƏN

Neçə aydan bəri idi ki, bircə damcı da olsun yağış yağmamışdı. Heyvanlar üçün qurumuş gölməçədəki palçıqdan başqa su qalmamışdı. İnsanlar isə tükənmək üzrə olan quyu suları ilə birtəhər dolanırdılar. Çarəsizlik içində Allaha yalvarmaqdan başqa çıxış yolunun olmadığına inanırdılar. Neçə gündür ki, yağmur duasına çıxmış, qurbanlar kəsilmiş, sədəqələr verilmiş, yetimlər sevindirilmiş, lakin istədikləri həyata keçməmişdi.

Çarəsiz qalmışdılar. Bir neçə kənd bir yerə yığışdı. Yenidən yağmur duasına çıxdılar. Bütün kənd camaatı böyük-küçük demədən kəndin xırmanına yığışdı. Qəsəbənin və ətraf kəndlərin dindarları gəldi, Yasinlər və mövludlar oxundu, sədəqələr paylandı, qurbanlar kəsildi. Saatlarla dua edildi. Bütün gözlər səmaya dikildi. Yenə də göy üzündə bircə dənə də olsa qaraltı görünmürdü.

Ertəsi gün təkrar yağmur duasına çıxılacaqdı. Günəş çıxmış, hər tərəf aydınlanmışdı. Bu gün hava bir az da isti olacaqdı. Qadınlar səhər erkəndən quyunun başında növbəyə durmuş, su götürmək üçün gözləyirdilər. Kəndin kişiləri də evlərindəki işləri görüb qurtarmışdılar. Bir azdan yağmur duası üçün xırmana gedəcəkdilər. Bu gün şəhərdən müfti və dindarlar da gələcəkdi.

Duha vaxtına az qalmış ətraf kəndlilər gəlməyə başladılar. Dua ayını başlamaq üzrə idi. Elə bu zaman yaşlı bir qadın belini tutaraq evinin qapısına çıxdı. Xəstəliyi və yaşlılığı səbəbi ilə dua yerinə gedə bilmirdi. Yağışın yağmamasına çox kədərlənir, durmadan tövbə və istiğfar edirdi. Ümidini heç itirmir, Allahın qullarına qarşı mərhəmətli olduğunu, bir gün mütləq yağış yağacağını düşünürdü.

Yaşlı qadın bükülmüş belinə baxmayaraq əlinə aldığı süpürgə ilə çöl qapısının qabağını çətinliklə süpürdü. Belini yavaşca dikəldərək nəm gözlərlə göyə baxırdı. Evinin qabağını süpürmədən əvvəl toz qalxmaması üçün hər zaman yerə su səpərdi. Lakin kənddəki susuzluq səbəbindən bu dəfə yerə su səpə bilməmişdi. Qalxan tox burnunu qıcıqlandırdı. Kim bilir, bir azca suya sahib olmağı nə qədər də çox istəyirdi. Məhz o an dilindən bu ifadələr töküldü: "Ya Rəbb! Süpürmək məndən, sulamaq Səndən!"

Hələ çöl qapısından içəri girməmişdi ki, göy üzündə, ta uzaqlarda qara bir nöqtə göründü. Bir neçə dəqiqə içində bütün göy üzünü buludla dolmuşdu. Yarım saat içində elə bir yağış yağmağa başladı ki, tut ucundan çıx göyə. Yağmur duasına gedən camaat isə hələ duaya başlamadan qara buludların peyda olmasına təəccüb etməklə yanaşı əməlli-başlı islanmışdılar.

DOĞRULUQ TOXUMUNUN MEYVƏSİ

Bir zamanlar ölkələrin birində yaşlı bir kral vardı. Övladı olmayan kral yaşlanıb əldən düşdükdə öz yerinə kimi vəliəhd təyin edə biləcəyini düşünməyə başlamışdı. Özündən sonra dürüst, doğruluqdan əsla ayrılmayan birinin kral olmasını istəyirdi. İstədiyi keyfiyyətə sahib olan bir adam tapmaq üçün bu yolu seçir:

Adamlarına tapşırıraq ölkədəki bütün oğlan uşaqlarına çiçək toxumu paylatdırır. Kral bu toxumlardan çıxacaq çiçəklərdən ən yaxşısını kim gətirərsə, onun vəliəhd olacağını bildirir.

Kralın paylatdığı toxumlardan biri də İr adlı gəncin payına düşür. İr toxumu böyük hörmətlə saxsı qaba əkir, ona qulluq edir. Lakin toxum cücərmir.

Anası toxumun əkildiyi dibçəyin düzgün seçilməmiş olma ehtimalını dedikdə toxumu başqa dibçəyə əkir və torpağını da dəyişir. Lakin bu dəfə də heç bir nəticə alınmır.

Nəhayət kralın vəd etdiyi gün gəlib çatır. Bütün oğlan uşaqları əllərində rəngarəng çiçəklərlə sarayın qabağında sıraya düzülürlər. Yalnız İr əliboş idi. Əlindəki boş dibçək ilə kədərli halda bir kənarda gözləyirdi. Kral bir-bir uşaqların yanından keçərək əllərindəki güllərə baxmış, bəzilərinə iltifat edərək keçib getmişdi.

İrin yanına gəldikdə onun boş dibçəyinə baxıb: “Oğlum, sənin dibçəyində heç gül yoxdur ki!” –soruşur. İr ağlamsınaraq: “Təəssüf ki, mənim toxumum cücərmədi.” –deyə cavab verir.

Bu cavabı alan kral İri qucaqlayaraq onu oğulluğa götürdüyünü və özündən sonra onun kral olacağını bildirir.

Meydandakılar heyrdəndən donub qalmışdılar. Əlində bir-birindən gözəl çiçəklər olan uşaqlar bir kənarda qalmış, boş dibçəklə gələn biri isə vəliəhdliyə layiq görülmüşdü. Təəccüblə baxan camaatın marağını kral belə cavablandırır:

“Mənim paylatdığım çiçək toxumlarının hamısı qaynar suya salınmışdı. Yəni heç birindən çiçək çıxma ehtimalı yoxdu. Amma sadəcə bu uşaq dürüst davranaraq gerçəyi olduğu kimi mənə anlatdı. Məhz buna görə də məndən sonra kral olmağa o layiqdir.”

(Koreya xalq nağılı)

“Məni Qəssabın Əlindən Qurtar”

Mövlana həzrətlərinin sağlığında bir qəssab, kəsmək üçün öküz aldı. Öküzün ayaqlarını bağlayıb yatırtmaq istədiyi vaxt öküz ipləri qırıb qaçdı. Qəssab arxasınca tutmaq üçün qaçsa da çata bilmədi. Öküz Mövlananın atasının məzarının yaxınlığına gəldi. O əsnada məzarın başında Mövlana Qurani-Kərim oxuyurdu. Hal diliylə ona;

“Məni bu qəssabın əlindən qurtar”, -dedi. Mövlana əlini öküzün üstünə qoyub oxşadı; “Kədərilmə, Allah hər şeyə qadirdir”, -buyurdu. Bu zaman qəssab əlində kəndir və bıçaq olduğu halda təngnəfəs özünü yetirdi. Mövlana gələn qəssaba, öküzün azad edilməsini istədi. Qəssab da Mövlana həzrətlərinin xətrinə öküzü azad etdi. Qəssab gedəndən sonra Mövlana mübarək əlini öküzün üzərinə qoyub dua etdi və o gündən sonra bir daha o öküzü görənlər olmadı. Bunun üzərinə Mövlana; “Bu öküz kəsilib bişiriləcək zamana gəlmiş ikən, bizim tərəfimizə gəlmək surətiylə, kəsilib parçalanmaqdan xilas oldu. Məhz bunun kimi bir insan da Allah-Təalanın övliyasına cani-könüldən təslim olub əmrlərinə uyğun yaşayar, ona tələbə olarsa, qiyamət günündə cəhənnəmə aparən mələklərin əlindən xilas olar.” buyurdu.

Müsəlmanlığını isbat edəcək sənəd gətir

Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) soyundan gələn yoxsul bir qadın qızlarıyla birlikdə Səmərqənd şəhərinə köçmüşdü. Şəhərə yeni gəldikləri üçün heç kimi tanımırdılar. Əvvəlcə bir məsciddə gedib yorğunluqlarını çıxdılar.

Anaları qızlarını məsciddə qoyub yemək tədarükü üçün çölə çıxdı. Şəhərin əmirinə müraciət etdi. Halını ona ərz etdi. Peyğəmbər soyundan olduğunu söylədi. Özlərinə bir gecəlik ərzaq verməsini istədi. O isə kömək etməyə yanaşmadığı kimi qadınlardan yoxsul olduğuna və Peyğəmbər soyundan gəldiyinə dair bir sənəd gətirməsini istədi. Qadın yad biri olduğunu, şəhərdə onu heç kimin tanımadığını, bu səbəbdən sənəd gətirə bilməyəcəyini söyləyəncə, əmir ondan üz çevirdi və heç nə vermədi.

Bundan sonra qadın bir atəşpərəstlə qarşılaşdı, vəziyyətini ona izah etdi. Atəşpərəst dediklərinə inanıb sözlərini təsdiqlədi. Ona kömək etdi, adamlarından biriylə yemək və əşya göndərdi. Onlara qalacaqları bir yer təşkil etdi.

Əmir gecə yuxusunda qiyamətin qopduğunu, Rəsulullahın (s.ə.s) yaşıl zümrüddən böyük bir köşkün yanında Livaül-Həmd (Həmd bayrağının) yanında dayandığını gördü. Bu köşkün kimə aid olduğunu soruşdu. Rəsulullah (s.ə.s) tövhid əhli müsəlman bir kimsəyə aid olduğunu söylədi. Əmir:

“Mən Allahın birliyinə inanan bir müsəlmanam!” dedi.

Rəsulullah (s.ə.s) Allahın birliyinə inanan müsəlman olduğunu isbat edəcək bir sənəd gətir!” dedikdə əmir təəccübləndi. Dəhşət içində oyandı. Qadına qarşı etdiyindən peşman oldu, ağlayıb saçını-başını yoldu. Gedib həmin yoxsulları axtarmağa başladı. Atəşpərəstin evində olduqlarını öyrəncə onları atəşpərəstdən istədi, lakin atəşpərəst qonaqları vermədi. Əmir:

“Sənə min qızıl verim. Yetər ki, onları mənə ver” deyərək xahiş edincə, atəşpərəst bunları söylədi:

“Mən və ailəm bunların bərəkətiylə axşam müsəlman olduq. Sənin bu gecə görmüş olduğun yuxunun eynisini mən də gördüm. Rəsulullah (s.ə.s) mənə:

“Cənnətdəki bu köşk sənin və ailəndir!” buyurdu...

AZƏRBAYCAN VƏ TÜRKİYƏ XANIMLARININ ƏNƏNƏVİ IX ƏL İŞLƏRİ XEYRİYYƏ SƏRGİSİ

Martın 7-də Gəncliyə Yardım Fondunda Azərbaycan və Türkiyə xanımlarının birgə əməyinin bəhrəsi olan ənənəvi IX əl işləri Xeyriyyə Sərgisinin açılış mərasimi keçirildi. Tədbirdə bildirildi ki, hər il ənənəvi olaraq Gəncliyə Yardım Fondunun təşkilatçılığı ilə “8 Mart Beynəlxalq Qadınlar Günü” münasibətilə “Azərbaycan və Türkiyə xanımlarının əl işləri Xeyriyyə Sərgisi” təşkil edilir. Sərgidən əldə olunan gəlir Azərbaycan xalqının milli və sosial problemlərinin həllinə həsr olunur. Belə ki, ötən illərdə təşkil edilən sərgilər “Xocalıya yardım”, “Qarabağ: Suallar və faktlar” kitabının nəşri, “Yeddi uşaq evinə yardım”, “Qocalar evinə yardım”, “Uşaqlar arasında dişlərə qulluq mədəniyyətinin formalaşması”, “Qarabağ: Suallar və faktlar” kitabının Türkiyə türkcəsində nəşri, “25 əlilə əlil arabası”, “50 imkansız tələbəyə birillik təqaüd” və “Yüz imkansız ailəyə bir illik ərzaq yardımı” layihələrinə həsr edilib.

Sərginin açılışında çıxış edən Gəncliyə Yardım Fondunun prezidenti Ahmet Tecim bu işdə hər kəsi birliyə və həmrəyliyə dəvət etdi. O, üz çıxışında ümum-milli liderimiz Heydər Əliyevin uşaqlara olan qayğısından danışmış və onun layiqli davamçısı olan mühtərəm prezidentimiz

İlham Əliyev cənablarının bu sahədəki uğurlu fəaliyyətinin təqdirəlayiq olduğunu qeyd etmişdir.

Tədbirdə qeyd olundu ki, builki xeyriyyə sərgisindən əldə olunacaq gəlir “101 arzunu gerçəkləşdir” layihəsinin həyata keçirilməsi üçün istifadə olunacaq. Layihə çərçivəsində Bakıda yaşayan, 6-12 yaşlarında olan 101 yetim və kimsəsiz uşaq seçiləcək və sərgidən əldə olunan gəlirlər onların arzusunun gerçəkləşməsinə sərf ediləcəkdir. Fond rəhbərliyi bildirdi ki, sərgidən əldə olunmuş vəsait hesabına hədiyyələrin təqdimat mərasimi aprel ayının 23-də keçiriləcəkdir. Sərgidə iştirak edən hər kəs eyni zamanda deyilən tarixdə təqdimat mərasiminə də dəvət olundular. Sərginin açılış mərasimində Milli Məclisin deputatları, Türkiyə səfirliyinin müşavirləri, hökumət nümayəndələri və QHT rəhbərləri iştirak edirdilər. Sonra iştirakçılar 4 gün davam edəcək sərgi ilə yaxından tanış oldular.

İrfan jurnalının təşkilatçılığı ilə “Əhli-Beytin anası- Həzrət Fatimə” adlı seminar keçirildi

Məlum olduğu kimi İrfan jurnalının fəaliyyət sahələrindən biri də ənənəvi “İrfan Məclisləri” təşkil etməsidir. Bu məclislərdə istər ölkə sərhədləri daxilində tanınmış, istərsə də sərhədlərimizdən kənarda fəaliyyət göstərən elm və irfan əhli iştirak edir. Mart ayının 3-də də məhz bu tədbirlərdən biri kimi Türkiyə

Cümhuriyyətinin Yüzüncü Yıl Universitetinin müəllimlərindən olan, Türkiyədə Əhli-Beyt və Səhabələr haqda yazdığı onlarla kitabın müəllifi kimi tanınan Adem Saraçın “Əhli-Beytin anası – Həzrət Fatimə” seminarı keçirildi. Çox sayda iştirakçının qatıldığı seminarda Həzrət Fatimənin Əhli-Beyt içərisindəki müstəsna yeri, İslam dünyasının qadınları üçün nümunəvi şəxsiyyətindən söz açılmış və slayd göstərilərək ətraflı məlumat verilmişdir. Duyğulu anların da yaşandığı tədbir iştirakçıların xatirində silinməz izlər qoydu.

Millət vəkili Qənirə Paşayeva: Gəncliyə Yardım Fondu mənim üçün doğma məkandır!

“Türk Ocaqları”nın 100 illiyi ilə bağlı Azərbaycanda səfərdə olan Türkiyədən gəlmiş nümayəndə heyəti və Millət vəkili Qənirə Paşayeva martın 15-də Gəncliyə Yardım Fondunun qonağı olublar. Fondun fəaliyyəti ilə yaxından tanış olan qonaqlar bu uğurlu fəaliyyətlərə görə Gəncliyə Yardım Fondunun prezidenti Ahmet Tecimə təşəkkürlərini bildiriblər. Qonaqların şərəfinə fondun konfrans zalında yemək süfrəsi açılıb.

Tədbirdə çıxış edən Millət vəkili Qənirə Paşayeva Gəncliyə Yardım Fondunun onun üçün doğma bir məkən olduğunu və gəncliyimizin milli ruhda yetişməsi üçün əvəz edilməz fəaliyyətlər göstərən bir təşkilat olduğunu vurğulamışdır. Qonaqlar adından çıxış edən Türk Ocaqları İstanbul Şöbəsinin sədri Dr. Cezmi Bayram bu isti münasibətə görə fond rəhbərliyinə və bütün Azərbaycan xalqına öz təşəkkürünü bildirmişdir. Tədbirdə iştirak edən tanınmış şair Məmməd Aslan milli ruhda yazılmış şeirlərini qonaqlarla bölüşmüşdür.

Görüşün sonunda qonaqlara xatirə hədiyyələri, o cümlədən Azərbaycan tarixi və həqiqətlərini özündə əks etdirən “Qarabağ: Suallar və Faktlar” kitabı hədiyyə edilmiş və qonaqlarla birlikdə xatirə şəkilləri çəkilmişdir.

Dünya Azərbaycanlı Gənclər Birliyinin təsis qurultayı öz işinə start verdi

Martın 12-də “Gülüstan” Sarayında Dünya Azərbaycanlı Gənclər Birliyinin təsis qurultayı keçirildi. Qurultay iştirakçıları ilk öncə ulu öndər Heydər Əliyevin Fəxri xiyabanda qəbirüstü abidəsi önünə gül-çiçək dəstələri düzdüzdülər, daha sonra Şəhidlər xiyabanını ziyarət etdilər.

Qurultayda Gəncliyə Yardım Fondunun prezidenti Ahmet Tecim və Fondun vitse-prezidenti Salman Əliyev də iştirak edirdilər.

Məlumat üçün bildirək ki, qurultayda xaricdə yaşayan azərbaycanlı gənclər tərəfindən təsis edilmiş təşkilatların nümayəndələrindən, respublikada fəaliyyət göstərən gənclər təşkilatlarının təmsilçilərindən, dünyanın nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil alan fəal azərbaycanlı gənclərdən, həmçinin Azərbaycan diaspor təşkilatlarının rəhbərlərindən ibarət 500-dək nümayəndə və qonaq iştirak edirdi.

Qurultay çərçivəsində 3 panel üzrə müzakirələr keçirildi. Birinci paneldə “Xaricdə yaşayan azərbaycanlı gənclərin təşkilatlanması və cəmiyyətə inteqrasiyası mədəniyyətlərarası dialoqun vacib elementlərindən biri kimi” mövzusu ətrafında məruzələr səsləndirildi və müzakirələr aparıldı. İkinci panelin mövzusu “Azərbaycan lobbisi quruculuğu: müasir dünyanın reallıqları və tarixi təcrübə gənclərin baxış bucağında”, üçüncü panelin mövzusu isə “Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında yeni təbliğat üsullarından istifadə və müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi” oldu.

İƏT-ə üzv dövlətlərin III Forumunda iştirak edən bir qrup nümayəndə GYF-ni ziyarət etdi

Bakıda İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv dövlətlərin beyin mərkəzlərinin III Forumunda iştirak edən Türk-Asiya Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin (TASAM) sədri cənab Süleyman Şənsoy və Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin (SAM) sədr müavini cənab Məsut Özcanın rəhbərliyi altında bir qrup nümayəndə heyəti martın 10-da Gəncliyə Yardım Fondunda olublar. Fondun prezidenti cənab Ahmet Tecim qonaqlara fondun fəaliyyətləri haqqında geniş məlumat verib. Fondun fəaliyyətləri ilə yaxından tanış olan qonaqlar Azərbaycan və Türkiyə arasındakı milli və mədəni əlaqələrin gücləndirilməsində bu fəaliyyətlərin əvəzsiz olduğunu qeyd ediblər.

Görüşün sonunda qonaqlara milli arqumentlərlə bəzədilmiş hədiyyələr tədim edilib və xatirə şəkilləri çəkilib.

tuwa

HICABLI QADIN
GEYİMLƏRİNDƏ
BOL ÇEŞİD VƏ
İNANILMAZ UCUZLUQ

**MANTO
TUNİK
KOSTYUM
YUBKA
ŞALVAR
KOFTA
HICAB**

İRFAN ABUNƏÇİLƏRİNƏ
ƏLAVƏ ENDİRİMLƏR
NƏZƏRDƏ TUTULUR

LÖKBATAN
Ünvan: **BİNƏ BAZARI,**
Sıra 7A, korpus 3,
mağaza: 28 - 29
Tel: (+994 55) 208 72 55
(+994 12) 408 4043

**Eyni ünvanda
yeni dizaynda**

